

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Dinler Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

DİYARBAKIR'DA HİRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ VE MİSYONERLERE BAKIŞ

Ayşe CAN
16925004

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi M. Hadi TEZOKUR

Diyarbakır 2019

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Dinler Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**DİYARBAKIR'DA HİRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ VE
MİSYONERLERE BAKIŞ**

Ayşe CAN
16925004

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi M. Hadi TEZOKUR

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Diyarbakır’da Hristiyan Misyonerliği ve Misyonerlere Bakış” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

30/09/2019

Ayşe CAN

T.C
DİCLE UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DİYARBAKIR

Ayşe CAN tarafından yapılan “DİYARBAKIR’DA HİRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ VE MİSYONERLERE BAKIŞ” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı

Başkan:Dr.Öğr. Üyesi M. Hadi TEZOKUR

Üye : Doç. Dr. Canan SEYFELİ

Üye : Dr.Öğr. Üyesi Mehmet Emin SULAR

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 30/09/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

..../...../2019

Prof.Dr. Nazım HASIRCI
ENSTİTÜ MÜDÜRÜ
(MÜHÜR)

ÖN SÖZ

Anadolu toprakları, Hristiyanlık dini için önemli coğrafyalardan biridir. Hristiyanlık dini ilk dönemlerde Anadolu topraklarında yayılırken farklı yöntem ve teknikler kullanmıştır. Günümüze dek kullanılan teknik ve yöntemler dönem dönem değişiklik göstermiştir. Değişen metotlara karşı Hristiyanlık dininin yayılma sürecinde amaçlar ise değişmemiştir. Misyonerlik faaliyetlerinde genellikle amaçlanan Hristiyanlık dinini yaymaktır. Fakat seçilen bölgelere bakılınca amacın sadece böyle olmadığı anlaşılır. Misyonerlik faaliyetlerinin yapıldığı bölgeler için tarihi kaynaklara bakıldığında; yeraltı-yerüstü kaynakları zengin olan bölgelerin seçildiği görülür. Bu bölgeler sadece bu zengin kaynaklar için hedef seçilmemiştir. Aynı zamanda 18. ve 19. yüzyıllarda gelişen sanayilerine yeni pazar alanları bulmak için seçilmişlerdir. Bu seçilen bölgelerden biri de Osmanlı Devleti olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde batılılaşma hareketi adı altında açılan yabancı okulları misyonerlik faaliyetleri için kullanılmıştır. Bu okullarda misyonerlik faaliyetleri gizli bir şekilde yürütülmüştür. Osmanlı topraklarındaki Müslüman olmayan toplumlar, bu toplumları kullanarak azınlık sorunu oluşturmak isteyen misyonerlerin hedef kitesidir. Bu okullardan mezun olan kişilerin Osmanlı topraklarında çıkan azınlık isyanlarına zemin hazırladığı ve bu isyanlara açıkça destek vermiş oldukları görülür. Bu durum misyonerlik faaliyetlerinin masum olmadığını göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yabancı okulların faaliyetlerine son verilmiştir. Yabancı okullar kapatılınca misyoner şirketler, hastaneler, kitapevleri, yayınevleri, dergi, gazete gibi araçlarla faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Misyonerlik faaliyetleri günümüzde de ülkemizin birçok önemli şehrinde sürdürülmektedir. Bu şehirlerden biri de Diyarbakır'dır. Bu yüzden tezimizin konusunu Diyarbakır'da Hristiyan misyonerliği ve misyonerlere bakış olarak belirledik.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Tezimizin giriş bölümünde ilk iki başlıkta tezin konusunu, amacını, metodunu ve sınırlılıklarını ele aldık. Üçüncü başlıkta ise Diyarbakır'ın tarihi üzerine kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

Tezimizin birinci bölümünde; dinlerde yayılma fikri ve Hristiyan misyonerliği incelenmiştir. Bu bölümünde ilk olarak tebliğ ve misyonerliğin tanıtımıyla dinlerde yayılma fikri konusu değerlendirilmiştir. İkinci başlıkta Hristiyan misyonerliğinin tarihçesi ve misyonerlerin çalışmaları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Üçüncü başlıkta ise Diyarbakır'da misyonerlik faaliyetleri tarihsel süreçler esas alınarak değerlendirilmiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde; Diyarbakır'da dini topluluklar ve misyonerler açıklanarak konu hakkında genel bilgi verilmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünde; İslam'ın tebliğ fikri ve Diyarbakır'da misyonerlere bakış konusu incelenmiştir. Bu konu da ilk olarak İslam'da tebliğ ve dinsel inanç özgürlüğü ele alınmıştır. İkinci olarak ise Diyarbakır'da dini makamların misyonerlik faaliyetlerine yönelik çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Son başlıkta ise Diyarbakır'da dinlere bakış başlığı adı altında halkın misyonerlere bakışı ve yerel basında misyonerler konuları incelenmiştir.

Diyarbakır'da Hristiyan misyonerliği ve misyonerlere bakış konusunun ele alındığı bu çalışmada bana yardımlarıyla yol gösteren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi M. Hadi TEZOKUR'a, Doç. Dr. Canan SEYFELİ'ye, Dr. Öğr. Üyesi M. Emin SULAR'a ve Doç. Dr. Hayreddin KIZIL hocalarıma teşekkür ediyorum.

2019 Eylül
AYŞE CAN

ÖZET

Anadolu, Hristiyanlık dininin temel taşlarının atıldığı topraklardan biri olduğu için tarihi büyük bir öneme sahiptir. Hristiyanlık, Anadolu’da 19 asırlık geçmişe sahiptir. Bu topraklardan biri de Diyarbakır’dır.

Diyarbakır, M.S. I.yüzyıldan itibaren Hristiyanlık ile tanışmıştır. Hristiyanlık, Diyarbakır’da ilk dönemlerde sistematik olmayan bireysel misyonerlik faaliyetleriyle yayılmıştır. 639 yılından itibaren İslam devlet ve beyliklerin hâkimiyetine geçtikten sonra Diyarbakır’da İslam’a girenlerde artış olmuştur. Hristiyanlar tüm Türkiye’de olduğu gibi Diyarbakır’da da sayılarını artırmak için misyonerlik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Şehirde özellikle Katolik ve Protestan misyonerliği faaliyetlerini sürdürmüştür. Son dönemlerde Koreli misyonerler şehirde misyonerlik çalışmaları artırarak sürdürmektedirler.

Çalışmamda Diyarbakır’da Hristiyan misyonerliği ve misyonerlere bakış tarihsel süreçler eşliğinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme özellikle şehirde son dönemlerde artan Protestan misyonerliğin çalışmaları esas alınarak yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Diyarbakır, Misyoner, Hristiyanlık, Hristiyan Misyonerliği

ABSTRACT

Anatolia is of great importance since it is one of the land where the historical foundation stones of Christianity were laid. The religion of Christianity has a history of 19 centuries in Anatolia. One of these lands is the city of Diyarbakir.

Diyarbakır city, M.S. it has been acquainted with the religion of Christianity since the 1st century. The religion of Christianity was first spread in Diyarbakir city by non-systematic and non-institutional missionary activities. The number of people who belong to the religion of Islam increased in Diyarbakir after Islam became the dominant state and principalities since 639. Christians have continued their missionary work to increase the number of all the members in Diyarbakir in Turkey as it is. In the city, Catholic and Protestant missionaries, especially the Christian denominations, continued their activities. In recent times, Korean missionaries have continued to increase missionary work in the city.

In this study, missionary activities in Diyarbakır were evaluated in the context of historical processes. This assessment was based mainly on the work of the Protestant mission, which increased in the last days of the city.

Key Words

Diyarbakır, Missionary, Christianity, Mission of Christians

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
A- TEZİN KONUSU VE AMACI.....	1
B- TEZİN METODU VE SINIRLILIKLARI	2
C- DİYARBAKIR' IN KISA TARİHÇESİ.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNLERDE YAYILMA FİKRİ VE HİRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ

1.1. DİNLERDE YAYILMA FİKRİ: TEBLİĞ VE MİSYONERLİK	7
1.1.1 Dinlerde Yayılma Fikri.....	9
1.1.2 Tebliğ, Misyon ve Aralarındaki Farklar	12
1.2. HİRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ.....	15
1.2.1. Hıristiyan Misyonerliğinin Tarihçesi.....	16
1.2.2. Misyonerlerin Yetiştirilmeleri	26
1.2.3. Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri ve Başvurdukları Metotlar	27
1.2.4. Başlıca Propaganda Konuları.....	30

1.2.5. Hristiyan Misyonerlerinin Amaç ve Hedefleri	33
1.2.5.1. Hristiyan Misyonerlerin Dini Hedefleri	33
1.2.5.2. Misyonerlik ve Emperyalizm İlişkisi	34
1.2.5.3. Misyonerlik ve Oryantalizm İlişkisi	36
1.3.DİYARBAKIR'DA HIRİSTİYAN MİSYON FAALİYETLERİ VE TARİHÇESİ.....	37
1.3.1.Diyarbakır'da Misyonerliğin Tarihçesi	37
1.3.2. Diyarbakır'da Misyonerlere Faaliyet İmkânı Sağlayan Faktörler	42
1.3.2.1. Coğrafi Konum	42
1.3.2.2. Tarihsel Etken	42
1.3.2.3. Etnik ve Dinsel Farklılık	43
1.3.2.4. Sosyo-Ekonomik Durum.....	43
1.3.2.5. Siyasal Dış Etkenler ve Örgütler.....	44
İKİNCİ BÖLÜM	
DİYARBAKIR'DA DİNİ TOPLULUKLAR VE MİSYONERLER	
2.1.DİYARBAKIR'DA DİNİ TOPLULUKLAR	45
2.1.1.Yahudilik	45
2.1.2.Yezidilik.....	46
2.1.3. Süryanilik.....	48
2.1.4. Ermeniler	49
2.1.5. Keldaniler.....	52
2.1.6. Türkmen Aleviler.....	53
2.1.7. Koreli Hristiyanlar	55
2.2.DİYARBAKIR'IN DİNİ DURUMU: MİSYONERLİĞİN ALT YAPISI	58
2.2.1.Diyarbakır'daki İnançlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme	59
2.2.2. Diyarbakır'ın Günümüzdeki Dini Durumu.....	60
2.3.DİYARBAKIR'DA HIRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ.....	61
2.3.1. Ortodoks Misyonerliği	62

2.3.2. Katolik Misyonerliği.....	62
2.3.3. Protestan Misyonerliği.....	65
2.3.3.1. Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi	67
2.3.3.2. Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği	72
2.3.3.3. Ev Kiliseleri	73
2.3.3.4. Koreli Misyonerler	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM’IN TEBLİĞ FİKRİ VE DİYARBAKIR’DA MİSYONERLERE BAKIŞ

3.1. İSLAM’DA TEBLİĞ KURUMU VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ	78
3.2. TÜRKİYE’DE MİSYONERLİK FAALİYETLERİNE KARŞI KURUMSAL ÇALIŞMALAR.....	81
3.2.1. Diyanet’in Çalışmaları	81
3.2.2. Vakıf ve Derneklerin Çalışmaları	82
3.3. DİYARBAKIR’DA DİNLERE BAKIŞ	83
3.4. HALKIN MİSYONERLERE BAKIŞI.....	84
3.5. YEREL BASINDA MİSYONERLER	85
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA	91
EKLER.....	97

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABCFM	American Board of Commissioners for Foreign Missions
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
Çev.	Çevirmen
Edit.	Editör
Hız.	Hazreti
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
ra	Radıyallahu Anh
sav	Sallahu Aleyhi Vesellem
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
yay.	Yayıncılık, Yayınevi
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

A- TEZİN KONUSU VE AMACI

Misyonerlik faaliyetlerinde dini hoşgörü ve dini özgürlük göz ardı edilmektedir. Her türlü role girmeye hazır olan misyonerin amacı seçmiş olduğu toplumdaki insanları etkilemektir. Misyonerler kendilerini dini bir görev ya da çalışma olarak tanıtır sahaya inmezler. Çalışma yapacakları toplumda kendilerini benimsetmek için o topluma uygun ve görev alarak sahaya inerler. Misyonerler tek ve değişmez doğrunun kendi dinlerinin öğretileri olduğunu düşünürler. Bu amaçla insanların sahip olduğu diğer dinlere karşı saygı duymayıp, kendi dininin özelliklerini tanıtır, benimsetmek isterler. Misyonerler her ne kadar kendi dinlerini yaymak istediklerini belirtse de asıl amaçlarının bu olmadığını tarihteki çalışmaları bize göstermiştir. Geçmişten günümüze dek yapılan misyonerlik faaliyetlerinde asıl amacın o toplumun yer altı ve yer üstü zenginliklerini sömürmek olduğu tarihi kaynaklarda belirtilir. Buna Osmanlı Devleti'nin Hindistan ve Kuzey Afrika'daki toprak kayıpları örnek verilebilir.

Misyonerlik faaliyetleri günümüz Türkiye'sinde de devam etmektedir. Özellikle Hristiyan misyonerler faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Misyonerler genelde açlık, hastalık, afet, etnik ve mezhepsel sorunlardan kaynaklı durumları gerekçe göstererek faaliyetlerini başlatırlar. Türkiye'deki misyonerlik faaliyetleri etnik ve mezhepsel farklılıklardan da yararlanarak yapılmaktadır.

Çalışmamızda Diyarbakır'daki Hristiyan misyonerliği esas alınmıştır. Diyarbakır Türk, Kürt, Zaza, Süryani, Sünni-Alevi gibi farklı etnik, mezhep ve dinlere mensup insanların yaşadığı bir merkez niteliğindedir. Bu farklılıklarla insanlar karşı karşıya getirilerek bazı çevreler çıkabilecek kaotik ortamdan nemalanmak istemiştir. Diyarbakır'daki misyonerlik çalışmalarının daha çok tarihi

bir semt olan Sur ilçesinde yoğunlaşması dikkate değerdir. Köyden kente göç etmiş yoksul bir nüfusa sahip Sur ilçesi başta olmak üzere Diyarbakır'ın diğer yerleşim birimlerinde misyonerlerin asıl amaç ve faaliyetlerinin neler olduğu bu çalışmada ortaya konmuştur. Misyonerlerin amaç ve faaliyetleri tarihsel süreçler eşliğinde belirtilmiştir.

Çalışmanın amacı Diyarbakır'daki Hristiyan misyonerliğinin geldiği nokta ile misyonerlerin günümüze kadar yaptıkları faaliyetleri objektif olarak ortaya koymaktır. Bu bağlamda misyonerlerin yürütmüş olduğu faaliyetleri belirtirken Hristiyan ve Müslümanların hayatına yapmış oldukları etkileri mercek altına almak hedeflenmiştir.

B- TEZİN METODU VE SINIRLILIKLARI

Çalışmamız, amacına uygun olarak dinler açısından ele alınmıştır. Bu nedenle sorgulama ve eleştirme yoluna gidilmemiştir. Çalışmamız, misyonerlik hakkındaki bilgileri olduğu gibi ortaya koymayı hedeflemiştir.

Çalışmamızın konusu olan Diyarbakır'da Hristiyan misyonerliği ve misyonerlere bakışını ortaya koyabilmek için öncelikle tarihi kronolojik yöntem kullanılarak misyonerliğin nasıl başladığı, geçirdiği süreç ve bugün ulaştığı nokta açıklanmaya çalışılacaktır. Tarihteki süreçler için kaynak verilerden yararlanmıştır. Günümüzdeki süreçler için ise misyonerlerle mülakat ve misyonerlerin hedef kitleleriyle görüşme yoluyla elde edilen veriler temel alınmıştır. Görüşmelerdeki kişiler gözlemlenerek bilgiler elde edilmiştir. Bu görüşmelerin bir kısmı kayıt altına alınmış bir kısmı ise alınmamıştır. Kayıt altına alınmamış olanlarda söylenenler olduğu gibi aktarılmıştır. Görüştüğümüz kişilerin bilgi ve tecrübelerine başvurulmuştur. Bununla birlikte gözlem tekniği de kullanılmıştır.

Diyarbakır'da Hristiyanlık misyon faaliyetinde olan iki grup olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Diyarbakır Protestan Kilise'sidir. Bu nedenle Diyarbakır Protestan Kilise'sinin Pazar ayinine bizzat iştirak edildi. Bu ayine farklı zaman dilimlerinde gidildi. Pazar ayinine katılanlar ve ayini merak edip izlemeye gelen Müslümanlar gözlemlenmiştir. Bu Pazar ayini dışında Salı günü sohbet ve

görüşmeler içinde kiliseye gidildi. Kilise çalışanların bu süreçlerde kiliseye ziyaret amacıyla gelenlere karşı tutumları da gözlemlenmiştir.

Diyarbakır'da misyon faaliyetinde olan bir diğer grup Hristiyan Korelilerdir. Korelilerin hedef seçtiği kişilerle görüşme yapılmıştır. Korelilerle iletişim kurmakta ise güçlükler yaşanmıştır. Koreli misyonerler, Diyarbakır'da Sur olayları sırasında faaliyetleri artırmış ve bunu gözlemleyen halktan bazı kesimler tepki vermişlerdir. Bu durum yerel basında da haber konusu olmuştur. Koreli misyonerle irtibat kurulması bir süre kalmış oldukları yurttaki öğrencilerin aracılığıyla oldu. İki Koreli misyonerle görüşüldü. Bu görüşme sırasında gözlem yoluyla da gerekli bilgiler elde edildi.

Misyonerlik konusu çok boyutlu bir konudur. Bu nedenle tezde Hristiyan misyonerliği hakkında kısa bilgi vermeye çalıştık. Türkiye'nin birçok yerinde misyonerlik faaliyetleri sürdürülmektedir. Ancak biz konumuzu Diyarbakır'da Hristiyan misyonerliği ve misyonerlere bakış ile sınırlandırdık.

C- DİYARBAKIR' IN KISA TARİHÇESİ

Diyarbakır; şehrin ne zaman kurulduğu bilinmiyor. Ancak şehrin doğusunu sınırlandıran ve Dicle yatağından yüz metre kadar yükseklikte Fiskayası isimli sarp kayalığın bugünkü İç Kale kesiminin ilk yerleşme yeri olarak çekirdeği oluşturduğu sanılmaktadır. En az beş bin yıllık bir geçmişe sahip olan şehir, kurulduğu günden beri yeri değişmemiş beldelerden biridir. Şehrin adı ilk olarak Asur hükümdarı Adad-Nirari I (M.Ö.1310-1281) 'den kalma bir kılıç kabzasında Amidi veya Amedi olarak yazılmıştır. Bu adın, şehrin ve bölgenin ilk egemen medeni halkı Subaru (Hurri)'lardan kalma olduğu kabul edilmektedir. Ardından kent Asurlular, Urartular, İskitliler, Medler, Persler, Büyük İskender, Selevkoslar, Partlar, Büyük Tigran Romalılar, Sasaniler ve Bizanslıların yalnız ya da birlikte sürdürdükleri egemenlikleri altına girer. Roma'dan VII. yüzyılın ilk yarısına kadar Bizans idaresi altında yaşar ve 639' dan sonra bir İslâm kenti kimliği kazanır.¹

¹Şevket Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar**, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yay., Ankara 1998, C. 1, s. 2-127.

VII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kente egemen olan Emeviler, Abbasiler, Şeyhoğulları, Hamdaniler, Büveyhoğulları, Mervanoğulları, Büyük Selçuklu ve Şam Selçukluları, İnaloğulları, Nisanoğulları, Hasankeyf Artukluları, Mısır ve Şam Eyyubileri, Anadolu Selçukluları, Mardin Artukluları, Akkoyunlular ve son olarak da Osmanlılar zamanında şehrin dört bir yanında camiiler yapılmıştır. Bu camilerden biri olan Ulu Cami İslam'ın beşinci Harem-i Şerifi olarak kabul edilir. Bununla birlikte Diyarbakır Hz. Zülküf(as), Hz. Elyesa(as), Hz. Enüş ve Nebi Harun peygamberler ve 541 sahabenin iz bıraktığı şehirdir.²

Diyarbakır, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı için farklı isimlerle nitelenmiştir. Amedi, Amidi, Amid, Amida, O'mid, Kara-Amid, Augusta, Kara Kale, Diyar-Bekr, Diyarbekir, Diyarbakır adlarını alan kent Güneydoğu Anadolu bölgesinin orta bölümünde, Elcezire denilen, Mezopotamya'nın kuzey kısmındadır. Cumhuriyet döneminde bakır işletmeciliği ile ünlü olduğu için Diyarbakır ismi verilmiştir.³

Asya-Avrupa arasında çağlar boyu köprü kuran yönetimlerin, büyük uygarlıkların kültürel ilişkileri içinde yaratıcı bir ortamı sürekli kılabilen Diyarbakır ve çevresi, insanlık tarihinin birçok “ilklerine” tanık olmuştur. Bunu insanlığın ilk yerleşik hayata geçmesi, yazının bulunması, toplum düzenini belirleyen yasaların yazılması ve tapınakların inşa edilmesi ile kendini göstermiştir.⁴

Diyarbakır, 5000 yıldır yaşamın kesintisiz sürdüğü sayılı kadim şehirlerden biridir. Diyarbakır'ın uzun tarihi ve çok kültürlülüğü nedeniyle yüzyıllar boyunca şehirde, Türkçe, Kürtçe, Arapça, Farsça, Ermenice, Süryanice, Rumca dilleri bir arada konuşula gelmiştir. Bu diller medrese ve diğer dini okullarda yazılı kültür geleneğini de zenginleştirmişlerdir. Farklı etnik, din, dil ve kültürlere ait grupların

²Abdülkadir Arslanoğlu, **Diyarbakır Peygamberler, Sahabeler Ve Medeniyetler Şehri**, Atalay Matbaası, İstanbul 2014, s.22-24.

³Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar**, C.1. s. 1-23.

⁴<http://www.diyarbakirmuzesi.gov.tr/diyarbakir.aspx?did=1006>/(Erişim 2018).

birlikte yaşamayı sürdürebildiği bir şehir olması nedeniyle tarih boyunca; ticaret, ilim, bilim ve sanatın cazibe merkezi olmuştur.⁵

Şehir, 1990'lerden sonra aldığı yoğun iç göç ile tarihin en büyük nüfus artışını yaşamıştır. Bu durum beraberinde büyük bir kentsel ve sosyal doku değişimini getirmiştir. 1990 yılların başında kırsal alandaki halk bölücü terör örgütünün baskı ve zulmünden kaçarak şehir merkezine gelmiştir.⁶ Sur en fazla göç alan ilçedir. Kırsal alanda maddi durumu iyi olan halk bu göç ile evini, malını bırakmak zorunda kalmış ve yoksul bir hayat yaşamıştır. Halk yaşananları daha kanıksamışken şehir merkezinde yaşanan olaylarla daha da sarsılmış ve ibadetlerini yapmaya korkar hale gelmiştir. Camiye namaz kılmak ve Kur'an-ı Kerim eğitimi almak için gitmeye çekinmiştir. Şehir 1990'lı yıllardan sonra yaşanan olaylar ile daha çok gündeme gelmiştir. Siyasal alanda etnik farklılık bahane edilerek türlü türlü olaylar çıkarılmıştır. 2000'li yıllarda ise halk terör örgütünün barış adı altında baskı ve zorlamasına tekrar maruz kalmıştır. Özellikle Sur ve Bağlar ilçelerindeki yoksul kesimlere baskı daha fazla olmuştur.

Bununla birlikte şehirde iyi gelişmelerde yaşanmaktadır. Son olarak şehirde 2015'te Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri'nin UNESCO Dünya Kültür Mirası listesine alınmıştır.⁷ Şehir halkı bu kararla turistik alanda gelişim olacağını düşünürken terör örgütü tekrar sahneye çıkarak Sur ilçesi başta olmak üzere şehrin birkaç bölgesinde kaos ortamı yaratmıştır. Sur ilçesinde halk evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu kötü olaylar yaşandıktan sonra Sur'un tarihi yerlerini canlandırmak ve gün yüzüne çıkarmak için restore çalışmaları başlamış ve sürmektedir.

Kurulduğu günden itibaren şehrin yaşamını etkileyen; siyasal, sosyal, ekonomik, bilimsel, ilmi olay ve gelişmelerin yarattığı sonuçlar günümüz Diyarbakır

⁵ Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar**, C. 1. s. 2-24.

⁶ Ümit Serkan Ekmekçiler, "Türkiye'de Kırdan Kente Göç: Diyarbakır Üzerine Bir Alan Araştırması", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2014, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383767> (02/07/2019) , s.175, 191.

⁷ <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-140254/diyarbakir-surlari-ve-hevsel-bahceleri-dunya-miras-list-.html> /(Erişim 2018).

kent kimliğini oluşturmuştur. Diyarbakır; Mistik şehir, Kadim şehir, Mezopotamya'nın başkenti, Güneydoğu'nun Paris'i, Peygamberler ve Sahabeler şehri, Medeniyet ve İnanç şehri, Anadolu'nun Kalbi, Medeniyetlerin Beşiği gibi isimlerle anılarak şehrin farklı özellikleri vurgulanmıştır.⁸

⁸ <https://diyarbakir.ktb.gov.tr/TR-160003/diyarbakir-tanitim-filmi.html> /(Erişim 2019).

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNLERDE YAYILMA FİKRİ VE HİRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ

Dinlerde yayılma fikri ve Hıristiyan misyonerliği konusu Diyarbakır’da dini topluluklar, Diyarbakır’ın dini durumu ve Diyarbakır’da Hıristiyan misyon faaliyetleri ve tarihçesi olmak üzere üç başlık olarak incelenecektir. İlk olarak Diyarbakır’da dini topluluklar konusuna değinilecektir.

1.1. DİNLERDE YAYILMA FİKRİ: TEBLİĞ VE MİSYONERLİK

Sosyal bir varlık olan insan din, dil gibi kültür özelliklerini diğer insanlara bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde paylaşarak onlara aktarmaktadır. Bu sadece bireysel ilişkilerde yaşanmakla kalmaz farklı şehir, ülke ve kıtalararasında yaşanmaktadır. Bu kültürel özelliklerin aktarımında özellikle din konusunda değişik dinlerde olanlar farklı davranmıştır. Bazı dinler misyoner karakterli iken bazıları bu özelliği taşımaz.

Misyoner karakterli dinler evrensel özelliklerinden dolayı yeryüzündeki bütün insanların kurtuluşu noktasında çaba sarf ederler. Bu durumdaki dinler, tebliğ esasını benimsedikleri için misyonerli dinler olarak da ifade edilmektedirler. Bunlardan bazıları: Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm ve Hıristiyanlık şeklinde sıralanabilir.⁹ Misyoner karakterli dinlerin başında Hıristiyanlık gelir. Hıristiyanlığın kutsal metni olan İncillerde, İsa Mesih “Gidin ve yeryüzünde her yaratığa İncil’i vaaz edin! Siz bana Kudüs’te de bütün Yahudiye’de de ve Somaria’da yeryüzünün en son parçasına kadar, şahitler olacaksınız” sözüyle dinin insanlara aktarılmasını emrettiği görevidir.¹⁰ Bu sözü tanrısal bir emir olarak algılayan Hıristiyanlar emirleri hayatlarına

⁹ İskender Oymak, **Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri**, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010, s.17-18.

¹⁰ Erol Güngör, **Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri**, Bedir Yayınevi, İstanbul 1999, s.18.

uygulamış ve bundan hareketle yola çıkmışlardır. Gittikleri, gezdikleri yerlerde bu görevi aşikâr ya da gizli bir şekilde yapmaya gayret etmişlerdir.

Hristiyanların kendi dininin özelliklerini başka insanlara anlatma görevine “misyon”, anlatan kişiye ise “misyoner” denilmektedir. Bu tür faaliyetler de “misyonerlik” olarak isimlendirilmektedir. Misyon kelimesi Latince “mission” kelimesinden gelmekte ve sözlükte “görevli ve yetki” anlamına gelmektedir. Dini anlamda bir mümine, bir şeyi ifade etmesi için verilen ilahi emir demektir. Kelimenin yaygın anlamı ise, bir dini yayma görevi bu iş için yapılan konuşma ve filler yani dini propagandadır. Kilise terminolojisinde iki tür misyon vardır. Bunlardan ilki ilahi misyon yani Baba Tanrı’nın Oğul ve Kutsal Ruh’u göndermesidir. ikincisi ise İsevi misyon yani temelini İsa Mesih’in sözlerinden alan Hristiyanlığı yayma faaliyetleridir. Bu kavram ilk defa Hristiyanlar tarafından papazlar ve rahipler için kullanılmıştır.¹¹ İlk kez misyonerlik faaliyetleri anlamındaki misyon kelimesinin kullanılması, Cizvitlerin 17.yy.’da tarikatın kuruluş tüzüğünde Türkleri Hristiyanlaştırmak üzere Papa III. Paul’dan özel izin ve görevlendirme istekleri ile ortaya çıktığı ifade edilir.¹²

İlk misyon faaliyetleri 18.yüzyılda Moravya kilisesinin çalışmalarıyla başlar. Amaç İran’daki Mecusileri ihtida etmek olduğu belirtilir.¹³ Bununla beraber Matta İncilinden hareketle fundamentalistlerin ilk olarak Yahudileri hedef aldıkları onlara karşı misyonerlik faaliyetleri yürüttükleri onları Hristiyanlaştırmayı amaçladıkları belirtilir.¹⁴

Hristiyan misyonerliği iki bin yıllık bir tarihe sahip olmasına karşın günümüzde yeni metot ve tutumlar geliştirilerek Hristiyanlığın yayılması çalışılmaktadır. Bundan ötürü misyonerlik bilimi olarak çevrilen misyoloji; çoğunlukla kilise ve çeşitli dini cemaat ve vakıflarca yönetilen üniversitelerde bir

¹¹ Ömer Faruk Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, (25-82), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.25-28.

¹² Mustafa Akyul, “**Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)**” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007), s.6.

¹³ Güngör, **Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri**, s.18.

¹⁴ Baki Adam, “Yahudiliğin Misyonerlik Anlayışı”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, (299-316), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.306.

Hristiyan teoloji bilim dalı olarak okutulmaktadır.¹⁵ Bu da Hristiyanların misyonerlik faaliyetlerine verdiği önemi kanıtlamaktadır.

Hristiyanlığın ortaya çıkışından günümüze misyonerlik faaliyetleri olmuştur ve devam etmektedir. Bu süre zarfında bazı dönemlerde misyonerlik, emperyalizmin bir aracı olarak da kullanılmıştır. Bundan dolayı günümüzde misyonerlik kavramı kötü çağrışımı hatırlatmasından ötürü İncil’i yayma anlamında “evangelisation” veya “christinization, conversion, proselytisme, witness” ve “proclamotion” gibi kavramlar da kullanılmaktadır.¹⁶ Böylelikle Hristiyanlar hangi ad altında olursa olsun bu faaliyetlere devam etmektedirler.

Misyonerlik faaliyetlerinde misyonerlerin temelde üç amacı olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi Hristiyanlığı yaymak, Hz. İsa’ya inananların sayısını artırmaktır. İkincisi bulundukları ülkelerde kiliseler dikmeden ya da diktikten sonra kiliseleri yaşatacak elemanlar bulmak ve bunun için o ülkenin aydınlarının eserlerine ve kültürlerine Hristiyanlık unsurları sokmaktır. Üçüncüsü ise gelişmiş batı medeniyeti ile Hristiyanlığı aynı göstermektir.¹⁷ Bu Hristiyanların ortak amaçlar doğrultusunda faaliyetler sürdürdüklerini göstermektedir.

Sonuç itibarıyla Hristiyanlık dininin tarihine bakıldığında bu dine mensup kişiler misyon, misyoner ve misyonerlik faaliyetlerinin yürütürken ilahi emir edasıyla hareket etmelerinden ötürü bu kavramlar Hristiyanlık dini ile anılmaktadır. Bu kavramların Hristiyanlık dini ile adeta özdeşleştiği de görülmektedir. Misyonerlik kavramı Hristiyanlıkta nasıl ki varsa tebliğ kavramı da İslam’da vardır. İslam’da tebliği ileri konuda ele alacağız.

1.1.1 Dinlerde Yayılma Fikri

Misyonerlik faaliyetleri evrensel dinlerden özellikle Hristiyanlık bağlamında dinin yayılması amacıyla yapılan sistematik faaliyetlerdir. Misyonerlik

¹⁵Şinasi Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, (349-404), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.357.

¹⁶Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.26.

¹⁷Akyul, “**Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)**”, s.23-25.

özelde Hristiyanlığın yayılmasını ifade etmektedir. Ancak farklı yöntemler kullanılmakla birlikte dinin yayılmasını hedefleyen birçok inanç sistemi bulunmaktadır. Kurtuluşu yalnızca kendisiyle sınırlı olduğunu iddia eden evrensel dinlerde (Budizm, Hinduizm, İslam, Sihizm gibi) misyonerlik eğilimi vardır. Diğer taraftan Yahudilik gibi bir yanıyla millî karakter taşıyan dinlerde de zaman zaman misyonerliğe yer verildiği görülmektedir.¹⁸ Misyonerlik kavramı her ne kadar Hristiyanlık dini ile anılsa da aslında diğer dinler için de söz konusudur.

Dinler tarihçileri misyonerliği genel anlamda kullanırlar. Bu nedenle dinleri, misyoner karakterli ve misyoner karakterli olmayan dinler şeklinde ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bunlara göre misyoner karakterli dinler; belli sınırlara bağlı olmayan, mesajını herkese yaymaya çalışan dindir. Misyoner karakterli olmayan dinler ise belli bir bölgeye, gruba bağlı olan, başkalarına aktarılmayan dinlerdir. Bu tanımlamaya göre Hristiyanlık, İslam, Maniheizm, Sihizm ve Budizm gibi dinler misyoner karakterli, geri kalanlar ise misyoner karakterli olmayan dinler olarak görülür.¹⁹

Dünyada mevcut dinlerden bazıları, yayılma gayesi gütmeyiz. Bunlardan bir kısmı, Sır Dinleri şeklinde olup hususiyetlerinin başkaları tarafından öğrenilmesini istemez. Bir kısmı da Yahudilik gibi, evrensel çerçeveden çıkıp belli bir kavme atfedilir.²⁰ Böylelikle dinler misyoner karakterli dinler ve misyoner karakterli olmayan dinler ya da evrensel ve evrensel olmayan dinler olarak sınıflandırılmıştır. Bu dinlerden misyoner karakterli olan yani evrensel dinler veya kurtuluşun yalnızca kendilerinde olduğunu ifade eden dinlere değinilecektir.

Bunlardan biri M.Ö. VI. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkan Budizm, misyonerliğe yer verip, doğduğu yerin sınırlarından taşarak Çin'e, Kore'ye, Japonya'ya, Güney ve Güneydoğu Asya'ya yayılmıştır.²¹ Bir diğer din M.S. III. yüzyılda Maniheizm, kurucusu Mani'nin tebliğ/misyonerlik gayretleriyle

¹⁸ Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV yayınları, Ankara 2005, C.30, s. 193.

¹⁹ Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-M. Alparslan Küçük, **Dinler Tarihi**, Berikan yayıncılık, Ankara 2015, s.558.

²⁰ Küçük- Tümer- Küçük, **Dinler Tarihi**, s.558.

²¹ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.558-559.

Mezopotamya'dan Orta Asya'ya kadar uzanan geniş coğrafyada yayılmıştır. Mani ve takipçisi Maniheiztler kendi düşüncelerinin bütün insanlığa ulaştırılması gereğine inanmışlardır. Batıdaki misyon çabaları sonucu Hristiyanlığın kayda değer bir rakibi haline gelmiştir. Tarihsel süreç içerisinde hızlı bir şekilde yayılan Maniheizm, M.S.VI. yüzyıldan sonra ise gücünü kaybetmeye başlamıştır. Günümüzde müntesibi olmamasına rağmen Maniheizm, neşet ettiği coğrafyada Mecusilik, Hristiyanlık ve Budizm gibi köklü dini geleneklerin kurtarıcı beklentisini karşılamayı hedef edinmiştir. Bu bağlamda Maniheiztler, Doğu Asya'dan Kuzey Afrika'ya kadar bu düşüncesini yaymak adına misyon faaliyetlerinde bulunmuşlardır.²²

Hint dinlerinden olan Sihizm; İslam, Hristiyanlık ve Budizm kadar olmasa da evrensel düzlemde hakikat öğretisinin yayılmasına yer vermekte ve tüm insanlığın kurtuluşunu hedeflemektedir. Sihizm dinine inananlar yalnızca Hindistan'da değil batı ülkelerinde de yayılma yönünde çalışmalar yapmaktadırlar. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren batı ülkelerinde aile olarak Sih kökenli olmayan Sihler ortaya çıkmıştır.²³

Zerdüştlük de misyonerli dinler arasında yer alır. Nitekim M.Ö. VI. Yüzyılda hareketini başlatan Zerdüştlük ilk olarak Azerbaycan, güney ve kuzey İran'da yapılmıştır. 47 yıllık peygamberlik süresince inancının yaymaya çalışmıştır. O, öldüğünde İran dinleri üzerinde etkili olmuş, öğretileri bütün İran kabileleri arasında Zerdüştlük rahipler sayesinde yayılmıştır. Bu nedenle Zerdüştlük misyoner bir din olarak kabul edilebilir.²⁴ Bu dinlerden olan İslam misyonerlik kavramı yerine tebliğ kavramını bu tür faaliyetler için kullanmıştır. İslam'da tebliğ hususuna bir sonraki konuda değinilecektir.

Yahudilik hakkında ise farklı açıklamalar mevcuttur. Bu açıklamalardan biri, Yahudiliğin misyoner karakterli bir din olmadığı görüşüdür. Bir kimsenin Yahudi olabilmesi için Yahudi anne-babadan doğması bir din özelliğidir. Başkalarının Yahudiliğe geçmesi için özel bir gayret gösterilmiştir. Fakat Yahudiler dini

²²Mehmet Alıcı, "Maniheizm", **Dinler Tarihi**, (268-286), Grafiker yay., Ankara 2015, s.268-269.

²³Şinasi Gündüz, "Sih Dini", **Yaşayan Dünya Dinleri**, (373-397), TDV yay., Ankara 2010, s.377.

²⁴Nasuh Günay, **Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri**, Tuğra Matbaası, Isparta 2006, s.12.

olmamakla beraber misyonerliği siyasi, iktisadi ve kültürel yönden kurmaya gayret ettikleri için siyasi misyonerler grubuna sokulmaktadır.²⁵

Yahudilik ile ilgili bir diğer görüş; bu dinin birçok kişi tarafından misyoner karakterli olmadığına zannedilmesidir. Bu görüş, günümüzdeki Yahudilerin davranışlarından kaynaklanmaktadır. Tevrat'ta Yahudiliği yaymakla ilgili açık emirler olmasa da bazı Yahudi otoriterler misyonerliği kutsal bir görev olarak tanımlamışlardır. Yahudi din adamlarına göre her peygamber bir misyonerdi. M.S. II. yüzyıldan itibaren dışarıdan Yahudiliğe girenlerin problem teşkil etmesi dolayısıyla misyonerlik faaliyetlerinden vazgeçilmiş, mühtediliğe karşı da olumsuz bakılmıştır.²⁶ Babil Sürgünü'nden sonra Yahudilik kendi içine kapanarak, milli bir din hüviyetine bürünerek İsrailoğullarına has bir din haline gelmiştir. Bu nedenle başka milletlere yayılma gibi bir iddiası da kalmamış olduğundan misyon faaliyeti de durmuştur.²⁷

Sonuç itibarıyla evrensel dinlerin misyonerlik faaliyetlerini kendilerine özgü metot ve teknikler kullanarak dinlerini yayma gayesinde oldukları söylenebilir. Fakat Yahudilik dininde ilk zamanlarda misyonerlik çalışmaları yapılmışsa da daha sonra milli bir karaktere büründüğü için bu çalışmalardan vazgeçilmiştir. Bu tür faaliyetlere maruz kalıp yani mensuplarını kaybeden yerel dinler olduğu da bilinmelidir.

1.1.2 Tebliğ, Misyon ve Aralarındaki Farklar

Misyon özelde Hristiyanlık için genel anlamda İslam gibi evrensel dinler için de anlam ifade etmektedir. Fakat İslam'da misyon kavramı yerine buna yakın anlam ifade eden tebliğ kavramı kullanılmıştır. Tebliğ kavramı kelime olarak; bildirme, erişirme, haber verme, mesaj gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise; bir konudan, herhangi bir olaydan, belirli bir mesajdan, yaşanan bir gelişmeden, vahiy edilmiş bir dinden haberi olmayanları haberci, ulak, elçi ve vaiz gibi araçlarla haberdar etme yöntemi anlamına gelir.²⁸ İslâm geleneğinde dinin insanlara

²⁵ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.559.

²⁶Baki Adam, “Yahudilik”, **Dinler Tarihi**, (56-123), Grafiker yay., Ankara 2015, s.123-124.

²⁷ Günay, **Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.11.

²⁸ Küçük- Tümer- Küçük, **Dinler Tarihi**, s.553.

duyurulması ve tanıtılmasına “tebliğ” ve “davet”, bu faaliyeti üstlenen kişiye “tebliğci” ifadeleri kullanılmaktadır.²⁹

İslam dinine göre ilk peygamber Hz. Âdem(as)’den son peygamber Hz. Muhammed(sav)’e kadar tüm peygamberlerin ilahi görev ve sıfatlarından biri tebliğdir. Tebliğ kelimesinin karşılığı olarak, tam karşılığı olmasa da, Hz. İsa ve Hristiyanlığın ilk dönemlerinde yüklenen anlamıyla misyon kelimesi kullanılabilir. Hz. İsa; mesajını öğretmek için seyahatlere çıkmış, bu seyahatler sırasında mesajını “tebliğ” yöntemiyle anlatmaya yetinmiş ve görev alanı ile ilgili zaman zaman sınırlamalar da koymuştur. Hz. İsa’nın “Gidin bütün milletleri öğrencim yapın. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin. Sizlere söylediğim her şeyi onlara öğretin.”(Matta 28/19-20) sözü ve diğer İncillerde buna benzer ifadeleri bulunmaktadır. Bu ifadelerin tamamında öğretme, haberdar etme, duyurma, bilgilendirme kavramları öne çıkmaktadır.³⁰ Hristiyanlık dininde zaman geçtikçe misyon kavramına yüklenen anlamlar kişilerin uygulamalarıyla değişmiştir.

Misyon kavramı ilk olarak; günümüz Hristiyanlığın inanç ve ibadet esaslarında çok etkili olan Pavlus’un yapmış olduğu misyonerlik faaliyetleriyle farklı anlamlar kazanmıştır. Bu Pavlus’un “Daha çok kişi kazanayım diye herkesin kölesi oldum...” (Korintliler’e Birinci Mektup, 9/19) vurguladığı gibi ne yapıp edip insanların Hristiyanlığa kazandırılması faaliyetlerinde bulunmasıyla gerçekleşmiştir.³¹ Misyon kavramına buna ek olarak sonradan Hristiyan kiliselerinin politikaları haline gelerek farklı yöntem, teknik ve amaçlara hizmet etmeye başlamasıyla farklı anlamlar eklenmiştir.

İslam’daki tebliğ kavramına gelince bu kavramı Hz. Muhammed(sav)’in dönemi ile günümüzde aynı anlam bağlamında kullanılmıştır. Aslında tebliğ kavramı İslam’ın yazılı kaynağı Kur’an-ı Keim’de açık olarak belirtilmiştir. Hz. Muhammed(sav), sahabeler, sonraki yöneticiler ve Müslümanların büyük çoğunluğu Kuran’ın bu yaklaşımını kendilerine rehber edinmişlerdir. Tebliğin nasıl olacağı ve

²⁹Gündüz, “Misyonerlik”, TDV İslam Ansiklopedisi, s. 193.

³⁰ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.553-554.

³¹Şinasi Gündüz ve Mahmut Aydın, **Misyonerlik**, Kaknüs yay., İstanbul 2002, s.63-66.

anlaşılabacağı şu ayetle: “De ki: Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirseniz şunu bilin ki, Peygamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğ görevini yapmak), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri yerine getirmeniz)dir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber'e düşen, sadece açık-seçik duyurmaktır.³²” açıklanmıştır. Bu ayet dışında başka surelerde de tebliğ görevine değinilmiştir. Kur'an'ın bu ayetlerine ve Hz. Muhammed(sav)'in hayatına bakıldığında peygamberlerin görevleri; insanları uyarmak, Allah'ın öğütlerini tebliğ etmek olduğu anlaşılır. Bu yapılırken zorlama yapılmamış ve insanların ikna olup isteyerek İslam'ı benimsemesi yolu tercih edilmiştir.³³ Bu nedenle Hristiyanlıktaki misyon ve misyonerlik ile İslâm'daki tebliğ ve davet anlayışı arasında derin farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:³⁴

Tebliğde haber etme, bildirme esas iken misyonerlikte kişiyi Hristiyanlığa kazandırma esastır.

Tebliğ her Müslüman için ilahi emir değilken misyon görevi her Hristiyan için ilahi emirdir.

Tebliğ sadece din amaçlı kullanılırken misyonerlik din dışı amaçlar içinde kullanılmaktadır.

İslam'da tebliğ Hz. Muhammed'in (sav) dönemindeki anlayışını korurken misyonerlikte Hz. İsa dönemi ile sonraki dönemlerdeki uygulamalarda farklılıklar olmuştur

Tebliğde karşı tarafın isteyerek dini tercih etmesi söz konusu iken, misyonerlikte karşı tarafa kültürel ve ekonomik baskı da uygulanabilir.

Tebliğde karşı tarafın zaaflarından faydalanma olmazken misyonerlikte karşı tarafın zaaflarından faydalanma bulunmaktadır.

Tebliğci özel olarak yetiştirilmezken misyoner kişiler özel olarak yetiştirilmektedir.

³² Nur süresi/54.ayet

³³ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.554-555.

³⁴ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.555-557.

Tebliğde herhangi bir bölge, ülke seçilmezken misyonerlikte belli bölgeler seçilir ve bu bölgelere gidilmeden önce bu bölgelerin insanları hakkında ön araştırma yapılır.

Tebliğci açık ve aşikâr olarak görevini yaparken misyonerler ise genelde gizli ve farklı amaçlarla görevlerini yaparlar

Bu bilgiler bize Hristiyanlıktaki misyon ile İslam'daki tebliğ anlayışının birbirinden farklı olduğunu gösterir.

1.2. HIRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ

Evrensel bir mesaj ile tüm insanlara kurtuluşu vaat eden dinlerden biri olan Hristiyanlık misyonerlik faaliyetleri ile anılmaktadır. Misyonerlik faaliyetleri genellikle Hristiyan dinine mensup kişilerin dinlerine mensup olmayanlara dinlerini yaymak amacıyla yapılmaktadır.

Hristiyan geleneğinde misyoner ifadesi, bir kavram olarak resmi kilise teşkilatı ya da herhangi bir Hristiyan cemaat tarafından Hristiyan mesajını ve dinini yaymak amacıyla özel olarak yetiştirilen ve bu çerçevede özellikle Hristiyanlık dışı toplumlarda görevlendirilen kişi anlamına gelir.³⁵

Misyonerlik, Hristiyanlığın esasıdır ve kilisenin en temel görevidir. Her Hristiyan bir misyonerdir. Kutsal kitapta misyon kelimesi Tanrı tarafından bir kişinin, Tanrının iradesini diğer insanlara tebliğ etmek üzere gönderilmesi anlamında kullanılmaktadır. Misyonerlik Hristiyan geleneğinde kaynaklanan belirli metotları kullanarak Hristiyan dini değerlerinin yayılması ve diğer insanların Hristiyanlaştırılması için yapılan sistematik faaliyetleri ifade etmektedir. Hristiyanların inanıcına göre Hristiyan olmayan biri veya bir yeri Hristiyanlığa kazandırma cenneti kazanmanın ve iyi bir Hristiyan olmanın şartlarındandır.³⁶

Hristiyanlık açısından misyoner kime denir sorusu “Misyoner, Batılı bir Hristiyan Avrupa’da veya Amerika’da İncil Koleji’nde eğitilen; Afrika veya

³⁵Akyul, “Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)”, s.5-6.

³⁶Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri, s.28, 33, 44.

Asya’da bir kabile grubunu kendi şartlarında Hristiyanlaştırmak için geniş bir zaman dilimini kapsayıcı şekilde gönderilen kimsedir.” şeklinde tarif edilmektedir. Ancak son dönemlerde bu tanımın kapsamı genişleyerek bütün milletlerden kişileri kapsar hale gelmiştir. Çünkü daha önceden Batı, dünyanın çeşitli yerlerine misyoner gönderiyordu. Fakat şimdi ise Doğu Hristiyanları Batı’ya misyoner göndermektedir. Bu şekilde Koreli ve Japon asıllı Hristiyan misyonerlerin Avrupa ve ABD’de misyon çalışmalarında bulunmaktadır.³⁷

Hristiyan devletleri dini alanda olduğu gibi diplomatik, siyasi ve kültürel alanlarda da misyon ve misyonerliği bir yöntem olarak kullanmıştır. Günümüzde de bu yönden kullanılmaktadır. Hristiyanlıkta; bir dinin yayılmasında bir yerin sömürgeleştirilmesinde, emperyalizm alanının genişletilmesinde, misyonerlik en etkili ve başarılı bir yol olarak benimsenmektedir.³⁸

Bununla beraber Hristiyanlığın misyonerli bir din olduğunu W. Montgomery Watt şu cümlelerle ifade etmektedir: “Hristiyanlığın ortaya çıkmasından beri, Hristiyanların kendilerine iletilen ve onların hayatlarını değiştiren, sonra Hristiyan olmayanları onlara inanmaya davet eden harikulade yeni doğrulara tanıklık etmeleri anlamında Hristiyanlık misyonerli bir dindir.”³⁹

1.2.1. Hristiyan Misyonerliğinin Tarihçesi

Misyonerlik kavramı kullanılırken genel olarak akla gelen ilk din Hristiyanlıktır. Misyoner kelimesinin ilk defa bu dindeki papaz ve rahipler için kullanılması bu dinin misyoner kavramının tarihçesinde etken olduğunu kanıtlar. Misyonerler, bu faaliyetlerin meşruiyetini ve temelini Hz. İsa’nın bu konudaki söz ve emirlerinden almaktadırlar.⁴⁰

Yeni Ahid’de misyonerliğe referans olarak kullanılan en temel ifade Matta İncil’inde yer alan şu sözdür: “Şimdi gidip bütün milletleri / halkları talebelerim edinin; onları Baba, Oğul ve Rûhul Kudüs adıyla vaftiz edin. Size emrettiğim her

³⁷Günay, **Günümüz Türkiye’inde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.2.

³⁸Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.41.

³⁹Günay, **Günümüz Türkiye’inde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.3.

⁴⁰Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.28-29

şeyi tutmalarını onlara öğretin ve işte ben bütün günler dünyanın sonuna kadar sizinle birlikteyim.”⁴¹

Hristiyan misyonerliği, dinî referansını öncelikle Yeni Ahit metnindeki İsa'nın talebelerine yönelik çeşitli sözlerine dayandırır. İsa'nın, talebelerini gönderirken onlara “gidin” ve “deyin ki” ifadeleriyle başlayan sözleri Hristiyan misyonerliğinin temel referansı olarak kabul edilir.

Yine İncil’de, “... Bu İncil, milletlerin hepsine şehâdet olmak üzere bütün dünyada vazedilecektir ve son o zaman gelecektir” (24/14) denilmektedir. Misyonerliğin dinî referansı bağlamında bir diğer önemli ifade ise Markos İncil’inde bulunmaktadır: “...Bütün dünyaya gidin, İncil’i bütün yaratılmışlara vazedin.”⁴² Ayrıca Hristiyanlar, Kitâb-ı Mukaddes’in diğer çeşitli kitaplarından da (meselâ bk. Resullerin İşleri, 1/8; Vahiy, 7/9; Çıkış, 19/5-6; 1. Krallar, 8/43; İşa’ya, 45/44 gibi) misyonerlik için referanslar çıkarırlar. Misyonerlere göre Matta ve Markos İncillerinde yer alan, İsa'nın göğe yükselmesi öncesi talebelerine yaptığı konuşmada geçen ifadelerde Hristiyanlara yönelik yedi temel emir bulunmaktadır. İsa'nın bu sözleri şunlardır: Al, git, tanıklık yap, ilân et, talebeler edin, onları vaftiz et ve eğit.⁴³ Hz. İsa'nın bu söz ve emirlerini başta havarileri olmak üzere tüm Hristiyanlar ilahi bir görev olarak kabul edip, hayatlarına uygulamaya çalışmışlardı. Bu ilahi görevi yaparken dönemin koşullarından dolayı farklı yöntem ve teknikler kullanılmışlardı. Hz. İsa’dan sonra Hristiyanlık misyonerliğini anlamak için geçirmiş olduğu evreleri bilmek gerekir.

Günümüze kadar Hristiyan misyonerliği yedi aşamadan geçmiştir. Bu aşamaların her birinde farklı metotlar takip edilmiştir.⁴⁴

1. 33-100 yılları arası Havariler Dönemi
2. 100-800 yılları Kiliseler kurulma Dönemi
3. 800-1500 yılları Ortaçağ Dönemi

⁴¹Matta, 28/19-20.

⁴²Markos, 16/15; ayrıca Markos, 13/10.

⁴³Gündüz, “Misyonerlik”, TDV İslam Ansiklopedisi, s.193.

⁴⁴Oymak, Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri, s.39-118.

4. 1500-1650 yılları Reformasyon Dönemi
5. 1650-1793 yılları Reformasyon Sonrası Dönemi
6. 1700-1965 yılları Modern Dönemi
7. 1965'den sonra Diyalog Dönemi

Misyonerliği yedi aşama yerine Hristiyanlıkta misyonerlik faaliyetlerini üç ana döneme ayırmak da mümkündür. Bunlar: İlk Dönem M.S. 30-500 yılları, Orta Dönem 500-1500 yılları ve Modern Dönem ise Reform'dan (1517 ve sonrası) günümüze dek olan yıllardır.⁴⁵

Misyonerliğin geçtiği bu aşamalara kısaca değinmeden önce Hz. İsa'nın hayatına göz atmak gerekir. Hristiyanlığı anlamak için İsa'nın hayatı hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir. İncillere göre İsa Kudüs'ün güneyinde yer alan Beytlehem'de dünyaya gelmiştir. İsa'nın annesi Meryem ve nişanlısı Yusuf Celile'nin kasabası olan Nasıra'da yaşıyorlardı. İsa'nın çocukluk ve gençlik dönemlerine ait İncillerde çok az bilgi bulunmaktadır. İsa'nın Nasıra'dan çıkarak köy ve kasabaları dolaşması ve insanları tövbe etmeye davet etmesi açık tebliğin olduğunun bir göstergesidir. Gittiği her yerde mucizeler gösteriyor, hastaları iyileştiriyor hatta ölüleri diriltiyordu ve müjdeyi (incili) herkese tebliğ ediyordu. İsa Kudüs'e gitmeye karar verdiğinde havarilerine peygamberlerin insanoğluyla ilgili yazdıklarının tümünün gerçekleşeceğini, kendisinin diğer uluslara teslim edileceğini, onunla alay edileceğini, hakarete uğrayacağını, üzerine tükürüleceğini, kendisini kamçılıyıp öldüreceklerini ve üçüncü gün dirileceğini söylemiştir. İsa çarmıha gerildikten sonra gömülmüştür. Havarilerden Petrus ve Yuhanna mezara gider ve mezarın boş olduğunu görmüşlerdir.⁴⁶ Orda İsa havarilerine görünerek şunları söyler "Size esenlik olsun, baba beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum."⁴⁷ Bundan sonra İsa havarileriyle kırk gün daha yaşamıştır. Bu İsa'nın hayatı ve havarilerle geçen dönemdi. Bu dönemde İsa sadece İsrailoğullarına tebliğ de bulunmuştur. Misyonerlik asıl bundan sonra başlamaktadır.

⁴⁵Günay, **Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.126-133.

⁴⁶ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hristiyanlık", **Dinler Tarihi**, (130-187), Grafiker yay., Ankara 2015, s.131-135.

⁴⁷Yuhanna/20:20-21.

İsa'dan sonra onun havarileri bir araya gelerek İsa'yı ele veren Yahuda İşkariyot yerine havari olarak Matiya'yı seçerler. Ancak Hristiyanlık tarihinde İsa'dan hemen sonra Pavlus devreye girmektedir.⁴⁸ Pavlus'un kendisini kâhin olarak Müjde'yi yaymakla görevli diye tanıtması ve İbranilere Mektup'ta İsa'nın baş kahin unvanıyla anılması⁴⁹ ise Pavlus'un işini kolaylaştırmıştır.

İlk Kudüs Kilisesi'nin misyon çalışmaları daha çok Yahudi çevrelerinde yürütülmüştür. Ancak Pavlus Hristiyan olduktan sonra umudunu Yahudilerden kesip putperest dünyaya yönelmesi sonucunda bu din Roma dünyasına adım adım girmiştir. Pavlus'un düşünceleri Yahudilerden daha çok, putperestler arasında rağbet gördü. Sır dinlerinin ve Helenistik kültürün yarattığı ortam, Pavlus'un evrensel bir karakter kazandırdığı Hristiyanlık için son derece uygun bir zemin hazırladı.⁵⁰

Hristiyanlık tarihindeki en büyük misyoner olan Pavlus, yaklaşık on beş yıl sürdürdüğü misyon seyahatleriyle Helenistik İsa cemaati tarafından kurgulanan ve kendisi tarafından geliştirilen ilâhî oğul İsa Mesih'in kurtarıcılığı mesajına dayalı inancını Anadolu'dan, Makedonya ve Yunanistan'a kadar yaymaya çalışmıştır. Buralardaki cemaatleri organize etmiş ve kendi İsa anlayışına ters düşen İsevi cemaatlere karşı mücadele etmiştir.⁵¹

Pavlus'un görevi, Tanrı'nın sözünü, yani sırrı, Mesih'i eksiksiz ve kutsalların dualarıyla ve cesaretle duyurmaktır. Pavlus'un duyurduğu müjde ve Mesih'le ilgili bildiri ve bu sırrı açıklayan vahiy uyarınca iman edenler pekişecektir. Bu sır, peygamberlerin yazıları aracılığıyla bütün ulusların iman etmeleri için bildirilmiştir.⁵²

Resullerin İşleri'nden ve Yeni Ahid'deki mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla Pavlus'un hedefi Gentile ülkelerinde olabildiğince hızlı çalışmak, buralarda yerleşik Hristiyan cemaatleri oluşturmaktır. Bunun için Pavlus'un uyguladığı yöntem, imparatorluğun büyük şehirlerinden birine yerleşerek genç yardımcıları

⁴⁸Eroğlu, "Hristiyanlık", **Dinler Tarihi**, s.132-136.

⁴⁹ Canan Seyfeli, **Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler**, Çizgi Kitabevi, yay., Konya 2015, s.430.

⁵⁰Mehmet Çelik, **Süryani Tarihi(1)**, Ayraç yay., Ankara 1996, s.63-64.

⁵¹ Gündüz, "Misyonerlik", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.194.

⁵²Seyfeli, **Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler**, s.54-55.

vasıtasıyla yörenin daha küçük şehirlerine bu merkezden ulaşmaktı. Burada bir kilise veya Hristiyan cemaati oluşturunca Pavlus misyon faaliyetinde bulunacağı başka bir yöreye geçerdi.⁵³ Bu seyahatlerinde Pavlus, mesajlarını daha çok Gentileler (Yahudiler dışındaki yabancılar) arasında yayar. Pavlus ile birlikte Hristiyanlığı asıl gelişimi Avrupa’da olmuştur. Bunda Pavlus’un Gentileler arasında faaliyetlerini sürdürmesi temel etkindir. Bu sebeple O, “Yabancıların Havarisi” olarak isimlendirilir. Pavlus’un yaptığı misyon faaliyetlerinden Yahudiler rahatsız olur. Pavlus Kudüs’e dönünce halk onun misyon faaliyetlerinden ötürü linç etmek ister. Fakat Roma askerleri tarafından kurtarılır.⁵⁴

Pavlus’un özelde sünnet olma ve genelde tanrısal hukukun işlevi/geçerliliği bağlamında geliştirdiği yorum, mesajın yayılmasında mahallî şart ve durumların dikkate alınması ve gerektiğinde buna göre mesajın yorumlanıp değerlendirilmesi anlayışına zemin hazırlamıştır. İsa’nın mesajı İsrailoğullarına duyurmayı hedefleyen yaklaşımından ziyade İsa sonrası dönemde teşekkül eden ve mesajın yayılmasında hedef kitle olarak Roma vatandaşı halkları (Gentileler) ön plana alan Hristiyan cemaatin misyon anlayışını ve teslise dayalı teolojik yaklaşımını yansıtmaktadır.⁵⁵

İlk önemli misyoner Pavlus ve metodolojisidir. Pavlus’tan itibaren ilk birkaç yüzyılda uygulanan misyonerlikte herkese uygun bir görünüme bürünme ve mesajı, hitap edilen toplumsal değerlere göre uyarlama metodu vardır.⁵⁶

Sonuç olarak ilk Hristiyanlığın daha birinci yüzyılın sonuna gelindiğinde Suriye’den Anadolu’ya, oradan da Yunanistan üzerinden İtalya’ya kadar ulaşmıştı. Hatta havariliği kendisinden menkul Pavlus’un İspanya’yı misyon coğrafyası içerisine aldığı bilinmektedir. Birinci yüzyılda Yahudi dünyası içerisinde Mesihçi bir hareket olarak ortaya çıkan Hristiyanlık ertesi yüzyıl çok daha geniş çaplı bir dini harekete dönüşmüştür.⁵⁷

⁵³Gündüz, “Misyonerlik”, TDV İslam Ansiklopedisi, s.194

⁵⁴ Canan Seyfeli, **İstanbul Ermeni Patrikliği Kuruluşu ve İdari Yapısı**, Çizgi Kitabevi, yay., Konya 2019, s.21-22.

⁵⁵Gündüz, “Misyonerlik”, TDV İslam Ansiklopedisi, s.194

⁵⁶ Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.353-354.

⁵⁷Turhan Kaçar, **Geç Antikçağ’da Hristiyanlık**, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul 2009, s.23.

Patristik dönem olarak da adlandırılan Pavlus sonrası dönemde; Hristiyanlık ilk birkaç yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda hızlı bir yayılma süreci yaşadı.⁵⁸

I.yüzyılda Roma İmparatorluğu Hristiyanlığı bir Yahudi mezhebi olarak görmüş, mili bir din olduğundan zarar getirmeyeceğini düşünerek müsamaha göstermiştir. Bu nedenle ilk yüzyılda Havariler ve şakirtleri, Roma İmparatorluğu topraklarında, özellikle doğuda, Filistin, Suriye, Mezopotamya, Ermenistan, Anadolu; batıda, Makedonya, Yunanistan, Güney İtalya, Fransa ve İspanya sahilleri; güneyde, Mısır ve Kuzey-Batı Afrika eyaletlerinde Hristiyanlığın yayılmasını sağlamışlardır.⁵⁹ III.yüzyılın sonuna gelindiğinde Hristiyan öğretisiyle karşılaşmamış bölge hemen hemen yoktu. Anadolu'da da Kral Abgar döneminde Edessa (Urfa) şehir krallığı Hristiyanlığı benimsedi.⁶⁰

II. ve III. yüzyılda Anadolu ve çevresinde Hristiyanlığın yayılması tamamlanmıştır. M.S. 306 tarihinde Milano Fermanı ile Hristiyanlık serbestlik kazanır ve devlet himayesi altına girmiştir.⁶¹ Milano Fermanı, Hristiyan misyonerliği açısından dönüm noktasıdır. İmparator Konstantinos döneminde (306-337) Hristiyanlığın Roma'nın "serbest dini" (religiolicita) haline gelmesiyle birlikte yaşandı. Roma'nın siyasî ve askerî gücünü arkasına alan Hristiyan misyonerler bir taraftan Hristiyanlığı batı, kuzey ve güneyde yaymaya çalışırken diğer taraftan Roma siyasî iradesiyle âdeta özdeş sayılan Hristiyanlık yorumunun (Roma kilisesince temsil edilen anlayış) dışında sayılan akımlara ve kiliselere karşı da mücadele ettiler. Batı Roma'nın yıkıldığı V.yüzyıl sonrasında siyasî alanda da iktidarını ilân eden papalığın dinî ve siyasî anlayışlarıyla bu çerçevedeki açılımları Roma destekli misyonerlik faaliyetlerinin merkezinde yer aldı.⁶²

Hristiyanlık için IV. yüzyıl, Roma'da hâkimiyet kurma dönemidir. Bu dönem, aynı zamanda V. yüzyılda bağımsız kiliselerin oluşmasının zeminidir. Kilise hiyerarşisi bağımsız kiliselerin oluşması sürecinde şekillenmesini, berraklaşmasını tamamlamıştır. Milano Fermanı ile serbestlik ve ardından devlet dini haline gelme

⁵⁸Gündüz, "Misyonerlik", TDV İslam Ansiklopedisi, s.194-195.

⁵⁹Seyfeli, İstanbul Ermeni Patrikliği Kuruluşu ve İdari Yapısı, s.22-23.

⁶⁰Gündüz, "Misyonerlik", TDV İslam Ansiklopedisi, s.194-195.

⁶¹Seyfeli, İstanbul Ermeni Patrikliği Kuruluşu ve İdari Yapısı, s.22-23.

⁶²Gündüz, "Misyonerlik", TDV İslam Ansiklopedisi, s.194-195.

süreci bahsi geçen şekillenmeyi hızlandırmıştır. Hristiyanlar çoğalmıştır.⁶³ Öyle ki bazı tarihsel kayıtlara dayanılarak IV. yüzyılın başlarında elli milyon nüfuslu Roma İmparatorluğu'nda, yedi milyon civarında Hristiyan bulunduğu tahmin edilmektedir.⁶⁴

Ortaçağ'da ise misyonerlik, resmî din söylemiyle âdetâ özdeşleşen siyasî iktidarların kendi kültürel ve siyasal etki alanını genişletme çabası olarak gerçekleşti.⁶⁵ Bu dönemde özellikle kilisenin teokratik gücünü arkasına alan Hristiyan misyonerler, Hristiyanlığın yayılması için gerektiğinde zorlama yöntemini kullanmışlardır. Benzer durum sömürge dönemlerinde sürmüştür. Sömürgeci güçlerle birlikte yeni istila edilen ülkelere giden kilise görevlileri ve çeşitli Hristiyan tarikat mensupları, yerli halkın Hristiyanlaştırılması ve yerli dinlerle geleneklerin asimile edilmesi amacıyla her yolu denemişlerdir.⁶⁶

Ortaçağ boyunca yürütülen misyonerlik faaliyetlerinde gösterilen başarıda üç etken önemli rol oynamıştır. Bunlardan birinci etken, Hristiyan imparatorlukların ve siyasî yönetimlerin kiliseye ve misyonerlere sağladığı destektir. Misyonerler, Hristiyanların hâkim olduğu bölgelerde bazı yerel yöneticilerin desteğini ve himayesini de kullanmışlar. Misyonerlik faaliyetlerindeki başarının arkasında bulunan ikinci etken, misyon bölgelerinde geliştirilen manastır yaşantısıdır. Bu manastırlarla yöreye yerleşen keşişler hem yöreyi tanıyıp dil, gelenek ve kültür açısından yöre halklarıyla kaynaşmamışlar. Bu keşişler misyonerlik faaliyetlerini yürütme açısından manastırları birer üs olarak kullanmışlardır. Keşişler başta eğitim, tarım ve hayvancılık olmak üzere yaptıkları faaliyetlerle kırsal alanda henüz uygarlık yaşamamış bölgelerde kültürel yönden kendilerinden geride olan yöre halkı üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır. Böylelikle uygar ve gelişmiş olmakla Hristiyan olmanın aynı şey olduğu mesajını vermeye gayret etmişlerdir. Ortaçağ'daki misyonerlik faaliyetlerinde etkili olan üçüncü etken ise şehitlik anlayışıdır. Misyon bölgelerinde zaman zaman yerli halk tarafından Hristiyan misyonerlere yönelik şiddet hareketleri

⁶³Seyfeli, **Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler**, s.460.

⁶⁴Çelik, **Süryani Tarihi(1)**, s.63-64.

⁶⁵ Gündüz, "Misyonerlik", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.194-195.

⁶⁶ Gündüz, "Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.356-357.

uygulanmış. Bunun neticesinde bazı misyonerler hayatlarını kaybetmişlerdir. Öldürülen bu misyonerlerin yaşantıları ve mücadeleleri diğer misyonerler için her zaman ilham kaynağı olmuştur.⁶⁷ Bu dönemin dikkat çeken yönü, İslam ordularının Hristiyanlığın kadim merkezlerini ele geçirmesi neticesinde misyon faaliyetleri Avrupa'daki putperest toplulukların Hristiyanlaştırılmasına kaydırılmasıdır.⁶⁸

Reformasyon dönemi ve sonrasında Avrupa'da Hristiyanlıkla irtibatlı yeni dinî yapılanmalarda birçok millî din anlayışı ortaya çıkmıştır. Zira dinî ve siyasî güç olarak Katolisizm'in, gücün tek elde (kilise) toplanması şeklinde Ortaçağ'dan beri sürdürdüğü tekelci anlayışın yıkılması üzerine Yeni Ahid'in otorite anlayışı doğrultusunda Hristiyan dünyasında dünyevî iktidarlara barışık, hatta onlara bağlı mezhepler ortaya çıkmıştır. Bu dönemin başlangıcında yeni kilise hareketlerine bağlı misyonerlik faaliyetlerine fazla rastlanmaz. Çünkü bu kiliseler Katolisizm'e karşı var olma mücadelesi vermekteydi. Ancak bu dönemden sonra ve özellikle sömürge dönemlerinde bu kiliselere bağlı misyonerlik teşkilâtları, dünyanın her tarafında Katolik misyonerler yanında faaliyette bulunmaya başlamışlardır.⁶⁹

Bu dönem, Hristiyan misyon faaliyetlerinde Reform'dan günümüze kadar devam eden zaman dilimini kapsar ve kendi içerisinde sömürgeci ve evrensel misyoner hareketi olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Sömürgeci Misyoner Hareketi; Doğu yollarının ve Amerika Kıtası'nın keşfi ile güçlenen bu hareket, XI. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar Avrupa'nın sömürgeci yayılma politikasıyla beraber yürütülen; başka ülkelerin Hristiyanlaştırılması faaliyetidir. Evrensel Misyoner Hareketi ise sömürgeci dönemden farklı bir yapıdadır. Bu hareket, Alman Morivalılarca başlatılmıştır. Hümanizmi, ön planda tutan bu hareketle Güney Afrika'da birçok bölgedeki putperest ve ilkelleri Hristiyanlaştırmaya çalışılmıştır.⁷⁰

XIX. yüzyıldan itibaren Batı ve Kuzey Avrupa ile Kuzey Amerika merkezli çeşitli Protestan kiliseleriyle irtibatlı misyoner örgütleri Ortadoğu, Uzakdoğu ve Asya'da hep ön plana çıkmaya başlamıştır. XIX. yüzyılda Hristiyan misyonerleri,

⁶⁷Gündüz, "Misyonerlik", TDV İslam Ansiklopedisi, s.199.

⁶⁸Günay, **Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.126-133.

⁶⁹Gündüz, "Misyonerlik", TDV İslam Ansiklopedisi, s.199.

⁷⁰Günay, **Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.126-133.

yalnızca dinî öğretilerin anlatılması görevini yapan vaizler olarak değil de eğitim ve sağlık görevlileri ve sosyal hizmet uzmanları olarak misyon bölgelerinde görünmeye başlamışlar.⁷¹ Bu durum Osmanlı Devleti'nde de görüldü. XIX. yüzyılın başlarında İngiliz ve Amerikan Protestan misyonerleri Osmanlı topraklarına geldiler. Özellikle Amerikan misyonerleri çok sistemli bir şekilde çalıştılar. Eğitimden sağlığa her alanda yapılan çalışmalar, İstanbul merkez olmak üzere Osmanlı hâkimiyetindeki birçok bölgeleri kapsamaktaydı. Faaliyetler hem Müslümanlar hem de diğer dini cemaat üyeleri üzerinde gerçekleştiriliyordu.⁷²

Misyonerlerin bazı bölgelerde eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarındaki faaliyetleri doğrudan vaizlik görevlerinin önünde yer aldı. Bu bağlamda Hristiyan ülkelerinde yetişmiş birçok misyoner-doktor ve misyoner-öğretmen misyon bölgelerine gönderildi. Misyonerlerce açılan eğitim kurumları sıkça yerel eğitim sistemiyle karşılıklı iletişim içerisinde oldu ve din eğitiminin yanı sıra genel eğitim verildi. Ayrıca bu okullara Hristiyan çocukların yanı sıra başta seçkin aile çocukları olmak üzere Hristiyan olmayan aile çocukları da öğrenci olarak kabul edildi. Misyonerler hem halk üzerindeki etkilerini sürdürdüler, hem de bu okullarda yetişen ve ileride o ülkede yönetimden ticarete kadar hemen her alanda etkili konumlara gelecek olan öğrenciler vasıtasıyla ileriye dönük önemli kazanımlar elde ettiler.⁷³ Osmanlı Devleti de yaşanan gelişmelerden nasibini aldı. Osmanlı topraklarında misyonerler en etkili metot olarak okulları görmekte idi. Yine bu çerçevede çocuk bahçeleri de açmışlardır. Protestan misyonerler Osmanlı topraklarında çalışma alanı olarak Rum, Ermeni, Marunî gibi Hristiyan azınlıkları seçmişlerdir. Onların bu faaliyetlerine İngiliz Büyük Elçi Conning destek verdi. Onun sayesinde Bab-ı Ali'den izin alınması sağlandı. Bu bağlamda Amerikan Board Şirketi de İstanbul, Antep, Sivas gibi şehirler olmak üzere çeşitli yerlerde 151 misyoner görevlendirmiş, azınlıklardan 800 misyoner de bunlara yardım etmiştir. Daha sonraki yıllarda sekiz kolej, yedi hastane ve çeşitli kiliselerde görevli misyoner sayısı iki binlere ulaşmıştır. Özellikle Ermeni azınlığın gençleri bu okullardan mezun olduktan sonra ABD'ye

⁷¹Gündüz, "Misyonerlik", TDV İslam Ansiklopedisi, s.199.

⁷²Seyfeli, İstanbul Ermeni Patrikliği Kuruluşu ve İdari Yapısı, s.68.

⁷³Gündüz, "Misyonerlik", TDV İslam Ansiklopedisi, s.199.

gönderildi. Amaç birer misyoner olarak yetişmelerini ve sonunda bu okullara öğretim elemanı olarak dönmeleri ve hizmet etmelerini temin etmektir.⁷⁴

Günümüz misyonerliğinde ise özellikle Protestan Evangelik kiliselerce yürütülen misyonerlik faaliyetlerinde misyon bölgelerinde kilisenin yerelleşmesine ve yerel kiliselerin oluşturulmasına özen gösterirler. Zira bu, o bölgelerde yerli halk arasında Hristiyan mesajının kalıcı olarak yer edinmesinde önemlidir. Kiliselerin yerelleşmesinde cemaatin oluşumu açısından iki kurumsal yapının tesisi önemlidir. Bunlardan birincisi uygun sosyal ve siyasal şartlar oluştuğunda ve cemaat yeterli sayıya ulaştığında resmî Hristiyan kurumlarının açtırılmasıdır. İkinci ise henüz yeterli sosyal ve siyasal ortamla yeterli sayıda cemaatin olmadığı yerlerde devreye sokulan “ev kiliseleri” şeklinde cemaatlerin oluşturulmasıdır. Kilisenin yerelleşmesinde, Hristiyanlaştırılan yerli halk arasından aktif misyonerlik ve liderlik vasfına sahip yerel önderlerin çıkarılması da ayrı bir önem taşır. Zira bunların yapacağı faaliyetin her zaman yabancı misyonerlerinkinden daha etkili olacağı düşünülür.⁷⁵ Günümüz misyonerliğine Diyarbakır Protestan Kilisesi’nin oluşturulması süreci⁷⁶ örnek verilebilir. Diyarbakır Protestan Kilisesi’nin dini önderi Ahmet Güvener’in yerli halktan olması bu durumu destekleyici etkenlerden biridir.

Misyoner örgütlerince kullanılan en etkili araçlardan biri de faaliyette bulunulan bölgelerde halkın yaşadığı sosyal, siyasal ve ekonomik problemlerin iyi incelenmesi, bu problemlerin doğurduğu şartları kullanarak misyonerliğe uygun ortamların oluşturulmasıdır. Savaşlar, iç çatışmalar, istilâlar, göçler, sürgünler, ilticalar, kıtlıklar, deprem, sel vb. felâketler misyonerler için çok elverişli faaliyet ortamı oluşturmaktadır. Özellikle günümüzde son derece örgütlü ve gerek siyasal gerekse ekonomik olarak çok iyi kaynaklara dayanan misyoner kuruluşları insanların yaşadıkları bu sıkıntıları altın fırsatlar olarak görmektedirler. Bu çerçevede Hristiyanlık propagandası yapılan kişilerin, ailelerin eğitim ve geçim sorunlarının

⁷⁴Günay, **Günümüz Türkiye’inde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.209-210.

⁷⁵Gündüz, “Misyonerlik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.199.

⁷⁶M. Hadi Tezokur, “Diyarbakır İncil Topluluğu ve Misyonerlik”, **İslam Araştırmaları Merkezi**, C. 20, Ankara 2007, s.195-196.

üstlenilmesine büyük önem verilmektedir.⁷⁷ Bu durum Caritas teşkilatının Türkiye’de kendini göstermesiyle yaşanmıştır. Caritas teşkilatı, 17 Ağustos depreminde Adapazarı ve Düzce’de büro kurdular. Caritas Türkiye, Caritas gönüllüleri ile Caritas şövalyeleri unvanını verdiği vatandaşları kullanarak örgütlendi. Caritas şövalyelerini misyonerlerle birlikte çalışan depremzede gençler oluşturmaktadır. Türkiye Başkanı Louis Pelotre’dir. Caritas misyonunun “Hristiyanlık ve Kilise öğretisini yaymak” olduğunu belirtir. 600 bin çalışanı vardır.⁷⁸

Bir diğer misyoner teşkilat İngilizler tarafından kurulmuştur. 19. yüzyılda en eski ve kuvvetli misyon teşkilatı olan C.M.S. İngiliz Hristiyan Misyon Cemiyeti İran ve Ortadoğu’da Arapça konuşulan yerlerde faaliyet göstermiştir.⁷⁹

2000 yıllık tarihe sahip Hristiyan misyonerliği tarihten gelen birikimi yeni iletişim ve eğitim metoduyla tekrar gözden geçirmekte ve Hristiyanlığın ifade edilip yayılmasında daha etkili yöntemler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda misyonerlik bilimi olarak çevrilebilecek olan misyoloji; çoğunlukla kiliseler ve çeşitli dini cemaatler ve vakıflarca yönetilen üniversitelerde bir Hristiyan teoloji bilim dalı olarak okutulmaktadır.⁸⁰ Bu durumda Hristiyan dinin tarihten gelen misyonerlik görevine verdiği önemi göstermektedir.

1.2.2. Misyonerlerin Yetiştirilmeleri

Misyonerlerin amacı İncilleri anlatmak ve Hristiyan olmayanları Hristiyan yapmaktır.⁸¹ Bir Hristiyan, Hristiyan olmayanlara yönelik misyonerlik görevini iki şekilde yerine getirebileceğine inanır. Bunu dolaylı veya doğrudan misyonerlik yaparak yerine getirir. Dolaylı misyonerlik; her Hristiyanın kişisel yaşantısında Hristiyan yaşam tarzını uygulaması yoluyla içinde yaşadığı toplumda örnek bir şahsiyet olması şeklinde gerçekleşir. Doğrudan misyonerlik ise; misyonerlik konusunda özel eğitim almış ve misyoner örgütlerince bu iş için görevlendirilmiş ehil

⁷⁷ Gündüz, “Misyonerlik”, TDV İslam Ansiklopedisi, s.199.

⁷⁸ Günay, **Günümüz Türkiye’inde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.167.

⁷⁹ Güngör, **Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri**, s.19.

⁸⁰ Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.357.

⁸¹ Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.45.

kişilerce yürütülür. Bu görevi yürütecek kişi insanlarla karşı karşıya gelip açıklıkla ve etkili bir şekilde konuşup iletişim kurabilecek yetenekte olan kişidir.⁸²

Doğrudan misyonerlik görevi yapacak kişi misyonerlik görevi için misyonerlik teşkilatları tarafından dikkat edilerek ve önem verilerek yetiştirilir. Bu misyonerlerin yetiştirilmesi farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler; okul ve çocuk seçiminden, çağın ve görev yapacağı bölgenin şartlarına göre değişiklik göstermektedir. Bu konuyla ilgili şunlar yapılır:⁸³

1. Ailelerinin izniyle zeki ve çalışkan öğrenci okullardan seçilir.
2. Misyonerlik yapacağı ülkede özel okulda eğitim altına alınır.
3. Bu kişiye misyonerlik görev bilinci ve sevgisi aşılanır.
4. Mali yönden destek sağlanır.
5. Bağlı olduğu teşkilatla bağlantısı devamlı olur.
6. İslam ülkelerinde görev yapacak kişiye Arapça, İslam bilgileri ve İslam felsefesi öğretilir. Kişiye teoloji ile beraber diğer tahsiller yaptırılmaya çalışılır.
7. Çeşitli yardım dernekleri kurmaları, oralarda görev almaları ve propaganda yapmaları sağlanır.
8. Tanınmış şahsiyetleri veya kendileri ile başka gayeler için temas kurmuş kimseler Hristiyanlığı kabul etmiş gibi gösterilir.

Bu Hristiyan teşkilatlarının bir misyoneri yetiştirmekle kalmayıp, görevli olan misyonerlerle görevi süresince de irtibat kurarak tüm gerekli yardımları sağladıklarını gösterir. Sonuç olarak misyoner örgütler, bir misyoneri görevi için ilk olarak teorik bilgi ile donatmakta daha sonra onu görev yapacağı bölgelere gönderip, ona daimi bir destek vererek uygulama yaptırdıkları anlaşılmaktadır.

1.2.3. Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri ve Başvurdukları Metotlar

Misyonerler Pavlus'un metodolojisini temel alırlar.⁸⁴ İlk önemli misyoner Pavlus ve metodolojisidir. Pavlus'tan itibaren ilk birkaç yüzyılda uygulanan

⁸²Gündüz, "Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.361-362.

⁸³ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s. 569-570.

⁸⁴Güngör, **Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri**, s.19.

misyonerlikte herkese uygun bir görünüşe bürünme ve mesajı, hitap edilen toplumsal değerlere uyarlama metodudur.⁸⁵ Pavlus'un misyonerlik anlayışı/stratejisi Makyavelizm'e dayanmaktadır. Makyavelizm ise, amaç uğruna her türlü aracın meşru ve mubah sayılmasıdır.⁸⁶

Hristiyanlığın tüm insanların kurtuluşu için mutlak ve evrensel hakikate sahip olduğu anlayışı ve Pavlus'un sunduğumuz bu misyon metodolojisi çerçevesinde gelişip kurumsallaşan Hristiyan misyonerliği geleneksel olarak şu ana hedefleri öngörmektedir. (1) Hristiyan inancının propagandasını yapmak. (2) İsa'nın temel mesajı olan Tanrı'nın Krallığı anlayışını Hristiyan olmayanlara da benimsetmek suretiyle onun alanını genişletmek. (3) Kâfirleri (bu terim son dönemlere kadar tüm Hristiyan olmayanlar için kullanılmaktaydı) Hristiyan yapmak suretiyle onları hidayete erdirmek. (4) Bütün bunları yaparak dünyanın her tarafında yeni yeni kiliseler tesis etmektir.⁸⁷

Kiliseler eski misyonerlik tarzının modern dönemde yapılmaması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Misyonerlerin; beyin yıkamayı, menfaat temin etmeyi ve günün şartlarına göre geçerli cazip yöntemleri kullandıkları bilinen gerçeklerdendir.⁸⁸

Misyonerlik faaliyetlerinde uygulanan metotlarla ilgili Misyoner James E. Dittes, "Hristiyan Misyonu ve Türk İslam'ı" başlıklı makalesinde misyonerliği üç grup altında toplamıştır:

1. Hristiyanlığın doğrudan doğruya anlatılması
2. Açık dini katılım
3. Gizli/ dolaylı anlatım-öğretim

En etkili yöntemin ise halkın arasına katılım olduğu belirtilir.⁸⁹

⁸⁵Gündüz, "Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.353-354.

⁸⁶ Ali Rıza Bayzan, **Küresel Vaftiz**, IQ Kültür sanat yayıncılık, İstanbul 2004, s.43.

⁸⁷Gündüz ve Aydın, ", **Misyonerlik**, s.66.

⁸⁸Harman, "Genel Olarak Misyonerlik", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.35,42.

⁸⁹Akyul, " **Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)**", s.18.

Misyonerlerin uyguladıkları metotlar genel olarak şu çalışmalar altında yapılmıştır:

1. Dini teşkilat kurma ve yayın yapma: Misyonerler, önce faaliyete geçecekleri yeri tespit eder ve orada bir teşkilat kurarlar. Bu teşkilatı o bölgeye yetiştirilmiş elemanlar yürütürler. Misyonerler; Kitabı Mukaddes'i, dini kitabı, broşür ve dergileri o ülkenin dilinde neşreder ve dağıtırlar. Çeşitli telkinler, maddi ve manevi yardımlar ile Hristiyanlığı/ dini veya ideolojik hareketi sevdirmeye çalışırlar. Müslüman olan ülkelerden geri kalmış olanların bu hallerini istismar eder ve bunu İslam'a bağlayarak onları dinlerinden soğutmak isterler.⁹⁰

2. Eğitim alanında yapılan çalışmalar; okullar ve çeşitli tesisler açma, yardım yapma ve kadınların eğitimidir.⁹¹ Azınlık konumunda olan Hristiyanların çocuklarını eğitim ve öğretimlerini içinde yaşadıkları toplumun çocuklarından üstün hale getirirler. Bununla bu okul ve kuruluşların propagandasını yaparak Hristiyan olmayan ailelerin çocuklarının da oralara akın etmesini sağlarlar. Buraya çektikleri başka dinden çocukları Hristiyan yapmaya, bunu yapamazlarsa onların en azından milli ve dini karakterlerini bozmaya çalışırlar. Hristiyan çocuklarını ise daha da şuurlandırırılar. Okullarda, yabancı dil öğretimi vermek görüntüsü altında misyonerler, papazları derslere sokup Hristiyanlık propagandası yaparlar. Bu okullarda yetişkinlere dolgun ücretli ve etkili işler bulmakla da onları cazip hale getirirler.⁹²

3. Maskeli teşkilatlar kurma: Bu teşkilat mensupları, kılık-kıyafet, dil, din, örf ve adet gibi kültüre yönelik yollarla bulundukları toplumdanmış gibi görünür ve gayelerine erişmek için perde arkasından çalışır; sinsî ve ikiyüzlü hareket ederler. Misyonerler, gidecekleri yerlerin özelliklerine göre yetiştirildikleri için çok beceriklidirler. Maskeli çalıştıkları için kuzu postuna bürünerek saf halkın kolayca aldatabilirler. Bunlar; siyasi ve dini bakımdan milleti kargaşaya düşürmeyi, halkı her türlü ilerlemeye kayıtsız hatta düşman yapabilmeyi ve geri kalmış halde bırakmayı hedeflerler.⁹³

⁹⁰ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.571-572.

⁹¹Oymak, **Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.243-270.

⁹² Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.571-572.

⁹³Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.572.

Bunlar dışında günümüz misyon teknikleri arasında en dikkat çekici olanı “kültüre uyarlama” yöntemidir. Bazı misyonerlerce Müslümanları Hristiyanlaştırmada en büyük başarının sağlanacağı yöntem olarak görülen kültüre uyarlama, Hristiyanlığın bir kültür değil bir kült olduğu, dolayısıyla yalnızca Avrupa ve Kuzey Amerika gibi Hristiyan geleneğin hâkimiyetindeki bölgelerde değil bütün dünyada yerel gelenek ve âdetlere uyarlanması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır.⁹⁴ Bu yöntemde Hristiyan mesajı ve değerlerinin yerel kültürler, şartlar, değerler ve öncelikler gözetilerek sunulması hedeflenir. Böylece Hristiyan öğretileri, Hristiyan ibadet şekilleri ve kurumlarıyla Hristiyan yaşam tarzı mümkün olduğu ölçüde yerel geleneklere uyarlanıp halka sunulur.⁹⁵

Günümüz misyon teknikleri arasında bir diğeri diyalog etkinlikleridir. Misyonerler, diyalog etkinliklerini de Hristiyanlığın yayılmasında vasıta olarak kullanmaktadırlar. Çeşitli kiliselere ait belge ve dokümanlarda diyalogun temelde bir misyon vasıtası olarak kavrandığı açıkça ifade edilmiştir.⁹⁶

Son olarak eskiden olduğu gibi sırf dini motivasyonla faaliyet göstermeyen ve batılı devletlerinin ekonomik ve siyasi desteğini arkasına alan Hristiyan misyonerleri, günümüzde özellikle de demokratikleşme, insan hakları, özgürlük, barış, hoşgörü ve diyalog gibi gayelerde faaliyet gösteren bazı dernek, vakıf v.b. müesseseleri kurarak faaliyet göstermeye devam etmektedirler. Geçmişten günümüze azınlıklara yönelik yapılan etnik milliyetçilik bilincinin de gündemde tutulduğu görülmektedir.⁹⁷

1.2.4. Başlıca Propaganda Konuları

Mevcut bir toplumsal yapıda yeni bir düşüncenin yaygınlaştırılması, kabulü ve benimsetilmesi için üç aşamalı bir süreç söz konusudur. Bunlar; alıştırma, telkin ve kabul süreçleridir. Alıştırma ve telkin aşamalarında hedef kitlede arzu edilen zihin ve davranış değişmesini gerçekleştirebilmek için yoğun bir propaganda faaliyetine girilir; beyin yıkanır ve yerine yenisini koyma aşamasına gelinir. Telkin

⁹⁴Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.363.

⁹⁵Gündüz, “Misyonerlik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.198.

⁹⁶Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.370.

⁹⁷ Mustafa Erdem, “Türkiye’de Azınlıklara Yönelik Misyoner Faaliyetleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, (271-298), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.293.

aşamasında eğitim ve kurumu önemli role sahiptir.⁹⁸ Misyonerler propaganda yaparken genellikle bu aşamaları takip ederek yaparlar. Propaganda konularını ise hedef seçtikleri yerel bölgede yaşayan insanları dikkate alarak seçerler.

Genellikle propagandanın alıştırma sürecinde üçüncü dünya ülkeleri bulunur. Bu süreçte o ülkenin milli değerleri kötülenir. Milli kahramanlara ait konulara, hikâyeler uydurulur, milli değerlerin hor görülmesi eğilimi, sanat, edebiyat ve kitle iletişim araçları gücü ile halka hissedilmeden Hristiyanlık dini aşılır. Hristiyan propagandası yerine kültür emperyalizmini gerçekleştirecek metotlara başvurulur. Zira dolu bir bardağa yeni su koyabilmek için eski suyu boşaltılması gerekir. Bu tahribatı yapabilmek için yeni hareket alanları boşaltılır. Örneğin:⁹⁹

- Üzerinde çalıştıkları ülkelerde geri kalmışlık konusunda araştırma yapmak
- Sosyal ve etnik karışıklık içindeki ülkelere yönelik özgürleştirme ve devrim projeleri üretmek
- Ekoloji çalışmaları yapmak
- Aile planlaması konusunda çalışmalarda bulunmak
- Barış dernekleri kurmak
- Medya yoluyla faaliyetler yürütmek, eğitim adı altında fikirler yaymak
- Özel hastaneler kurmak

Propaganda faaliyetleri özellikle son sınıf ve üniversite öğrencileri üzerinde yoğunlaştırılır. Maddi gücü olmayan vatandaşlar iş ve para vaadiyle Hristiyan yapılır. Her sorun fırsat olarak kullanıp, taraftar kazanılır. Kürtçe İncil, takvim ve broşürler dağıtarak faaliyette bulunulur.¹⁰⁰

⁹⁸Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.389.

⁹⁹Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.389-390.

¹⁰⁰Ali Rıza Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, IQ Kültür sanat yayıncılık, İstanbul 2008, s.15,27.

Diyarbakır'daki Propaganda Konuları

Diyarbakır'da son yıllarda gözlemlediğimiz kadarıyla misyonerlik faaliyetleri için yapılan propaganda konuları şunlardır:

Misyonerler insanlarla konuşurken Tanrı kavramı için Allah lafzı kullanırlar. Misyonerlik faaliyetleri için yazmış oldukları kitaplarda aynı yöntemi takip ederler.

Misyonerlik amaçlı ücretsiz İncil, Can Nuroğlu'nu¹⁰¹ ve Ahmet Güvener'in¹⁰² kitaplarını dağıtırlar.

Tanrı inancını anlatırken İsa Mesih'in tanrının oğlu olduğuna değinmez ve teslis inancından söz etmezler. Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nde ayine katılan lise mezunu bir gencin¹⁰³ Tanrı inançları bizimle aynı demesi bunu kanıtlar.

Daha çok İsa'nın kurtuluş öğretisinden söz ederler, kıyamet kopacak ve tüm Hristiyanlık inancında olanların kurtulacağı konusunu ön plana çıkarırlar.

Hz. İsa'nın günahsız olduğu, Hz. Muhammed(sav)'in savaflara katıldığı ve günahkâr olduğunu belirtirler.

Hristiyanlık dinini daha kolay ve pratik göstererek günah işlenebilir bir din mesajını verirler.

Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nde ayinlerin ve duaların Kürtçe yapılması-bölge halkının onlara samimi yaklaşmasını sağlamakta- propagandalarını kolaylaştırmaktadır. Ayinlerde Hz. İsa için Kürtçe söylenen sözlerin Hz. Muhammed(sav)'e yazılan Kürtçe mevlide benzemesi de propagandalarını kolaylaştıran etkenlerden biridir.

Bölücü terör örgütü yandaşlarının bölgedeki gençleri İslam dininden soğutma ve uzaklaştırma çabaları da misyonerlerin işini kolaylaştırmaktadır. Genç erkeklerle, Hz. Muhammed(sav)'in evlatlığının eşiyle evlenmesi konusu üzerinden İslam Peygamber(sav)'i için karalamalar yapmaktadırlar. Kızlara ise; Ahzab süresi ellinci ayeti mealini okuyup, İslam'ın ve Hz Muhammed(sav)'in kadınlara değer vermediğini belirterek, İslam diniyle ilgili kötü bir imaj oluştururlar. Böylece

¹⁰¹ Kitaplar; Geleceğe Doğru, Hey Gâvur Anlatsana, Dünyanın Sonu, Allah Sevgidir, Yeter Ki İnsan Olsun.

¹⁰²Kitap; Hayalde Kalan Yaşam.

¹⁰³Hicran Toprak, Yenişehir İHL mezunu.

gençlerin zihinlerini İslam karşıtı düşüncelerle meşgul etmektedirler. Bu durum misyonerlerin faaliyetlerine hizmet etmektedir.

1.2.5.Hristiyan Misyonerlerinin Amaç ve Hedefleri

Misyonerliğin temel amacı, bütün insanları ve ülkeleri Hristiyanlaştırmaktır. Çünkü Hristiyanlar diğer dinlere mensup milletleri dinsiz ve kâfir olarak nitelendirirler. Misyonerliğin amaçları konusunda, misyoner teşkilatları çok yönlü hedefleri kucaklama yarışındadırlar. Siyasi, iktisadi, sosyal, idari ve hatta ihtilale hazırlamaya varıncaya kadar değişik amaç ve ideallere sahiptirler. Söz konusu amaçlar hedef ülkelerin şartları, kendi imkânları ve sahip oldukları güce göre de şekillenmektedir. Ancak misyonerlik faaliyetlerinde kısa sürede sonuç elde etmek önemlidir. Misyonerlerin amaçlarını dini, siyasi ve iktisadi olmak üzere değerlendirmek ¹⁰⁴ mümkündür. Üç amaçlardan biri olan misyonerlerin dini hedefleri konusunu ele alacağız.

1.2.5.1. Hristiyan Misyonerlerin Dini Hedefleri

Misyonerlerin amacının bazı Hristiyan gruplar da dâhil olmak üzere Hristiyanlığın veya kendi inancının, anlayışının, grubunun dışında kalanları kazanmak, kazanmadıklarını da bulunduğu toplumla çatışır hale getirmektir. Bunu gerçekleştirmenin değişik yöntemleri ve basamakları oluşturulmuştur. Bunlar, yerine, ülkesine, toplumuna ve zamanına göre değişmektedir. Birinci basamağı “kendi grubuna/ anlayışına” katmak; ikinci basamağı “mabet” kurmak; üçüncü basamağı o toplumdan “görevliler/ ruhbanlar” oluşturmaktır. Bu basamakları oluşturmak misyonerler için yeterli de değildir, anlayışlarının bir ülkede ayakta kalabilmesi, misyonerlerin o ülkenin kültürüyle bütünleşmesine ve o ülke halkından devamlı “cemaat/topluluk” oluşturulmasına bağlıdır.¹⁰⁵

Misyonerlerin amacı bir başka ifadeyle üç aşama ile belirtilmiştir:

1. Hristiyanlığı yaymak, Hz. İsa’ya inananların sayısını artırmaktır.

¹⁰⁴Oymak, **Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.142-166.

¹⁰⁵ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.568.

2. Bulundukları ülkelerde kiliseler dikmeden ya da diktikten sonra, kiliseleri yaşatacak elemanlar bulmak ve bunun için ülkenin aydınlarının eserlerine ve kültürlerine Hristiyanlık unsurlarını yerleştirmektir.

3. Gelişmiş batı medeniyetini ile Hristiyanlık dinini aynı göstermektedir.¹⁰⁶

Hristiyan misyonerleri genellikle bu üç amacı ya da basamağı gerçekleştirmek için faaliyetlerine başlarlar. Bu amaçlar misyonerlerin sistematik olarak faaliyetlerini yapmalarına yarar sağlamaktadır.

1.2.5.2. Misyonerlik ve Emperyalizm İlişkisi

Misyonerliğin; Hristiyanlık dinini, bu dinde olmayanlara duyurma ve onları bu dine katılmalarını sağlamak olduğunu belirtmiştik. Bu yapılırken o bölgelerde Hristiyanlık dinini yaşayan insanlar çoğunlukta olacak böylece bu bölgelerde istenildiği gibi siyasi, sosyal ve ekonomik faaliyetler gerçekleştirilebilir.

Emperyalizmin anlamı ise; bir milletin sömürü temeline dayanarak başka bir milleti siyasi ve ekonomik egemenliği altına alıp yayılması veya yayılmayı istemesi, yayılımcılığı ifade eder.¹⁰⁷ Hristiyanlık dininin ilk döneminde misyonerlikte sadece kendi dinini yaymak hedef iken sonraki dönemlerde ise bu amaca siyasi ve ekonomik amaçlarda eklenmiştir. Özellikle yer altı- yerüstü zenginliklerine sahip İslam ülkelerinde yapılan misyonerlik faaliyetlerinde bu görülmüştür.

İslâm ülkelerinde ve üçüncü dünya ülkelerindeki bu faaliyetlerde misyoner teşkilâtları ve bunlara bağlı misyonerler bu yörelerde kurulu sömürge yönetimleriyle yakın ilişki içerisinde olmuşlar. Bunlar karşılıklı olarak çıkar gözetmişlerdir. Sömürge yönetimleri misyonerler vasıtasıyla yöredeki idarelerini pekiştirmeyi ve yerli halkın inanç ve geleneklerinde kendi çıkarlarına uygun bir asimilasyon gerçekleştirmeyi hedeflerken misyonerler de sömürgeci güçlerin sağladığı ekonomik, askerî ve siyasal destekle yörede daha rahat faaliyet göstermişlerdir. Bu karşılıklı

¹⁰⁶ Akyul, “ Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)”, s.23-25.

¹⁰⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5afb10865c53b1.30479127/(Erişim 2018).

ilişkide bazılarının ifadesiyle misyonerler âdeta emperyalizmin aktif ajanları olarak çalışmışlardır. Sömürgeci güçlerle misyonerlerin yardımlaşması kölelik ticareti gibi konularda da görülmektedir.¹⁰⁸

XIX. yüzyıl, Batı dünyasının endüstri devrimini gerçekleştirdiği, siyasal ve ekonomik kurumlarını her yönüyle oturttuğu, sömürgeci yayılımını ve egemenliğini dünyanın geri kalan toplumları üzerinde güçlendirdiği bir dönemdir. Batı, bu dönemde elde ettiği askerî ve ekonomik gücü kültürel bir güce dönüştürmeyi de başarabilen konumuna uygun olarak gerek kendi tarihini gerekse bütün dünyanın tarihini yeniden kurguladı. Çıkarlarına uygun olarak ve yapay biçimde coğrafyayı yeniden şekillendirip dünya haritasını yeniden çizdi. Bütün bu kurgularını da elinde bulundurduğu askerî, siyasî ve iktisadî güç aracılığıyla dünyanın diğer toplumlarına kabul ettirdi.¹⁰⁹

Başka bir söylemle Batı dünyası dini, diplomasi, siyasi ve kültürel alanda da misyon ve misyonerliği bir yöntem olarak kullanmıştır. Günümüzde de kullanılmaktadır. Bir dinin yayılması, bir yerin sömürgeleştirilmesi ve emperyalizm alanının genişletilmesinde misyonerlik etkili ve başarılı bir yol olarak benimsenmiş ve benimsenmeye de devam edilmiştir.¹¹⁰

Sonuç itibarıyla misyonerliği ve emperyalizmi kullanan güçler aynı kişiler olmuştur. Bu güçlerin amaçları farklı olsa da birbirlerine uzun zaman karşılıklı hizmet etmişlerdir. Son dönemde bu iki kavram birbiriyle özdeşleşmiştir. Bu nedenle bu kavramlardan biri söylenince diğer kavram akla gelmektedir. Misyonerler bir bölgede dinlerini yaydıkları zaman maddi kaynaklara ihtiyaç duyarlar ve bu kaynakları da emperyalist güçlerden sağlarlar. Misyonerler bir bölgeyi tamamen Hristiyanlaştırdığında ise emperyalistlerin işi kolaylaşır. Böylece o bölgelerden daha kolay bir şekilde kaynaklar çıkararak, o bölgeyi sömürge haline getirirler.

¹⁰⁸ Gündüz, “Misyonerlik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.196-197.

¹⁰⁹ Yücel Bulut, “Oryantalizm”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara 2007, C.33, s.428-436.

¹¹⁰ Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s. 41.

1.2.5.3.Misyonerlik ve Oryantalizm İlişkisi

Oryantalizm; din, dil, bilim, düşünce, sanat, tarih gibi alanlarda Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten Batı kaynaklı kurumsal faaliyetler anlamına gelir. Oryantalizmi masum bir akademik merak ürünü olarak değerlendiren bu tanımların dışında söz konusu disiplini Hristiyan misyonerliği ve sömürgecilikle iş birliği içerisinde değerlendiren görüşler de bulunmaktadır. Oryantalizm; Doğu'ya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve Doğu'nun âmiri olmak için Batı'nın bulduğu bir yoldur.¹¹¹ Oryantalizmin tanımında özellikle İslam dini başta olmak üzere dinleri araştırmak vardır. Misyonerlikte ise bir yere misyonerleri göndermeden evvel o bölgenin din, dil, bilim, düşünce, sanat ve tarihi araştırılır. Bu araştırmalar yapıldıktan sonra misyonerler bu bilgilerle donatılır ve bu bölgelere gönderilir.

Dünyayı sömürgeleştirme projesinde başarıya ulaşan Avrupa'nın eş zamanlı olarak egemenliği altında bulundurduğu toplumların dillerini, kültürlerini, geleneklerini, toplumsal yapılarını, inançlarını akademik bir düzlemde ve daha sistemli biçimde inceleyecek bir disiplin olarak akademik oryantalizmi teşekkül ettirmeyi ve sürekliliğini sağlamayı ancak bu yüzyılda gerçekleştirebilmesi şaşırtıcı değildir. Sömürgeciliğin oryantalist çalışmalardaki belirleyiciliğini ya da oryantalist çalışmaların Avrupalı ulusların sömürgecilik faaliyetlerinde ifa ettiği hizmetleri görmek yeterlidir.¹¹²

Edward Said'e göre oryantalizm genellikle Batı tarafından zayıf olduğu için Doğu'ya empoze edilen bir doktrindir. Batı bu hareketiyle Doğu'yu kendi içinde eritmek ve aradaki farkları kaldırmak istemiştir.¹¹³

Sonuç olarak misyonerlik faaliyeti için seçilen bölgelerde propaganda yapılacak konularda oryantalizm çalışmaları yardımcı olur. O bölgelerin Hristiyanlaştırılması için misyonerlerin çalışmalarını kolaylaştırır ve hızlandırır. Yani oryantalizm, misyonerliğin ön hazırlık aşamasında yardımcı bir dal olduğu anlaşılmaktadır.

¹¹¹ Bulut, "Oryantalizm", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.428-436.

¹¹² Bulut, "Oryantalizm", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.428-436.

¹¹³ Osman Cilalı, **Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.45.

1.3.DİYARBAKIR'DA HIRİSTİYAN MİSYON FAALİYETLERİ VE TARİHÇESİ

Diyarbakır'da Hıristiyan misyon faaliyetleri ve tarihçesi konusunda ilk olarak Diyarbakır'da misyonerliğin tarihçesine değinilecektir.

1.3.1.Diyarbakır'da Misyonerliğin Tarihçesi

Diyarbakır'da misyonerlik faaliyetleri konusu ele alınırken Hıristiyanlık misyonerliği esas alınarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle Hıristiyanlık dininin tarihçesi önem arz etmektedir. Hıristiyanlık dininin 2000 yıllık tarihi olduğunu daha önce belirtmiştik. Hıristiyanlığın uzun tarihine şahitlik eden yerleşim yerlerden biri de Diyarbakır topraklarıdır. Diyarbakır'da misyonerlik faaliyetlerinin tarihçesi şehre bu dinin gelmesi ile başlamış ve devam etmiştir. Diyarbakır halkının inancı daha önce putperestti. Diyarbakır'a Hıristiyanlığın gelişi Urfa şehri ile bağlantılıdır.

Urfa, Hz. İsa döneminde Fırat'ın doğusunda bulunan küçük bir prensliğin merkeziydi. Kentin asıl adı Süryanice Urfai (Urhoy) olup, sonradan Osrhoene ve daha sonra da Edessa diye anılmıştır. Urfa'ya Hıristiyanlığın girişi hakkındaki söylentilere göre Hz. İsa döneminde Urfa'da Kral V. Abgar hüküm sürmekteydi. Ukoma (kara) lakabıyla anılan bu kral bir çeşit cilt hastalığına tutulmuştu. Söylentiye göre kral bir elçilik kuruluyla birlikte Hananya (Hannan) adlı elçisini o sırada Ortadoğu'da bulunan imparator Tiberius'a göndermişti. Heyet dönüşte Kudüs'e uğrar ve burada, halkın her bireyinin ağzında yeni bir peygamberden bahsedildiğini duyarlar. Kurul, Kudüs'te on gün kaldıktan sonra Urfa'ya döner ve İsa hakkında duyduklarını krala anlatır. Hz. İsa'nın mucizeler gösterip, hastaları iyileştirdiğini duyan Abgar, Hananya başkanlığında yeni bir heyeti Hz. İsa'ya göndererek, onu ülkesine davet eder. Ancak Hz. İsa yanıt mektubunda, görevinin "İsrail evinin kaybolmuş koyunlarına" olduğunu hatırlatarak teşekkür eder ve kendisine öğrencilerinden birini göndereceğini bildirir.¹¹⁴

¹¹⁴Çelik, *Süryani Tarihi(1)*, s.57-58.

Söylentilere göre, Hz. İsa'nın ölümünden sonra, Havarî Toma'nın kardeşi ve Yetmişler'den olan Aday (Addai ya da Thaddeus) Urfa'ya gönderilir. Kente gelen Aday Filistinli bir Yahudi olan Tobias'ın evinde kalır ve yine onun aracılığıyla Kral Abgar'a sunulur. Aday, Abgar'ı iyileştirdikten sonra ona Hristiyanlığı kabul ettirir. Abgar'ın Hristiyan oluşu, uyrukları arasında bu dinin çabuk yayılmasını sağlar. Kentteki putlar kırılarak, bir de kilise inşa edilir. Abgar'ın desteğiyle burada çalışmalarını başarıyla sona erdirdikten sonra, öğrencileri Agay (Aggai) ve Mara'yı da yanına alarak Mezopotamya'ya geçer. Süryani kaynakları Aday'ın Amid (Diyarbakır), Nusaybin, Dicle'nin doğusu, İdil, Erbil, Begermey, Keşker, Ahvaz ve civarlarını dolaştığını, buralarda Hristiyanlığı vazettiğini kaydederler.¹¹⁵

Yine bazı kaynaklarda İsa yüz hatlarının belirgin bir şekilde çizili olduğu mendili elçiye vererek bunu krala vermesini ister. İsa'nın ölümünden sonra Havarî Toma'nın kardeşi ve 70 müjdeciden sayılan Adey (Addai veya Thaddeus), M.S. 38 yılında Urfa'ya gönderilir. Şehre gelen Adey, Filistinli bir Yahudi olan Urfalı Tabias'ın evinde kalır. Kral Abgar'la görüşen Adey, kralı iyileştirir ve kendisini vaftiz ederek Hristiyanlaştırır. Kralın kabul ettiği bu yeni din, halk arasında çok çabuk yayılır, Adey öğrencileri olan Agay (Aggai) ve Mora'yı yanına alarak kuzey Mezopotamya'ya geçer. Kaynaklar Adey'in gezileri sonucunda Amid, Nusaybin, Erbil'de Hristiyanlığı vazettiğini bildirir. Bu misyon çalışmaları sonucu Amid ve çevresinde Hristiyanlık yayılır. Miladın 1. yüzyılın ortalarında, misyon çalışmalarına Aggai devam eder. Eğil, Lice, Silvan dolaylarına M.S.70-80'li yıllarda Hristiyanlık hâkim olmaya başlar. Mezopotamya'da Hristiyanlığı kabul edenler, kendilerine Süryani ismini vermişlerdir.¹¹⁶ Abgar Efsanesi'sinin temel objesi bir mektuptur. Mektup, İsa Mesih tarafından Urfa Kralı Abgar'a gönderilmiştir. Efsaneye göre Kral Abgar iyileştirilmeyen bir hastalığa yakalanır. Bu arada İsa Mesih'in mucizelerine tanık olan adamlarından Ananya (Hananya) vasıtasıyla İsa Mesih'ten haberdar olur. Abgar, Ananya'yı İsa'ya gönderir. Efsanenin ikinci önemli unsuru havarî Taday'ın Urfa'ya vaaz ile görevlendirilmesidir. Efsaneye göre İsa Mesih'in dirilişi ve göğe alınışından sonra Urfa'ya gönderilen Taday, Abgar başta olmak üzere Urfa'daki

¹¹⁵Çelik, **Süryani Tarihi(1)**, s.58-59.

¹¹⁶Mehmet Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2003, s.124-125.

birçok hastanın ilaç ve bitki kullanmadan iyileşmesine neden olur. Birçok mucizeye şahit olan Abgar ve etrafındakiler onun İsa Mesih'in takipçisi olduğunu anlar ve ona inanırlar. Böylece Urfa'da Hristiyan bir cemaat oluşur.¹¹⁷ Hz. İsa'nın yetmiş şakirdinden birisi olan Adey'in öncülüğünde şehrimize (Diyarbakır) de sirayet etti. Adey'in ölümünden sonra şagirdi(öğrencisi) Agey vasıtasıyla Harput, Eğil, Lice, Silvan taraflarına ve Mardin yakınlarına kadar yayıldı.¹¹⁸ Böylelikle miladi 1.yüzyıldan itibaren Diyarbakır ve çevresinde Hristiyanlık yayılmaya başlar.

Diyarbakır şehrinin ilk yerleşim yeri olan Viran Tepe'de yani iç kalede bulunan kilise daha önce putperestlerin mabediydi. Hristiyanlık yayılmaya başladıktan sonra burası kiliseye (Saint George kilisesi) dönüştürüldü. Diyarbakır'da kaç kilise yapıldığı, kimlere ait olduğu ve yapılış tarihleri konusunda kesin bilgi yoktur. Fakat piskoposlar 309 yılında Diyarbakır'da kongre yaptırırlar. 313 Milano Fermanıyla, Hristiyanlık serbest bırakılınca Roma imparatorluğun emriyle 19 Haziran 325'de toplanan Büyük Konsil'e Metropolit Mar Şem'un katılmıştır. Devlet desteği alan Hristiyanlık, bundan sonra yeni kiliselerle çevreyi doldurmaya başlamıştır.¹¹⁹

M.Ö. 69 yılından M.S. 395 yılına kadar Diyarbakır Romalıların hâkimiyeti altındaydı. Bu süre zarfında Roma ile Sasaniler arasındaki savaşıardan ötürü şehir bu iki devlet arasında sık sık el değıştirir. Sasani İmparatoru II. Şapur, M.S.359 yılında kuşatma ile Diyarbakır'ı ele geçirmesine rağmen 4 yıl sonra şehir tekrar Romalıların hâkimiyeti altına geçmiştir. Aynı yıl iki imparatorluk arasında bir barış antlaşması yapılmıştır. Barış antlaşmasına göre Sasaniler'e kalan yerlerdeki Hristiyanlar, Diyarbakır'a göç edecekti. Antlaşma sonucunda Sasaniler'in eline geçen Nisibis'in (Nusaybin) Hristiyan halkı, Diyarbakır'a yerleştirilmiş.¹²⁰ Bu durum Diyarbakır'da Hristiyanlık dinine inananların sayısını arttırmıştır.

¹¹⁷Canan Seyfeli, **Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin**, Çizgi Kitabevi, yay., Konya 2015, s.38-40.

¹¹⁸Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar**, C.1. s. 129-130.

¹¹⁹Orhan Cezmi Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yay., Ankara 2002, s.163-181.

¹²⁰Şevket Beysanoğlu, **Diyarbakır: Müze Şehir**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000, s.15-16.

Diyarbakır 1.yüzyılın başlarından M.S. 639 yılına kadar Hristiyanlığın yayılmasıyla bu dine mensup kişilere ev sahipliği yapmıştır. Şehre hâkim olanlar da bu dinin mensuplarındandı.

Diyarbakır'ın İslamiyet'ten önceki halkı üç dinde idiler: Şemsiler(güneşe tapanlar), Yahudiler ve Hristiyanlar. Hristiyanlar da beş mezhebe ayrılmışlardı: Gregoryen (Ermeni), Yakubi (Süryani-Kadim), Ortodoks(Rum), Melkit / Meliki (Rum Kayseri mezhebinde/ Ortodoks-Süryani), Asurî (Nasturi).¹²¹

İslamiyet'in ortaya çıkmasından sonra Müslümanlarla Bizans imparatorluğu arasındaki savaşlara sahne olan Diyarbakır, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde, 639 yılında, içinde sahabelerin de olduğu bir orduyla beş aylık kuşatmadan sonra fethedildi.¹²² Diyarbakır halkı bu tarihten itibaren İslam diniyle tanışmış ve halkın çoğu İslam'a girmiştir. Diyarbakır 639 yılından sonra farklı İslam devletleri tarafından yönetilmiştir.

Diyarbakır için İslam devletlerinden özellikle Osmanlılar dönemi yani 16. yüzyılda altın çağ olmuştur. 16.yüzyılda Diyarbakır'a ilk gelen Osmanlı Padişahı Kanuni'nin ziyaretinden sonra şehirde büyük gelişme olmuştur. Şehrin güvenliği sağlanmış, nüfusu artmış ve şehir bayındır hale gelmiştir.¹²³ On dört asır boyunca Müslümanlar tarafından yönetilen Diyarbakır'da farklı dinlere inananlar bir arada yaşamıştır. Günümüzde bu durum devam etmektedir. Diyarbakır'da geçmişten günümüze yeri bilinen ve bilinmeyen toplamda yirmi iki kilise inşa edilmiştir. Bu kiliselerin varlığı İslam devletlerinin diğer dinlere göstermiş olduğu hoşgörüyü kanıtlamaktadır. Farklı İslam devletleri tarafından yönetilen Diyarbakır'da misyonerlik çalışmaları yoğun olarak Osmanlı Devleti döneminde yapılmıştır. Özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla misyonerler güç kazanmıştır. Bundan faydalanarak yurdun birçok yerinde faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu şehirlerden biri Diyarbakır olmuştur.

¹²¹Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar**, C. 1. s.130.

¹²² Hayreddin Kızıl, "Diyarbakır ve Çevresindeki Dini Anlayışta Mitolojik Unsurların Etkisi", ("Yayınlanmamış Doktora Tezi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2010, s.15-17.

¹²³Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s.9.

Resmi kaynaklara göre; Diyarbakır'da 1870-1871 yıllarında dokuz adet gayrimüslim okul bulunmaktaydı. 1901 yılında kız çocukları sadece Protestan okullarına gitmekteydiler. ABD destekli Protestan misyonerliği, 1810 yılında Boston'da kurulan (American Board of Commissioners for foreign Missions) teşkilatın desteğiyle 1853 yılında Diyarbakır'da misyon şefliği kurar. ABD misyonerleri, bölgede özellikle Ermeni, Süryani ve Keldanilerle ilgilenmeye başlarlar. 1840 yılında bu misyon şefliği resmi belgede “Kapuçin ve Amerikan Mektebi” olarak geçmektedir. Diyarbakır ve çevresinde, Amerikan ve Fransız misyonerleri (kapuçin rahipleri) önemli faaliyetlerde bulunmuş ve okullar açılmıştır.¹²⁴ Bu okullar batı devletlerinin emellerine hizmet etmiş ve misyonerlik faaliyetlerinin merkezi haline gelmişti. Bu Osmanlı döneminde yapılan çalışmalardı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti yabancı okulları kapatmıştır. Bununla yabancı okulların zararlı çalışmalarının önlenmesi ve dış devletlerin müdahalelerinin engellenmesi amaçlanmıştı. Okulların kapanmasıyla misyonerlik faaliyetleri azalarak durma noktasına geldi. Bununla birlikte azınlık vatandaşların batı devletlerine göç etmesi de bu okulların kapanmasına sebep olmuştur.

1980'den sonra Türkiye'de 63 Protestan kilise vardı. Bunlardan biri Diyarbakır İncil Topluluğu'dur. Protestan misyoner örgütlerinin özel ilgi alanlarından biri de Diyarbakır'dır. Aslında bu ilginin temel sebebi Kürt kökenli vatandaşlardır. Amaç bunları Hristiyanlaştırmak ve azınlık haline getirmektir.¹²⁵

Diyarbakır İncil Topluluğu diğer adıyla Diyarbakır Protestan Kilisesi; 1994 yılında toplanmaya başlayan Kilise cemaati, daha sonra Kilise önderlerinden biri olacak Pastör Ahmet'in Müslüman iken Hristiyanlığa girmesiyle Diyarbakır'da kendilerini hissettirmeye başlamıştır. Beş yılı aşkın sürede Diyarbakır'da Işık Kırtasiye aracılığı ve ev topluluk ile misyonerlik çalışmalarını sürdürmüştür. Nihayet topluluk yapımı beş yıla yakın devam eden ve henüz bu yapının kilise mi yoksa bir ev mi olduğu tam karara bağlanmamış olan Meryem Ana Kilisesi'nin karşısına

¹²⁴ Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, s.178-188.

¹²⁵ Bayzan, **Küresel Vaftiz**, s.96.

taşınmıştır. 2004 yılında resmi ibadet yeri olarak kilise açılmıştır.¹²⁶ Şehirdeki Misyonerlik faaliyetleri burada yürütülmektedir.

1.3.2. Diyarbakır’da Misyonerlere Faaliyet İmkânı Sağlayan Faktörler

Geçmişten günümüze Diyarbakır’da misyonerlere faaliyet imkânı sağlayan faktörler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1.3.2.1.Coğrafi Konum

Osmanlı toprağına ilk ayak basan ABD’li misyonerler Pliny Fisk ve Levi Parsons’a bağlı oldukları misyoner örgüt ABCFM şu görevi: “Bu mukaddes ve vaat edilmiş topraklar silahsız bir haçlı seferi ile geri alınacaktır.” veriyor.¹²⁷ Batılıların ülkemizle yakından ilgilenmesinin altında misyonerlerin idealindeki düşünceler özellikle ABD’nin yönetimde etkili ve yetkili olan bazı ekipler vasıtasıyla Arz-ı Mevud¹²⁸ idealinin gerçekleşmesi ile yer altı kaynaklarına sahip olmaktır.¹²⁹ Arz-ı mevud yani kutsal topraklarda olan yerlerden biri de Diyarbakır şehridir. BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) ile Diyarbakır şehrin yıldızı olacak şeklinde açıklamalar¹³⁰ şehrin bulunduğu coğrafi konumunun önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Diyarbakır şehri sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle misyonerlerin hedef seçtiği bölgelerden biri olmuştur.

1.3.2.2.Tarihsel Etken

İlk Hristiyan topluluğı olan Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları Tur Abdin; Mardin, Diyarbakır ve ilçelerini içine alan coğrafi alandır.¹³¹ Misyonerlere göre Hristiyanlığın beşiğı Anadolu’dur, bugünkü Hristiyanlığın mimarı Pavlus Tarsusludur. Tarsus ve Pavlus’un gezdiği diğer yerlerde ilk Hristiyan topluluğı olan Süryanilerin merkezi Mardin Müslümanların elindedir. Bundan dolayı misyonerlerin

¹²⁶Tezokur, “Diyarbakır İncil Topluluğı ve Misyonerlik”, **İslam Araştırmaları**, s.195.

¹²⁷Bayzan, **Küresel Vaftiz**, s.32-33.

¹²⁸Kutsal Kitap’ta İbrahim’e ve soyundan gelenlere vadedilmiş bölgedir.

¹²⁹Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”,**Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.48.

¹³⁰Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”,**Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.49.

¹³¹Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, s.37.

gerçek ideali Müslümanların elinde bulunan Anadolu'ya sahip olmaktır.¹³² İlk Hristiyanların gezdiği topraklar olan Diyarbakır şehri de Hristiyanlık tarihine şahitlik yapmış ve Hristiyanlar açısından önemlidir. Bundan dolayı misyonerlerin faaliyetlerde bulunduğu bir şehir olmuştur.

1.3.2.3.Etnik ve Dinsel Farklılık

Diyarbakır şehri tarihin getirmiş olduğu birikim ile farklı etnik yapıda olan insanların bir arada yaşadıkları yerdir. Diyarbakır'da Müslümanlar haricinde Ermeni, Süryani, Keldani, Yezidi ve Yahudiler yaşamıştır. Bunlar arasında özellikle Ermeni, Süryani ve Yezidiler misyonerlerin hedef kitlesi olmuştur.

ABD'li misyonerler 1853 yılında Diyarbakır'da misyon şefliğini kurarlar. ABD'li misyonerler, bölgede özellikle Ermeni, Süryani ve Keldanilerle ilgilenmişlerdir.¹³³ Müslüman toplum içinde ise Kürt gibi farklı etnik kökenliler ve Alevilik inancına mensup insanlar misyonerlerin hedefleri olmuştur. Vatikan ve İngiltere'de Kürdoloji enstitüleri kurulmuştur. Kürtçeyi ve İslam'ı iyi bilen, bölgenin özelliklerine göre yetiştirilmiş misyonerler Doğu ve Güneydoğu'ya gönderildi¹³⁴ ve bunlar Alevi ve Kürtleri hedef aldı.¹³⁵ Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nin ilk papazı Ahmet Güvener başta olmak üzere Hristiyanlığa geçen kişilerin büyük çoğunluğunun Alevi-Müslüman kimliğine sahip olması¹³⁶ bunu göstermektedir. Diyarbakır şehrinin sahip olduğu bu farklılıkları, misyonerler, ayrıştırıcı ve bölücü faaliyetlerinde kullanmışlardır.

1.3.2.4.Sosyo-Ekonomik Durum

Türkiye'de misyonerler iki grup arasında ciddi şekilde faaliyet gösterirler. Birincisi; muhtaç, fakir ve işsiz insanların arasında, ikincisi üniversiteye yerleşemeyen veya üniversiteyi bitirip iş bulamayan gelecekte ilgili umutları yok olan gençlerdir.¹³⁷ Diyarbakır'da bu iki gruptaki insanlar genelde Bağlar ve Sur

¹³²Harman, "Genel Olarak Misyonerlik", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.48.

¹³³ Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, s.187.

¹³⁴Harman, "Genel Olarak Misyonerlik", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.51.

¹³⁵Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.16.

¹³⁶Tezokur, "Diyarbakır İncil Topluluğu ve Misyonerlik", **İslam Araştırmaları**, s.195.

¹³⁷Harman, "Genel Olarak Misyonerlik", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.38.

ilçelerine yoğunlaşmışlardır. Misyonerlerin bu ilçelerde faaliyet göstermeleri de bundan dolayıdır.

1.3.2.5. Siyasal Dış Etkenler ve Örgütler

Savaşlar, iç savaşlar, istilalar, siyasal kaos ortamı, göçler, sürgünler, ekonomik ve siyasal ilticalar, kıtlıklar, deprem, sel ve benzeri felaketler misyonerler için çok elverişli faaliyet ortamı oluşturmaktadır.¹³⁸ Diyarbakır’da birçok terör olayı yaşanmıştır. Bu terör olaylarının siyasal bağlantılarıyla halk arasında karışıklık ve kaos yaratması misyonerlerin faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Bölgede kaos ve karışıklık ortamı yaratan terör örgütlerinin de misyonerlerle bağlantıları oldukları belirtilir. Türkiye’de faaliyet gösteren misyonerler hem Hristiyanlık hem de PKK propagandası yaptıkları yazılmaktadır.¹³⁹ Yine bölgeye gönderilen barış gönüllerinin de PKK’ya yardım ettiği belirtilir.¹⁴⁰ Son olarak şehirde çıkan olaylarda tarihi camilere terör örgütlerince rahatça zarar verilip, yakınındaki kiliselere karışılmaması bu düşüncüyü destekler. Örgütün İslam karşıtlığı ve İslam’dan insanları uzaklaştırma propagandaları da bulunmaktadır. Bu durum misyonerlerin işlerini kolaylaştırdığı söylenebilir.

¹³⁸ Harman, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.348.

¹³⁹ Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.17.

¹⁴⁰ Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.53-54.

İKİNCİ BÖLÜM

DİYARBAKIR'DA DİNİ TOPLULUKLAR VE MİSYONERLER

Diyarbakır'da dini topluluklar ve misyonerler konusu Diyarbakır'da dini topluluklar, Diyarbakır'ın dini durumu ve Diyarbakır'da Hristiyan misyonerliği olmak üzere üç başlık olarak incelenecektir. İlk olarak Diyarbakır'da dini topluluklar konusuna değinilecektir.

2.1.DİYARBAKIR'DA DİNİ TOPLULUKLAR

Diyarbakır'da geçmişten günümüze yaşayan farklı din, etnik ve mezhebe mensup insanları burada belirteceğiz. Bu insanları belirtirken misyonerlik faaliyetlerine hedef olup-olmadıklarını da açıklayacağız.

2.1.1.Yahudilik

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Yahudiler, Samiriye¹⁴¹ şehrinden tehcir (M.Ö.586) edilmiş olanlardır. Bunların buraya yerleşen ilk Yahudiler olduğu ve bunların Aramice konuştukları tahmin edilmektedir. Yahudilerin burada kalmaları ülkelerinden dağılışı kadar eskidir. Gezinler yıllara göre Diyarbakır'daki Yahudi sayıları hakkında farklı bilgiler vermektedir. Diyarbakır'da çok eski bir sinagog bulunduğu ve içinde yaklaşık 700-800 yıllık eski yazmalar bulunduğu belirtilir. Cumhuriyet dönemine kadarda Yahudiler Diyarbakır'da Şeyh Mahallesi'nde oturmaktaydı.¹⁴² 1950'li yıllardan önce Diyarbakır'da Yahudi Mahallesi Hançepek mahallesine komşuydu ve Yenikapı'nın dibindeydi. O dönemde tüm Yahudiler ticaretle uğraşırdı. Melikahmet caddesinde iş yerleri vardı.¹⁴³ Diyarbakır Müzesi'nin gönderdiği kilise diziminde dokuzuncu sırada, Hasırlı Mahallesinde Havra adlı bir

¹⁴¹ Yahudilere göre Filistin topraklarının kuzeyinde bulunan şehirdir.

¹⁴²Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s.189.

¹⁴³Mıgırdıç Margosyan, **Söyle Margos Nerelisen?**, Aras yay., İstanbul 1995, s.54.

yapı geçmektedir. Yerinde şuan gecekondular vardır.¹⁴⁴ 1948 yılında İsrail Devleti'nin kuruluşu ile Yahudilerin göçü hızlandı. 1949'un sonunda aile sayısı 14'e düştü ve onlarda Kudüs'e gidince kentte Yahudi kalmadı.¹⁴⁵

Milli bir din olan Yahudiler misyonerlik faaliyetlerini genel olarak yapmamışlardır. Diyarbakır'da kendi dinleri dışındakilere karşı dinlerini yayma çabasında olmamışlardır. Diyarbakır'da geçmişten günümüze yapılan misyonerlik faaliyetlerinde Yahudilerin hedef seçildiği hakkında herhangi bir bilgede mevcut değildir.

2.1.2.Yezidilik

İran ve Mezopotamya'da yaşamış ve yaşayan dinlerin izlerinin ve tesirinin görüldüğü Yezidilik, hem ismi hem de tarihi açısından günümüze kadar tartışıla gelmiştir. Farklı birçok dinin etkisinde nasıl kaldığı, hangi aşamalardan sonra son şeklini aldığı konusu hala aydınlatılmayı beklemektedir. Yezidilik hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Bu durumun sebebi Yezidililerin içe kapalı olması ve onlar hakkında araştırmanın yeterli olmamasıdır.¹⁴⁶

Yezidiliğin İslâm'dan sapan bir cereyan olduğu, hareketin temelinde Abbasilerin ilk dönemindeki aşırı Emevi taraftarlığının yer aldığı ifade edilmiştir. V-VI. (XI-XII.) yüzyıllarda iyice ortaya çıkan bu aşırılık birçok taraftar bulmuş, son Emevî Halifesi II. Mervân'ın Kürt asıllı bir cariyeden doğması bu taraftarlığı önemli ölçüde etkilemiştir. Emevîler'in yıkılması üzerine Hakkâri dağlarına çekilen ve Abbasi iktidarının ilk dönemlerinde birkaç defa ayaklanan, fakat zamanla hareketliliğini kaybeden söz konusu topluluklardan bir kısmı tasavvufa yönelmiş, bu gruba mensup olan, Adî b. Müsâfir'in müjdecisi sayılabilecek Hakkârili Ebü'l-Hasan Ali (ö. 484/1091) inzivaya çekildiği Sincar'da pek çok taraftar edinmiştir. VI. (XII.) yüzyılda bu cemaat Adî b. Müsâfir'i kutsal bir şahsiyet kabul ederek inançlarının merkezine yerleştirmiştir. Daha çok Türkiye, Irak ve İran'da görülen senkretik bir

¹⁴⁴Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s.150.

¹⁴⁵ Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s.150.

¹⁴⁶Ahmet Taşğın, **Yezidiler**, Aziz Andaç Yay., Ankara 2005, s.13-15.

inanç sistemi ve bu inanca mensup topluluklara verilen addır. Bunlar üç dilde Yezidi, bir dilde ise Ezidi olarak bilinir.¹⁴⁷

18.yüzyılda Diyarbakır'ın yakın çevresinde Yezidi köyleri vardı. Bapir (Kürtçe dede) Yezidilerin dini açıdan itibar gösterdikleri kişilere verilen unvandır.¹⁴⁸ Misyoner örgütler 1980'li yıllardan sonra Kürtler (Yezidiler) üzerinde yoğunlaşmıştır. Yezidilik İslam kökenli dinsel bir harekettir. Irak'ın kuzeyi, Suriye ve Kafkaslarda görülen bir dini grup, dünya genelinde 500 bin mensubu vardır. En büyük cemaati Kuzey Irak'tadır.¹⁴⁹

Osmanlı zamanında Protestan misyonerlerin hedef kitlesinde Yezidilerde vardı.¹⁵⁰ Misyoner örgütlerin Yezidilere olan ilgisi oldukça eskiye dayanır. Amerikalı misyonerler din değiştirmede çok başarılı olmasalar da kurdukları etkili ilişkilerle Yezidileri manipüle etmeyi başarmışlardır.¹⁵¹ Ermenistan ve Gürcistan'daki pek çok Yezidi Kürt din değiştirerek Hristiyanlığa geçmiştir. Burada misyonerler, sosyo-ekonomik geriliklerini kullanarak onların Kürtlükle bağlantılarını kopararak kendilerini Yehova veya değişik Hristiyan gruplarının isimleri ile isimlendirilmesini sağlamaktadırlar. Ayrıca gazete ve radyo yayınları ile birçok Kürt Hristiyanlığa geçmiştir. İşin ilginç yanı din değiştirenlerin büyük bir çoğunluğunun kadın ve çocuklardan olmasıdır.¹⁵² Bölücü terör örgütü bahanesiyle Avrupa'ya göç eden Yezidiler giderek hem misyoner örgütlerin hem de batılı ülkelerin güdümüne girmişlerdir. İsveç ve Almanya, Yezidilere özel ilgi duymaktadırlar.¹⁵³

Yezidi inancına mensup olanlar Ezidi olarak da bilinmekte Suriye'deki iç savaştan önce Diyarbakır'da yok derecesinde sayıları azdı. Fakat Suriye'deki iç savaş nedeniyle göç eden dört bine yakın Ezidi, Büyükşehir Belediyesi tarafından şehir merkezi ile Çınar ilçesi arasında bir piknik alanına kurulan kampa yerleştirildi.

¹⁴⁷ Ahmet Taşgın, "Yezidiye", **TDV İslam ansiklopedisi**, TDV yay., Ankara 2013, C.43, s.525.

¹⁴⁸ Martin Van Bruinessen ve Hendrik Boesehoten, **Evliya Çelebi Diyarbakir' de**, Tansel Güney (çev.), iletişim yay., İstanbul 2003, s.66,334.

¹⁴⁹ Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.25,100.

¹⁵⁰ Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.142.

¹⁵¹ Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.102.

¹⁵² Günay, **Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.236

¹⁵³ Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.121.

Burada üç yıl kalan Ezidiler, olumsuz şartlar ve çıkan olaylardan dolayı Mardin'in Midyat ilçesine nakledildi.¹⁵⁴

2.1.3.Süryanilik

Pavlus'un misyon çalışmalarıyla Hristiyanlık Batı Anadolu kentlerinde çok hızlı taraftar buldu. Hristiyanlık Antakya üzerinden doğuya giden yol vasıtasıyla kısa sürede Süryani kültürünün en önemli merkezi olan Urfa'ya ulaştı. Hristiyan mitoloji, Hz. İsa'nın çağdaşı olan, Osroene Kralı Abgar¹⁵⁵ ile Hz. İsa arasındaki mektuplaşmayı muhafaza etmektedir. Osroene Krallığı'nın merkezi Urfa idi. Süryani Hristiyanlığı Antakya ve Urfa gibi Doğu dünyasının en büyük merkezlerinde şekillenmiştir.¹⁵⁶ Efsanedeki Kral Abgar Süryaniler tarafından Süryani, Ermeniler tarafından Ermeni kabul edilmektedir. Ancak araştırmacılar Arap olma ihtimali üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte efsanenin yaşandığı ve oluştuğu dönemlerde Urfa'da Ermenilerden daha çok Süryanilerin yaşaması mümkündür. Urfa, Süryani Kilisesi için daima önemli bir merkez olmuştur. Buradan harekete geçen ruhaniler, Mardin, Diyarbakır, Erbil ve sair şehirlerde Hristiyanlığı yaymışlardır. Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı coğrafya, günümüz Güneydoğu Anadolu'sudur.¹⁵⁷

I.yüzyılda Diyarbakır ve çevresinde Hristiyanlık dini yayılmaya başlar. Mezopotamya'da Hristiyanlığı kabul edenler, kendilerine Süryani ismini vermişlerdi. Bu terim, Asurî, Arami, Keldani v.b. ırklara mensup olanların yeni mesajla birlikte kendilerini ifade ettikleri dini terim olarak ortaya çıkar.¹⁵⁸ Süryanilerin ana dili Süryanicedir. Ondan sonra en çok Türkçeyi kullanırlar. Diyarbakır'da bulunanların tümü Türkçeyi konuşurlar. Bütün kiliselerde, İncil'i Türkçe okur, ayin ve vaizlerini bu dille verirler. 1851 yılında açılan bir Süryani okulu, iki Süryani dergisi ve kendi bandoları vardı.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Neriman Çelebi, "Diyarbakır'daki Ezidiler Midyat'taki Kampa Nakledildi", **İhlas Haber Ajansı**, 26 Şubat 2017.

¹⁵⁵ Kral Abgar efsanesine Diyarbakır'da Hristiyan misyonerliği tarihçesi konusunda değinilmiştir.

¹⁵⁶ Kaçar, **Geç Antikçağ'da Hristiyanlık**, s.23-24.

¹⁵⁷ Seyfeli, **Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin**, s. 41-42.

¹⁵⁸ Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, s.125.

¹⁵⁹ Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s. 185-186.

1853 yılında Diyarbakır'da misyon şefliği kurulmuş ve ABD'li misyonerler bölgede yaşayan özellikle Ermeni, Süryani ve Keldanilerle ilgilenmişlerdir.¹⁶⁰

Süryaniler, Diyarbakır'da Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetleri yürütmekten uzak durmuşlardır.¹⁶¹ 18.yüzyılda Süryanilere ait Meryem Ana Kilisesi ve bir de Nasturi kilisesi vardı.¹⁶² 1950'li yıllarda Asurîler Urfakapı ve Mardinkapı da yaşıyorlardı. Yani Meryem Ana Kilisesi çevresindeydiler. Süryaniler kuyumculukla uğraşırlardı.¹⁶³

Süryaniler de misyonerlik faaliyetlerinden Müslümanlar kadar şikâyetçidirler. Onların şikâyeti buradaki misyonerlerden ziyade göçle gittikleri Avrupa'dandır. Onlar da kendi dinlerinin, mezhep ve kültürlerinin yok olmaya yüz tuttuğunu söylemektedirler. Göçün ekonomik, terör ve eğitim gibi birçok sebepleri olmasının yanında Avrupa'nın çekiciliği de bunu desteklemiştir. Geçen yirmi yıl zarfında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Süryanilerin nüfuslarında önemli ölçüde azalma meydana gelmiştir.¹⁶⁴ Diyarbakır'daki Süryanilerde bu yaşananlara dâhildir. 1990'lı yıllarda Diyarbakır merkezde kalan Süryani aile sayısı oldukça azalmıştır. Bugün dört Süryani ailesi vardır. Birey sayısı yirmiye geçmemektedir.¹⁶⁵

2.1.4.Ermeniler

Ermenilerin Anadolu'ya yerleşmeleri milattan önceye dayandırılmaktadır. M.Ö.V. yüzyılda Fırat doğusunu yurt edinmiş Ermenilerin, Firiklerin bir kolu olan ön Ermenilerle aynı yöredeki daha eski halkların karışımıyla oluşmuş bir halk niteliğinde kabul edilir. Ermenilerin yaşamış oldukları bu bölgeye Ermenistan adı verilmiştir.¹⁶⁶ Günümüzde Ermeni diye adlandırılan topluluğun, kesin olarak bilinmemekle birlikte M.Ö. IV. yüzyılın başlarında bu bölgeye batıdan gelip yerleştikleri kabul edilir.¹⁶⁷ Bölgede yaşayan Ermenilerin Hristiyanlık öncesinde

¹⁶⁰ Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, s.187.

¹⁶¹ Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, s.190

¹⁶² Bruinessen-Boesehoten, **Evliya Çelebi Diyarbakır 'de**, s.104.

¹⁶³ Margosyan, **Söyle Margos Nerelisen?**, s.58.

¹⁶⁴ Tezokur, "Diyarbakır İncil Topluluğu ve Misyonerlik", s.195.

¹⁶⁵ Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, s.137.

¹⁶⁶ Canan Seyfeli, "Osmanlı'ya Kadar Diyarbakır ve Çevresinde Ermenilerin Dini Durumları", **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu**, Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır 2004, s.764.

¹⁶⁷ Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s.186-187.

pagan-putperest inancına sahiptiler. Ermeniler çoktanrılı inançtan Hristiyanlığa geçmişlerdir. Onlar bölgeye ilk Hristiyanlığın ulaşmasını havariler¹⁶⁸ den Tadeos ve Bartoğimeos'a bağlarlar. ¹⁶⁹ Klasik Ermeni kaynaklarına göre Ermenistan coğrafyasında Hristiyanlığın yayılarak toplu şekilde kabulü IV. yüzyıl başlarında gerçekleşmiştir. Aziz Krikor Ermeni kilisesi ilk kat'ogikos unvanlı ruhani lideridir. Ermenilerin toplu Hristiyanlığı kabul ettikleri dönemdir. Aziz Krikor Ermenistan bölgesinde var olan Hristiyan cemaati örgütlemiştir. Buna göre İsa Mesih'in havarileri ve onların öğrencileri tarafından yürütülen vaaz çalışmaları, Ermenistan'da inanan bir topluluğun oluşmasını sağlamıştır. Bu çalışmalara devlet destek vermiş ve Ermeniler arasında Hristiyanlaşma hızlı bir şekilde yayılmış ve devam etmiştir.¹⁷⁰

Diyarbakır'a Ermeniler tarafından Tigranakert ismi verilmiştir. Bu isimlendirme ile şehre karşı oluşan tutku inanç boyutuna ulaşarak günümüze kadar gelmiştir.¹⁷¹

17. yüzyılda Diyarbakır'ı ziyaret eden Lehistanlı Ermeni Simeon ve Fransız Tavernier'in yazdıklarına göre Diyarbakır'da iki büyük Ermeni kilisesi –Surp Giragos ve Surp Sargis- vardı.¹⁷² Ermeni kaynaklarında 1690'lı yıllarda beş Katolik misyoner tarafından Katolik yapılmak istenmişlerdir. Bu beş misyoner, başlangıçta Doğu ve Güneydoğu'daki Kürt kökenli vatandaşları hedef seçmişler, ancak onlardan çok sert tepki görünce Hristiyan ortak paydası olan Gregoryen Ermenilere yönelmişlerdir.¹⁷³ 18. yüzyılda Diyarbakır'ın nüfusunun yarısının Hristiyan olduğu belirtilir. Hristiyanların çoğunluğu ise Ermeniydi.¹⁷⁴

Osmanlı devletinde misyonerlik faaliyetlerinde en fazla etkilenen azınlıkların başında Ermeniler gelmektedir.¹⁷⁵ 1950'li yıllardan önce Diyarbakır'daki Müslüman ve Ermeniler akrabalarıyla saygı içinde yaşadılar. Ermeniler demircilik ve

¹⁶⁸ Bu havariler Süryanilerin kaynaklarında Aday ve Agay diye geçer.

¹⁶⁹ Seyfeli, "Osmanlı'ya Kadar Diyarbakır ve Çevresinde Ermenilerin Dini Durumları", **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu**, s.766.

¹⁷⁰ Seyfeli, **Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin**, s.36, 79-80.

¹⁷¹ Seyfeli, "Osmanlı'ya Kadar Diyarbakır ve Çevresinde Ermenilerin Dini Durumları", **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu**, s.769.

¹⁷² Bruinessen-Boesehoten, **Evliya Çelebi Diyarbakır'de**, s.104.

¹⁷³ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Türkiye'de Ortodoks Misyonerliği" **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, (135-160), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.156.

¹⁷⁴ Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s.186-187.

¹⁷⁵ Akyul, "Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)", s.70.

yemencilik ile uğraşıyorlardı. I.Dünya savaşıdan sonra Ermeniler isim değiştirip, Müslüman isimlerini kullanmaya başladılar.¹⁷⁶

Ülkemizdeki misyon faaliyetlerini yürüten misyon teşkilatlarının büyük bir bölümü Protestan kökenlidir. Nitekim Osmanlı döneminde ülkemize yönelik ilk misyon faaliyeti de Protestan kökenli idi. 1810 yılında Boston’da Kalvinci geleneğe mensuplarca kurulan ABCFM (American Board of Commissioners For Foreign Missions) isimli örgüttü. Bu teşkilat Osmanlı Ermenileri üzerinde çalıştı ve onları Protestanlaştırarak devşirdi.¹⁷⁷ Protestanlar daha çok Ermeniler üzerinde yoğunlaşmış ve kısmen de başarılı olmuşlardı.¹⁷⁸

Misyonerler, 1858’de Güneydoğu’ya gelerek Ermeniler için elliden fazla okul açtılar.¹⁷⁹ Sömürgeci devletlerin misyoner okulları, Ermeni isyanlarının teorisinin hazırlanması, eylemcilerin yetiştirilmesi ve koruması görevini üstlenmiştir. Bu faaliyetler böylece Ermenileri Amerika’ya yakınlaştırmıştır. 19. yüzyılda Amerikan misyonierlerin etkisiyle Ermeni cemaati bölünmüş ve bunlar iç çatışmaya sevk edilmiştir.¹⁸⁰ Osmanlı milliyetçilik hareketlerine özellikle Protestan misyonierlerin önemli tesirleri olmuştur. Bu topluluklar içerisinde Ermeniler ve Bulgarlar en önde gelenlerdir.¹⁸¹

XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı topraklarında Protestan misyonierlerin vasıtasıyla yaklaşık altmış bin kadar Ermeni, Protestan oldu. Ermeniler arasında misyonierlik faaliyetleri etkili olmuş ve sonuç olarak milli Ermeni Kilisesi’nden ayrı Katolik ve Protestan Ermeni Kiliseleri kurumsallaşmıştır. Günümüzde, Türkiye Ermenileri Patrikliği’ne bağlı Ermeni kiliseleri, altı bölgeye ayrılmıştır. Bunlardan V.bölge Anadolu Ermeni kiliseleridir ve bu bölgeye bağlı altı kilise vardır. Bunlardan biri de Diyarbakır Surp Giragos Ermeni Kilisesi’dir.¹⁸²

¹⁷⁶Margosyan, *Söyle Margos Nerelisen?*, s.35,58,90.

¹⁷⁷ Günay, *Günümüz Türkiye’inde Misyonierlik Faaliyetleri*, s.212.

¹⁷⁸ Beyhan Mollahüseyinoğlu, *“Türkiye’de Ortodoks Misyonierliği”*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006), s. 35.

¹⁷⁹ Günay, *Günümüz Türkiye’inde Misyonierlik Faaliyetleri*, s.225.

¹⁸⁰ Akyul, *“Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Misyonierlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)”*, s.76.

¹⁸¹ Akyul, *“Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Misyonierlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)”*, s.98.

¹⁸² Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği Kuruluşu ve İdari Yapısı*, s.70, 50, 203-205.

Ermenilerle, Kürtleri Protestanlaştırmak suretiyle büyük bir Ermenistan projesi söz konusudur.¹⁸³ Ermenilerde gerek misyonerlerden gerekse Batı ülkelerindeki iş imkânlarından etkilenerек göç etmişlerdir. Özellikle Kurtuluş Savaşı'ndan sonra bunlar yaşanmıştır.

2.1.5.Keldaniler

Keldaniler, Batı Sami kavimlerinden Aramiler'in bir kolu olup isimlerini yaşadıkları Kalde bölgesinden alan kabileler topluluğudur. Keldaniler daha ilk yüzyıllarda Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Doğu kilisesinin doğu kısmının önemli bir bölümü, özellikle ilk yüzyıllarda Hristiyan olan Keldaniler, Efes Konsili'ni (431) kabul etmeyerek Nesturiliğe girmiştir.¹⁸⁴ Keldaniler, Katolik ve Papa'ya bağlı olup Nasturi Süryanilerindendir.¹⁸⁵ Haçlı seferleri esnasında Batılı misyonerlerin faaliyetleri sonucunda Doğu ve Batı kiliseleri arasında temaslar başlamış, Keldânî topluluğunun papalıkla münasebetleri de bu dönemde ortaya çıkmıştır.¹⁸⁶ Diyarbakır'da 1938'lere kadar Keldani kilisesi faaliyettedir. Şeyh Matur Camisi yakınlarında Keldaniler yaşırdı. Keldaniler sayıca azdı. Atar işiyle genellikle uğraşırlardı.¹⁸⁷

1842-1845 yıllarında Amerikalılar, Musul ve Diyarbakır'ı içeren bir "Asuri Misyonu" kurarak, buradaki Hristiyanların Asur soyundan oldukları görüşüyle Osmanlıları kamplara bölme politikasına başladılar.¹⁸⁸ 1853 yılında Diyarbakır'da misyon şefliği kurulur ve ABD'li misyonerler bölgede yaşayan özellikle Ermeni, Süryani ve Keldanilerle ilgilenmişlerdir.¹⁸⁹

Günümüzde Keldani Katolik kilisesi mensuplarının sayısı 1-1,5 milyon civarındadır. Bunlar; Irak, Suriye, İran, Türkiye, Mısır, Amerika ve Gürcistan'da yaşamaktadırlar. 150.000 Keldânî ise Amerika'dadır, bunların da 100.000'i Detroit'te bulunmaktadır. Türkiye'deki Keldânîler'in sayısı oldukça azdır (500 ile

¹⁸³ Erdem, "Türkiye'de Azınlıklara Yönelik Misyoner Faaliyetleri" **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.298.

¹⁸⁴ Kadir Albayrak, "Keldânîler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV yay., Ankara 2002, cilt.25, s.207-209.

¹⁸⁵ Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s.185.

¹⁸⁶ Albayrak, "Keldânîler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.209.

¹⁸⁷ Margosyan, **Söyle Margos Nerelisen?**, s.27,56.

¹⁸⁸ Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s.185.

¹⁸⁹ Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, s.187.

1000 arasında) ve genellikle Diyarbakır, Mardin, Mersin ve İstanbul'da yaşamaktadırlar. Keldani Katolik Kilisesi'nin sekiz başpiskoposluğu ve altı piskoposluğu vardır. Diyarbakır Başpiskoposu Paul Karataş'tır ve ikamet yeri İstanbul'dur.¹⁹⁰ Keldaniler Hristiyan dininin Katolik mezhebine mensup olmalarına rağmen Protestan mezhebinin misyonerlik faaliyetlerine maruz kalmışlardır. Protestan misyonerlerin faaliyetleriyle Keldaniler, modernleşmiş ve iş imkânları fazla olan Batı ülkelerine özellikle ABD'ye göç etmişlerdir.

2.1.6. Türkmen Aleviler

Horasan'dan Anadolu'ya gelen Türkmenlerin göç yolu üzerinde önemli bir yerleşim yeri olan Diyarbakır çevresinin 13. yüzyıl Anadolu'sundaki ilk merkezlerden olduğu görülmektedir. Diyarbakır ve çevresi, Anadolu'nun Türkleşmeye başlamasıyla beraber Türkmen aşiretlerinin önemli yerleşim yerlerinden biridir. Diyarbakır, Türkmenlerin Anadolu'ya geldikleri kapılardan biridir.¹⁹¹ Diyarbakır Türkmen Alevi topluluğu, tarihi süreçte Diyarbakır yöresinde nüfuslarının daha yoğun olduğunu, Dicle nehri boyunca sağlı sollu sıralanan üç yüzün üzerindeki köyün Türkmen Alevi köyü olduğunu, zamanla Sünnileştiklerini ve Sünnileşmeyle beraber Kürtleştiklerini belirtmektedirler. Türkmen Alevi köyleriyle sınır olan ve 20. yüzyıl başına kadar Alevi kimliği yerel tarihçesiyle bilinen bazı köyler, bugün Sünni Kürt köyü olmuştur. Belirtilen bu köylerden kısa bir zaman öncesine kadar Türkmen Alevi köylerine cem ayinlerine katılmak için geldiği sözlü kaynaklarca sıkça anlatılmaktadır. Halen Alevi inancına mensup olan Türkmen köylerinden Seyithasan (Bakacak) Köyü, tahrir kayıtlarında "Seyyid Hasan"; Darlı (Ulutürk) Köyü, Ali-Darlı; Şerabi (Nahırkıracı) Köyü ise, Şarabi adıyla kayıtlıdır.¹⁹²

¹⁹⁰ Albayrak, "Keldânîler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.209.

¹⁹¹ Ahmet Taşğın, **Güneydoğu Anadolu'da Türkmen Aleviler**, Ataç Yay., İstanbul 2006, s.22, 27, 32.

¹⁹² Bülent Akın-Metin Ekici, "Diyarbakır Yöresi Alevi Ocakları Üzerine Bir Değerlendirme", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 2012, https://www.academia.edu/28045018/D%C4%B0YARBAKIR_Y%C3%96RES%C4%B0_ALEV_%C4%B0_OCAKLARI_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_DE%C4%9EERLEND%C4%B0RME_-_AN_EVALUATION_ON_ALEWI_OCAKS_IN_THE_REGION_OF_D%C4%B0YARBAKIR (02/03/2019) , s.233-234.

Bu köylerde yaşayan Alevilere yönelik misyonerlik faaliyetleri yapılmış ve istenilen de alınmıştır.

Diyarbakır ve çevresindeki okullaşmanın en hızlı olduğu yerler Alevi köyleridir ve Alevi köyleri modern anlamda eğitim kurumlarının ilk olarak yapıldığı ve yaygınlaştırıldığı yerler olmuştur.¹⁹³ Aleviler ABCFM (American Board of Commissioners For Foreign Missions) misyonerlerine göre Osmanlı topraklarında Yezidiler, Dürziler, Nusayrilerle birlikte misyona en elverişli kesim olarak algılanmış, bu nedenle onları Hristiyanlaştırmak için olağanüstü çalışmışlardır. Alevilerle ilgilenme sebebi olarak misyonerler Alevilerin İslami ibadetleri yerine getirmemeleri, Sünni gelenekten farklı anlayışların olması, misyonerler tarafından okunan İncilleri can kulağı ile dinlemeleri, hatta Alevilerin “kılıç zoruyla Müslümanlaştırılmış Hristiyan bir ırkın nesli” olarak görülmeleleridir.¹⁹⁴ Misyonerlerin izlenimlerine ve kurgularına dayalı olarak kimi oryantalistler, Aleviliğin özü Hristiyan kaynaklı olduğu ileri sürmüştür. Misyonerler Aleviliği siyasallaştırmaya çalışıyorlar. Kimlik tartışmalarında özellikle Aleviliğin İslam dışı olduğu görüşü ortaya atılıyor.¹⁹⁵ Misyonerlerin Alevilere karşı söylemleri:¹⁹⁶

- İslam hoşgörü dini değil ve Aleviler dışlanmaktadır.
- Aleviler içki içmekte, Hristiyanlıkta da şarap ayini var.
- Alevilikte Allah, Muhammed ve Ali üçlüsü var. Hristiyanlıktaki teslis inancı var.
- 12 imam ve 12 havari arasındaki benzerlik
- Hristiyanlık kolay bir din, insanlar günah işleyebilir.
- Aleviler ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmektedir.
- Aleviler Ermeni kökenlidir.

Misyonerler bu söylemlerle Alevilik yorumuna mensup kişileri Hristiyanlığa dâhil etmeyi amaçlamakta ki bunda kısmen de başarılı olmuşlardır. World

¹⁹³ Taşgın, **Güneydoğu Anadolu’da Türkmen Aleviler**, s.45.

¹⁹⁴ Günay, **Günümüz Türkiye’inde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.237.

¹⁹⁵ Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.152,239-240.

¹⁹⁶ Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.156.

Evangelization Research Center'in yayınladığı çalışmada Türkiye'deki Alevi Kürtlerinin 155 bin civarında olduğu, bunlardan yirmi altı bininin İncil'i duyduğu, Mesih filminin tercüme edildiği, dillerinde yayın yapan radyolarının olmadığı, aralarında misyonerin bulunmadığı belirtilmekte; kilise üye sayısının ise kırk altı olduğu vurgulanmaktadır. Alevi Kürtlerin beş bini, yerli Hristiyanlar, yirmi beş bini ise dışarıdaki Hristiyanlar tarafından Hristiyanlaştırılmaya çalışılmaktadır.¹⁹⁷ Diyarbakır'daki Aleviler iç ve dış göçler vererek azalmıştır. Diyarbakır'ın göç verme sebepleri: modernleşme, iş imkânları, terör olayları ve teknolojik gelişmelerdir aleviler yurt içi ve yurt dışı olmak üzere iki göç yapmıştır. Yurt dışında daha çok Almanya tercih edilmiş. Yurt içinde iş imkânı fazla olan büyükşehirlere gidilmiştir.¹⁹⁸ Diyarbakır'da Protestan misyonerlerin hedef seçtikleri kitle arasında Alevilerin var olduğunu belirtmiştir.

Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nin yapmış olduğu misyonerlik faaliyetleri sonucu Hristiyanlığı seçen Müslüman kimliğinin büyük bir çoğunluğunun Alevi Müslüman kimliğine sahip olması da bunu göstermektedir. Buna kilisede görevli pastör dâhildir.¹⁹⁹

2.1.7.Koreli Hristiyanlar

Koreliler, Diyarbakır şehrinin tarihinde yer almayan bir topluluktur. Diyarbakır halkı için Koreliler denince 1950'li yıllarda Kore savaşına katılanların anıları akla gelir. Korelileri ele almamızın sebebi son yirmi yıldır tüm Türkiye'de olduğu gibi Diyarbakır'da da misyonerlik faaliyetleri için gelmeleridir. Öncelikle Koreli misyonerler hakkında bilgi verip, daha sonra Diyarbakır'daki faaliyetlerine değinilecektir.

1950'li yıllarda Kore savaşıdan sonra Kore, Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılmıştır. Türkiye'ye gelen misyonerler ise Güney Korelidir. Kore'de misyoner yetiştirilmesi için çeşitli programlar bulunmaktadır. Bu programlar üç ay- iki yıl arasında değişen dönemlerde, ilahiyat fakültesi profesörleri, tecrübeli yabancı

¹⁹⁷Günay, **Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri**, s.240.

¹⁹⁸ Taşkın, **Güneydoğu Anadolu'da Türkmen Aleviler**, s.33-34, 129, 138.

¹⁹⁹Tezokur, "Diyarbakır İncil Topluluğu ve Misyonerlik", **İslam Araştırmaları**, s.195.

misyoner ve Koreli misyonerler tarafından sürdürülmektedir. Bu derslerden biri olan misyolojide hedef ülkenin özelliklerinin iyi bilinmesi, insanlarla ilişki kurulması, söz konusu kültür içinde yabancı kalınmaması, yerli hiyerarşinin oluşturabilmesi ve hedef ülkenin yerli halkından oluşan bir kilisenin kurulmasının önemi vurgulanmaktadır. 2002 yılında Koreli misyoner sayısı yaklaşık 10 bine yükselmiştir. Kore, ABD'nin ardından yurtdışına misyoner gönderen ikinci büyük ülkesi olmuştur.²⁰⁰

Koreliler Türkiye'de genelde sempatiyle karşılanırlar. Bunun nedeni, Kore Savaşı ve Kore'nin ekonomik gelişiminin sonucu, Kore'ye yönelik olumlu hava olabilir. Zaten Kore ve Türkiye arasında olumsuz duygulara yol açacak tarihsel olaylar da yaşanmamıştır. Fakat son zamanlarda Türkiye'deki Korelilere karşı hoşgörünün görece azaldığı söylenebilir. Çünkü çok sayıda Koreli Hristiyan misyoner Türkiye'ye gelip faaliyet göstermektedir.²⁰¹ Koreli misyonerler önce kişilerin arkadaşlığını kazanıp sonra zamanla İsa Mesih'in öğretilerini-doğrudan olmasa da - aktarma yöntemini kullanmaktadırlar. Ayrıca büyük şehirlerde maddi durumu zayıf olanlara yönelik faaliyetler göstermektedirler.²⁰²

1998 yılında Türkiye'nin Güney-Doğu bölgesinde Kürtlere yönelik faaliyette bulunan Koreliler, bir misyoner aile ve iki bekâr misyonerden oluşur. Almanya, ABD ve Kore Kiliseleri Türkiye'deki Kürtler için dua toplantıları düzenlemektedir. Koreliler Kürtlere diğer ülkelere nazaran daha fazla ilgi göstermektedirler. Ayrıca Kürtlere yönelik çalışmalar için Türkiye'nin Güney-Doğu bölgesinde yaşayarak hazırlık aşamasında bulunan bazı misyonerler vardır. Her yaz ve kış döneminde kısa süreli faaliyet gösteren misyoner gruplar Kürtlerin yoğun olduğu bölgelere seyahat ederek halka broşür ve İncil dağıtımını yapmaktadırlar.²⁰³ Diyarbakır'a bu amaçla iki şekilde Koreliler gelmektedir. Bunlardan birinci grup uzun süreli gelen Koreli misyoner aileler diğeri Koreli öğrenci ve turist görünümlü olanlardır.

²⁰⁰Ji Hyun Lee, **“Türkiye’deki Misyonerlik: Güney Koreli Protestan Misyonerlerin Faaliyetleri”**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004), s.48-50.

²⁰¹Lee, **“Türkiye’deki Misyonerlik: Güney Koreli Protestan Misyonerlerin Faaliyetleri”**, s.1.

²⁰²Lee, **“Türkiye’deki Misyonerlik: Güney Koreli Protestan Misyonerlerin Faaliyetleri”**, s.88.

²⁰³Lee, **“Türkiye’deki Misyonerlik: Güney Koreli Protestan Misyonerlerin Faaliyetleri”**, s.89-90.

Koreli ailelerin sayıları hakkında elimizde tam bilgi yok fakat en az altı aile olduğu bilgisi vardır. Bu aileler uzun süre Diyarbakır'da kalıp, ticaret işiyle uğraşmaktaydılar. Çocukları devlet okullarında en başarılı lise ve ilk-ortaokula gitmekteydiler. Diyarbakır'ın kalabalık ve gözde ilçeleri olan Yenişehir ve Kayapınar'da oturdukları gözlemlenmiştir. Diyarbakır'a yerleşip, burada kalıcı olma izlenimi vermekteydiler. Fakat beş-altı yıl kalıp şehirden ayrılanlar oldu. Koreli ailelerin faaliyetleri ise şehirde uzun süre kalıp ev, iş yeri ve okuldaki kişilere Hristiyanlık dinini uygulamalı olarak gösterip, Hristiyanlığı yaymaktır. Ev, iş yerlerindeki komşuları bunların misyonerlik faaliyetlerini başlangıçta anlamamaktaydılar. Bunların misyoner olduğu daha geç anlaşılmıştır. Diyarbakır halkı içinde bu ailelerle konuşan ve tanışan kişiler bunların misyonerlik faaliyetleri yaptıklarını belirtmişlerdir. Koreli misyoner aileler hakkında okullarda çalışan öğretmenlerden bilgi edinilmiştir.

Bir diğeri ise Koreli öğrenci ve turist görünümlü misyonerler ki bunlar kısa süreli şehirde kalacakları için faaliyetlerini hızlı ve açık bir şekilde yapmaktadırlar. Hristiyan Koreli iki misyonerle²⁰⁴ görüşme imkânımız oldu. Hristiyan olmadan önce ateist olduklarını belirttiler. Diyarbakır'a öğrenci olarak geldikleri ve YÖS (yabancı uyruklu öğrenci sınavı)'na hazırlandıklarını belirttiler. Ofis semtinde bir yurttan kaldıklarını şimdi ise Koreli arkadaşlarının geldiğini ve kiralık ev tuttuklarını belirttiler. Misyon faaliyetlerini yürüttüklerini inkâr ettiler. Geçim kaynaklarını belirtmediler. İbadetlerini evde yaptıklarını belirttiler. Neden Diyarbakır'ı seçtikleri sorusunda şehri sevdiklerini belirttiler. Diyarbakır'ın tarihi açısından öneminden söz ettiler. Diyarbakır dışında Mersin, Adana ve Mardin'e gittiklerini belirttiler. Misyon faaliyetleri amacıyla bu şehirlere gitmediklerini gezme amacıyla gittiklerini belirttiler. İsa Mesih'e inanma konusunda konuşma yaptılar. Bu konuşma sırasında Korece İncil'den bölümler okudular. Bu iki misyonerin, Türkçeyi düzgün kullandıkları ve Türkçe konuşmaları ise algılamada zorlandıkları gözlemlendi. Maddi imkânlarının kısıtlı olduğu gözlemlendi. Bu misyonerlerle yüz yüze görüşme bir kez

²⁰⁴ Kim Jimin ve arkadaşıydı. Türkçe isimleri Özge ve Yağmur'du. Yaşları 24 ve 26 idi. Misyonerlik yaptıkları öğrencilerden iletişim bilgilerini aldık ve görüşme yaptık. (01/07/2019)

gerçekleşti.²⁰⁵ Daha sonra bu iki misyoner ile başka bir Koreli ile Ceylan AVM’ de tesadüfî karşılaşıldı. Bu karşılaşma günü Kurban Bayramıydı. İnsanların en yoğun olduğu günlerde bu mekanı tercih etmeleri misyon faaliyetlerini sürdürdüklerini gösterir.

Koreli turist ve öğrenci görünümlü gruplar bir dönem Diyarbakır’ın yoğun yerlerinden olan Dağkapı’da bir otelde kalmışlardı. Kalabalık bir grup olarak kaldıkları çevredeki insanların da dikkatini çekmişler. Bu otelde kaldıkları dönemde Dağkapı Meydanı’nda ve Diyarbakır Surları’nın diplerindeki parklarda misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Parklarda oturan genç, kadın, yaşlı kısaca her kesimden kişilere broşür ve kitaplar dağıtıp, Hz. İsa’dan söz etmişlerdir. Özellikle de lise öğrencileriyle konuştukları gözlemlenmiştir. Bu grubun faaliyetleri ise şehirde kısa süreli kalıp, insanların yoğun kullandığı üniversitede, hastanelerde, alışveriş merkezlerinde, parklarda, tarihi mekânlarda ve piknik alanlarında turist görünümü olarak dolaşmak ve Hristiyanlık dinini yaymaya çalışmaktır. Bu kişiler Diyarbakır’da faaliyet alanlarını dönem dönem değiştirmektedirler. Üç-dört yıl önce Diyarbakır Surları’nın diplerindeki park alanları ve Koşuyolu parkını mesken tutmuşlardı. Bu parklarda ilk-ortaokul ve lise okullarına yakın olup, öğrencilerin çıkışta gittikleri yerlerdi. Bu öğrencilerle Koreli misyonerler diyalog kurup, onlara Hristiyanlık dini hakkında bilgi vermişlerdir. Son dönemlerde ise Göletli park ve iki büyük alışveriş merkezinde faaliyetlerini sürdürdükleri görülmüştür. Bu misyonerlerin faaliyetleri Diyarbakır’da pek yaygındır. Öyle ki Diyarbakır’da gittiğiniz her okulda bu misyonerlerle muhatap olan en az birkaç öğrenci bulabilirsiniz. Altı yıllık öğretmenlik görevimde öğrencilerden en sık gelen sorulardan biri de bu misyonerlerle ilgili sorulardı.

2.2.DİYARBAKIR’IN DİNİ DURUMU: MİSYONERLİĞİN ALT YAPISI

Diyarbakır’da dini durumu konusunda ilk olarak Diyarbakır’daki inançlar üzerine genel bir değerlendirmeye değinilecektir.

²⁰⁵01/07/2019 tarihinde ofis semtinde bir cafede bu görüşme yapıldı. Onların isteği doğrultusunda bu semt seçildi.

2.2.1.Diyarbakır'daki İnançlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Diyarbakır, sahip olduğu 8000 yıllık insanlık tarihinde 33 medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerin dil, ırk ve din gibi özelliklerine tanıklık etmiştir. Bu medeniyetler Şemsi (güneşe tapanlar), Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet ve Yezidilik gibi farklı inançlara sahipti. Bu inanışların en eskisi Paganist inanışların devamı olan Şemsi (güneşe tapanlar) gelir. İlk Hristiyanlardan olan Süryanilerin ataları Şemsi inancına mensup (güneşe taparlardı) oldukları ifade edilmektedir. Ulu Cami'nin önceden pagan tapınağı olduğu belirtilmektedir. 17. yüzyılda Diyarbakır ve Mardin'in şemsilerin başlıca yaşadığı merkezlerden olduğu söylenir.²⁰⁶

Diyarbakır'daki diğer inanç Musevilik, Babil sürgünü²⁰⁷ sonrası İsrail Oğulları için kutsal toprak olan Dicle'nin doğu kıyılarında İsrailoğullarının yerleşmesiyle ortaya çıkmıştır.1950'li yıllara kadar Yahudiler Diyarbakır'da yaşamış ve Yahudi Mahallesi Sur ilçesinde bulunmaktaydı.²⁰⁸ 1949 yılında Filistin'de İsrail devletinin kurulmasıyla Yahudiler buraya göç etmiştir.

Diyarbakır'ın ev sahipliği yaptığı bir diğer inanç Hristiyanlık olmuştur. Hristiyanlık ilk dönemlerinden itibaren Diyarbakır'da görülmüş ve görülmeye devam etmektedir. İlk Hristiyanlardan olan Süryaniler Diyarbakır'da günümüze kadar sayıları az da olsa yaşamaktadırlar. Sur ilçesinde 15'i yeri bilinmekte, 7'si ise yeri bilinmemekle beraber 22 kilise olduğu belirtilir.²⁰⁹ Bu durum Hristiyanların sayısının geçmişte bu şehirde fazla olduğunu göstermektedir. Günümüzde Süryaniler Diyarbakır'da inançlarını tarihi Meryem Ana Kilisesi'ne bağlı olarak sürdürmektedirler.

Diyarbakır VII. yüzyıldan itibaren İslamiyet'e ev sahipliği yapmaya başlamıştır. 639 yılında Hz. Ömer'in (ra) halifelik döneminde İslam komutanlarından İyaz bin Ganm ve Halid bin Velid komutasında Diyarbakır fethedilmiştir.

²⁰⁶Bruinessen ve Boesehoten, **Evliya Çelebi Diyarbakır 'de**, s.67.

²⁰⁷Adam, "Yahudilik", **Dinler Tarihi**, s.168.

²⁰⁸Margosyan, **Söyle Margos Nerelisen?**, s.54.

²⁰⁹Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, s.12.

Diyarbakır, Osmanlı dâhil 19 İslam devleti/beyliği tarafından idare edilmiştir. Sur ilçesindeki tarihi ve mimari eserlerde devlet ve beyliklerin izleri görülmektedir.

Diyarbakır’da görülen diğer bir inanç ise Yezidilik. Bu inancı İslam ile ilişkilendirenler bulunmaktadır.

Sonuç itibarıyla Diyarbakır’ın yüzyıllarca farklı inançların bulunduğu tarihi bir merkez olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.2. Diyarbakır’ın Günümüzdeki Dini Durumu

2017 nüfus sayımlarına göre Diyarbakır il geneli toplam nüfus 1.699.901 kişidir. Şehir merkezinde 1.047.286 kişi bulunmaktadır.²¹⁰ Bu sayıma göre kaç kişinin hangi dine mensup olduğu belirtilmemiştir. Konuyla ilgili herhangi bir kurum da bir araştırma yapmamıştır. Fakat nüfusun çoğunluğu İslam dinine, çok az sayısı Hristiyan ve Yezidilik inancında olduğunu söylemek mümkündür. Müslümanların çoğunluğu Sünni olup, çok az sayıda Alevi vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı verilerine göre; şehirde 2011 camii²¹¹ ve bir adet cem evi (2011 yılında Pir Sultan Abdal Kültür Merkezi ve Cem evi açılmış) mevcuttur.

Çok az sayıdaki Keldani, Ermeni ve Süryani Meryem ana Kilisesi’nde; Protestanlar ise Diyarbakır İncil Kilisesi’nde ibadetlerini yapmaktadırlar.²¹²

Yezidi/Ezidi inancındakiler Suriye’deki iç savaştan önce Diyarbakır’da yok derecesinde sayıları azdı. Fakat Suriye’deki iç savaştan dolayı dört bine yakın Ezidi Diyarbakır’a göç etmiştir. Bunlar Büyükşehir Belediyesi tarafından şehir merkezi ile Çınar ilçesi arasında bir piknik alanına kurulan kampa yerleştirildi. Burada 3 yıl kalan Ezidiler kötü koşullar ve çıkan olaylardan dolayı Mardin’in Midyat ilçesine nakledildi.²¹³

²¹⁰ <http://www.diyarbakirnufus.com/?SyfNmb=1&pt=Anasayfa/> (Erişim 2018).

²¹¹ **Yeni Haber**, “İllere Göre Cami Sayısı”, 2 Şubat 2017.

²¹² Diyarbakır Protestan Kilisesi ve Meryem Ana Kilise ziyaretlerinde bu durum gözlenmiştir.

²¹³ Neriman Çelebi, “Diyarbakır’daki Ezidiler Midyat’taki Kampa nakledildi”, **İhlâs Haber Ajansı**, 26 Şubat 2017.

Diyarbakır’da geçmişte yaşamış olan Yahudilik ve Şemsi dininde olanlar ise günümüzde bulunmamaktadır.

2.3.DİYARBAKIR'DA HİRİSTİYAN MİSYONERLİĞİ

Hristiyan misyonerliği tanımı yapılırken misyonerlik faaliyetlerinin aynı noktadan yürütüldüğü ve Hristiyanlığın dışındakiler hedef olduğu belirtilir. Bu tanım doğru olsa da eksiktir. Çünkü misyonerlik faaliyetlerini Hristiyanlık mezhebi veya kiliseler farklı çalışmalar olarak sürdürürler. Bu faaliyetler yapılırken sadece Hristiyanlık dini dışında olan değil, Hristiyanlık dininde olup kendi mezhepleri dışında olanlarda hedef kitle olarak seçilir. Aslında Hristiyanlık misyonerliğinin tarihi hakkında bilgi verilirken ilk dönemlerdeki misyonerlik faaliyetleri aynı amaçlara hizmet ediyordu. Fakat Hristiyanlıkta sonradan çıkan farklı görüşler ve yorumlardan dolayı misyonerlik faaliyetlerinin amaçları bir nebze değiştirmiştir.

Hristiyan misyonerliği açısından asıl dönüm noktası, İmparator Konstantinos döneminde (306-337) Hristiyanlığın Roma’nın “serbest dini” haline gelmesiyle birlikte yaşandı. Roma’nın siyasi ve askeri gücünü arkasına alan Hristiyan misyonerleri bir taraftan Hristiyanlığı batı, kuzey ve güneyde yaymaya çalışırken diğer taraftan Roma siyasi iradesiyle adeta özdeş sayılan Hristiyanlık yorumunun (Roma kilisesince temsil edilen anlayış) dışında sayılan akımlara ve kiliselere karşı da mücadele ettiler. Batı Roma’nın yıkıldığı V. yüzyıl sonrasında siyasî alanda da iktidarını ilân eden papalığın dini ve siyasi anlayışlarıyla bu çerçevedeki açılımları Roma destekli misyonerlik faaliyetlerinin merkezinde yer aldı.²¹⁴ Bu dönemde daha çok siyasi desteği arkasına alarak Katolik mezhebinin misyonerlik faaliyetleri yapılmıştır. Bu dönemde yapılan misyonerlik faaliyetleri tüm Hristiyan mezhepleri yerine sadece Katolik mezhebi adına yürütülmüştür.

Bu bölümde Hristiyanlık dininin üç önemli mezhebi ve bunların yapmış olduğu misyonerlik faaliyetlerine değinilecektir. Özellikle Diyarbakır ile ilgili olan Hristiyan mezheplerinin misyonerlik faaliyetleri açıklanacaktır.

²¹⁴ Gündüz, “Misyonerlik”, TDV İslam Ansiklopedisi, s.194-195.

2.3.1.Ortodoks Misyonerliği

Ortodoks; “doğru görüş” ve “doğru inanç” anlamındadır. Roma’nın üstünlük iddiasına karşı Bizans Patrikliği, kendisinin doğru yolda bulunduğunu belirtmek üzere bu adı almıştır. 1054 yılında Doğu-Batı ayrılığından sonra Bizans, Ortodoksluğun merkezi olmuştur. Birbiriyle inanç ve ayinler bakımından ortak yönleri bulunan birçok Ortodoks kilise Bizans’a bağlıdır. İstanbul’un Türkler tarafından 1453 yılında alınmasından sonra Rus Ortodoks kilisesi, İstanbul Ortodoks patrikliği ile mücadeleye girişmiştir.²¹⁵ Türkiye’de daha çok İstanbul, çevresi ve Doğu Karadeniz’de Ortodoks misyonerlik çalışmaları yapılmıştır. Diyarbakır’daki Ortodoks Meryem Ana Kilisesi’nin misyonerlik faaliyetlerinde bulunmadığı gözlemlenmiştir. Diyarbakır’da bunun dışında bulunan Ortodoks mezhebindekiler ile ilgili misyonerlik faaliyetleri hakkında günümüze kadar herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu mezhebe mensup olanlar, Katolik ve Protestan mezheplerinin misyonerlik faaliyetlerinin hedef kitleleri haline gelmiştir.

2.3.2.Katolik Misyonerliği

XI. yüzyıla gelindiğinde Hristiyanlık; doğuya ve batıya doğru yayılmasıyla beraber Hristiyanlar arasında dilde, kültürde, kilisenin otoritesinde ve kilisedeki bazı uygulamalarda farklılıklar da kendisini göstermiştir.²¹⁶ Bu mezhebin merkezi Roma şehrinde bulunan Vatikan’dır. Bu mezhebin en yüksek otoritesi Papa’dır. Katolik mezhebinin mensupları yoğun olarak İtalya, Fransa, İspanya, Portekiz, Almanya’nın yarısında ve Latin Amerika’da bulunmaktadır. Katolik mezhebi, misyonerlik faaliyetleri sonucu Dünya’nın her tarafına yayılmıştır. Dünya’nın birçok yerinde sömürge bölgeleri olan Batılı ülkeler, Katolikliği yoğun olarak yaymışlardır. Türkiye’deki Hristiyanlar arasında Katoliklerin önemli bir yeri vardır. Özellikle dinler arası diyalog çalışmaları, bu mezhebin Türkiye’de tanınmasında ve popülaritesinin artmasında büyük katkı sağlamıştır. Çoğunluğu İstanbul’da yaşayan Katoliklerin Türkiye’deki sayısı tam olarak belli değildir. Türkiye’de Latin

²¹⁵ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.432.

²¹⁶ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.430.

geleneğine bağlı Katolikler olduğu gibi misyoner faaliyetler sonucunda Katolikleştirilmiş olanların bakiyesi Ermeniler, Katolik Süryaniler ve Keldaniler de mevcuttur. Türkiye'deki Katolikler, Papa'nın bir temsilcisi tarafından yönetilmektedir.²¹⁷

Diyarbakır'daki Keldaniler, Süryaniler ve Ermenilere yönelik Katoliklerin misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Haçlı seferleri sırasında batılı misyonerlerin faaliyetleri sonucunda Doğu ve Batı kiliseleri arasında temaslar başlamış. 1445'te Kıbrıs Nesturi Başpiskoposu ve beraberindeki Nesturiler Katolikliği benimsemiş; ancak Keldanilerin Katolikliği kabul ederek Roma'ya bağlanmaları XVI. yüzyılda olmuştur. Diyarbakır, Siirt ve Mardin bölgesi Roma ile birleşmenin merkeziydi. Diyarbakır'daki Keldaniler, Hristiyan zümrelerden biri olup sayıca en az olandır. Kendilerine Nasturi Katolikleri de denmekteydi.²¹⁸

Türkiye'de Katolik misyonerlik söz konusu olunca; Türkiye'nin huzurunun bozulmasında ve yeni problemlerin ortaya çıkmasında Katolik misyonerlerin önemli rolü olduğunu belirtmek gerekir.²¹⁹ Türkiye'de İstanbul dışında diğer Katolikler, Türkiye Keldanileri Diyarbakır başpiskoposluğudur. Bu başpiskoposluk Bağdat'ta bulunan Babil patrikliğine bağlıdır. Mezopotamya'da 1913 yılında 101.610 Katolığın varlığı, bölgedeki misyonerliğin yoğun faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Katolik misyonerler Doğu ve Güneydoğu'da Gregoryen Ermenilerine yönelmişlerdir.²²⁰

Ermenilere yönelik Katolik misyon faaliyetleri Anadolu ve İstanbul'a misyonerlerin gelmeleriyle başlar. XIII. yüzyılda misyonerler Anadolu ve İstanbul'a gelir. Osmanlı topraklarına ilk gelen misyonerler ise Fransız Katoliklerdir. 1630 yılına gelindiğinde Fransa, Ermeniler üzerindeki Katolik propagandasını artırmıştır. Hatta onlara Katolik olmaları karşısında Fransa'nın himayesi sözünü vermiştir. Bu çalışmalar ile Ermeniler arasında Katolik mezhebini tercih edenlerin sayısı artmaya

²¹⁷Eroğlu, "Hristiyanlık", **Dinler Tarihi**, s.180-181.

²¹⁸ M. Faruk Toprak, "Diyarbakır Keldani Katolik Patrikliği", **Tüm Yönleriyle Diyarbakır 2. Sempozyumu**, Diyarbakır Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, Diyarbakır 2011, s.105-110.

²¹⁹Eroğlu, "Türkiye'de Ortodoks Misyonerliği", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, s.156.

²²⁰ Mehmet Aydın, "Türkiye'ye Yönelik Katolik Misyonerliğin Dünyü ve Bugünü" **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, (93-134), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 119-120.

başladı. Fakat Ermenilerin Katolik mezhebine geçmeye başlamaları Ermeni Patriğini rahatsız etti.²²¹

Mardin’de Ermenilere yönelik Katolikleşme faaliyetleri öyle etkili olmuş ki, 19. yüzyılın başlarında şehirdeki tüm Ermeniler Katolikliği kabul etmiştir. XVI. yüzyılın sonlarında Katolik misyonerler Süryaniler üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Öyle ki 1782’de Süryani cemaati ikiye ayrılmıştır. 19.yüzyılın başlarında Ermeniler ile Süryaniler arasında oldukça geniş bir kitlenin Katolikliği kabul etmesi, her iki cemaati hem misyonerlere hem de Katolikliği kabul edenlere karşı bir çatışma içine sokmuştur.²²²

Katolik mezhebine mensup olan Hristiyanlar, Katolik mezhebinin Osmanlı Hristiyanları arasında yayılması için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Bu yöntemlerden birisi de okul açarak Hristiyanlığın yayılmasını sağlamaya çalışmalarıdır. Ermenilerin ise XVIII. yüzyılın sonlarına kadar ciddi anlamda bir eğitim kurumları yoktur. Ermeniler genelde bu tür ihtiyaçlarını kiliselerde ve özel eğitim şeklinde gidermişlerdir. Fakat XIX. yüzyıl ile birlikte Avrupalı Katolik misyonerlerden etkilenen Ermenilerin de Anadolu’nun çeşitli yerlerinde kendi okullarını açmaya başladıkları görülmektedir.²²³

Güneydoğu Anadolu’daki ilk gizli ve örgütlü etnik ve dinsel ayrımcılığı esas alan istihbarat faaliyetlerini 1962’de Barış Gönüllüleri adıyla bölgeye gönderilen çoğunluğu Katolik ve Anglikan kiliselerine bağlı Amerikalı uzmanlar başlatmıştır. Bunlar üç yıl boyunca burada çalışmışlardır.²²⁴

Son olarak Katolik mezhebinin bir yardım örgütü olan Caritas’tır. Caritas, bölgedeki bölücü örgüt yanlısı örgütleri desteklemektedir. Bölücü örgüt yanlısı

²²¹ Selim Hilmi Özkan, “Hristiyan Birliği Projeleri ve Ermeniler (XVII ve XVIII. Yüzyıl)”, **Yeni Türkiye**, 2014, <http://haypedia.com/makale/Osmanli%C4%B1%20Tarihi/888eef7a-d35a-492d-80f9-2bdd45bdea33.pdf> (05/07/2019), s.1313-1320.

²²² İbrahim Özcoşar, “Osmanlı’da Hristiyan Cemaatler Arası İlişkiler: Ermeni-Süryani Örneği”, **Mukaddime**, 2014, <http://mukaddime.artuklu.edu.tr/tr/download/article-file/184151> (05/07/2019), s.10.

²²³ Özkan, Hristiyan Birliği Projeleri ve Ermeniler(XVII ve XVIII. Yüzyıl), **Yeni Türkiye**, s.1313-1320.

²²⁴ Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.80-81.

kişilerin Almanya'ya iltica işlerinde de Caritas rol almaktadır.²²⁵ Misyonerler bu çalışmalarını Diyarbakır'da da sürdürmüştür.

2.3.3. Protestan Misyonerliği

Protestanlık, batı kilisesi içinde XVI. yüzyıl reformundan doğan mezheplerin ortak adıdır. 1529 yılında yapılan ve büyük çoğunluğu Katoliklerin oluşturduğu II. Speyer Meclisi'nde daha önce Luther ve taraftarlarına verilmiş olan hakların sınırlandırılmasına Luther yanlıları karşı çıkmış, alınan kararı protesto etmişlerdir. Buna istinaden onlara "Protestan" denilmiştir. Bu tarihten itibaren reform yanlılarına Protestan denilmeye başlanmıştır.²²⁶

XVIII. yüzyıldan itibaren çeşitli Protestan kiliselerine bağlı misyonerler İslâm ülkelerindeki faaliyetlere katılmışlardır. Ortadoğu'da özellikle Protestan kiliseler yoğun bir misyonerlik faaliyetine girişmişlerdir. Misyonerlerin çalışmalarında daha çok açtıkları eğitim kurumları etkili olmuş, Ortadoğu genelinde binlerce eğitim kurumunda yöredeki insanlar, Protestan veya Katolik eğitiminden geçirilmiş, böylece yöre Hristiyanlarının Protestan ya da Katolik kiliseye bağlanması sağlanmıştır. İslâm ülkelerinde çalışmalar yapan misyonerlerin, azınlıkları Protestan veya Katolik öğretilere çekme ve onlar arasında etnik bilincin uyanmasını sağlama çabalarını Müslüman halkı Hristiyanlaştırma faaliyetleri izledi. XIX. yüzyıl, Hristiyanların bir bütün olarak dünyada aktif misyonerlik faaliyetine giriştiği, bazı yazarların ifadesiyle Hristiyanlığın kendisini evrensel bir dine çevirme konusunda başarılı olduğu bir zamandır. Bu dönemde kurulan misyonerlik teşkilâtlarının büyük çoğunluğu çeşitli Protestan kilise ve cemaatleriyle irtibatlıdır. Bunlar arasında The Baptist Missionary Society (1792), London Missionary Society (1795), Anglican Evangelical Church Missionary Society (1799), British and Foreign Bible Society (1804), **The American Board of Commissioners for Foreign Missions (1810)**, The Basel Society (1815), The American Baptist Missionary Board (1814) ve The Berlin Society (1824) sayılabilir.²²⁷

²²⁵Bayzan, **Küresel Vaftiz**, s.98,168,177.

²²⁶Eroğlu, "Hristiyanlık", **Dinler Tarihi**, s.180-187.

²²⁷Gündüz, "Misyonerlik", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s.196-197.

1880’li yıllarda ilk Protestan misyonerler Osmanlı topraklarında boy göstererek misyonerlik çalışmalarına başlamıştır.²²⁸

Protestan örgütlerini sayarken bunlardan biri olan **The American Board of Commissioners for Foreign Missions (1810)** yani Amerikan Board Diyarbakır’daki misyonerlik çalışmalarında aktif olan teşkilattır. ABD destekli Protestan misyonerleri 1810 yılında Boston’da kurulur. Amerikan Board teşkilatın desteğiyle 1853 yılında Diyarbakır’da misyon şefliğini kurarlar. ABD’li misyonerler, bölgede yaşayan özellikle Ermeni, Süryani ve Keldanilerle ilgilenmişlerdir. Bu misyon şefliği resmi belgede “Kapuçin ve Amerikan Mektebi” olarak geçmektedir. 1840 yılında Diyarbakır ve çevresinde, Amerikan ve Fransız misyonerleri (kapuçin rahipleri), önemli faaliyetler göstermiş ve okullar açmışlardır.²²⁹

I.Dünya savaşı öncesinde Diyarbakır’da Protestan school adında bir okul vardı. Fakat bu okuldaki öğrenci sayısı bilinmemektedir.²³⁰ Amerikan Board misyonerlerinin Osmanlı topraklarına ayak bastığı 1820 yılından on üç yıl sonra sağlık misyonerlerini göndermesi, yeni bir misyonerlik uygulamasının başlangıcını oluşturmuştur. 1830’lardan itibaren Amerikan Board, eğitilmiş misyoner hekimlerini ülkenin farklı bölgelerine göndererek misyon çalışmalarında etkili olmaya çalışmıştır. Okullarla ulaşılamayan bölgelere ve toplumlara sağlık çalışmalarıyla ulaşılmak istenmiştir. Misyonerler, özellikle gezici hekimlik sayesinde ülkenin en uç köşelerine gitme olanağı bulmuşlardır. Yine uzak köylerden hastanelere hastalar gelerek tedavi olmuşlardır.²³¹

Diyarbakır’da da Amerikan Board’ın sağlık çalışmalarının bölgeye atanan ilk misyonerlerle başlatılmışsa da kurumsal olarak etkinlik göstermesi 1908’lerden sonra başlamıştır. Diyarbakır’da Amerikan Hastanesi açılarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Tedavi edilen hastalar arasında Ermeniler çoğunluğu oluştursa da

²²⁸ Akyul, “ Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)”, s.19.

²²⁹ Şimşek, **Süryaniler ve Diyarbakır**, s.187-188.

²³⁰ İlknur Polat Haydaroglu, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.100.

²³¹ Faruk Taşkın, “Diyarbakır’da Bir Misyoner Hastanesi: Diyarbakır Amerikan Hastanesi (1908-1915)”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 2017, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jhf/issue/32767/350134> (08/04/2019), s.119-120.

Türk, Kürt, Süryani, Keldani, Yahudi, Fransız, Rum, İran ve Mısır uyruklular da hastaneden yararlanmışlardır. Misyoner doktorlar hastanenin yanı sıra zaman zaman çevre yerleşim birimlerine de giderek sağlık çalışmaları yapmaktaydılar. Ayrıca hastanede tedavi gördükten sonra evlerine dönen hastaların evlerine kadar giderek daha yakın ilişkiler kurmuşlardır. Kadın hemşirelerin mahallelere ziyaretler yaparak özellikle eski hastaları bularak onlarla görüştüğü ve her türlü yardımı yaptığı raporlarda ifade edilmektedir.²³²

1980'den sonra Türkiye'de altmış üç Protestan kilisesi vardır. Bunlardan biride Protestan misyoner örgütlerin çalışmalarının somut meyvesi olan Diyarbakır İncil Topluluğu'dur.²³³ Türkiye'nin AB'ye katılım sürecine ilişkin 2002 yılı ilerleme raporuna göre Diyarbakır'da bir Protestan kilisesinin yapımına izin verilmiştir.²³⁴ Protestan misyoner örgütlerinin özel ilgi alanlarından birisi Diyarbakır'dır. Aslında bu ilginin sebebi daha çok Kürt kökenli yurttaşlarımızı Hristiyanlaştırmak ve azınlık konumuna getirmektir.²³⁵ Protestan misyonerlerin hedef kitlesi aynı zamanda Alevilerdir.²³⁶

Son yıllarda Diyarbakır'da Protestan misyonerlik faaliyetlerinin dört yoldan yapıldığı gözlemlenmiştir. Bunlar; Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi, Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği, ev kiliseleri ve Koreli aileler- öğrencilerdir. Bu grupları ayrı ayrı ele alacağız.

2.3.3.1. Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi

Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi ²³⁷ daha önce gayri resmi olarak faaliyetlerine başlamış. 2004 yılından ise resmi olarak açılmıştır. Kilise üç katlı olup, Meryem Ana Kilisesi'nin karşısında ve Sur ilçesindedir. Kilisenin cemaat ve hizmet kadroları belirlenmiştir. Özellikle hizmet kadrosunda bayanlara, genç kızlara,

²³² Taşkın, "Diyarbakır'da Bir Misyoner Hastanesi: Diyarbakır Amerikan Hastanesi (1908-1915)", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, s.119-120.

²³³ Bayzan, **Küresel Vaftiz**, s.96-98.

²³⁴ M. Numan Malkoç, "Türkiye'de Protestan Misyonerliği", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, (161-214), Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s.180.

²³⁵ Bayzan, **Küresel Vaftiz**, s.96-98.

²³⁶ Bayzan, **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, s.142.

²³⁷ Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi ile ilgili fotoğraflar tezin son sayfalarında yer almaktadır.

genç erkeklere, çocuklarda ise 4-9 ve 10-14 yaşlara yönelik olarak ayrı görevliler bulunmaktadır. Diyarbakır İncil Topluluğunun etki alanı bütün Diyarbakır olmakla birlikte kilisenin inşa edildiği yer itibariyle fakir insanların yoğun olduğu Sur ilçesi seçilmiştir. Bunun iki sebebi bulunmaktadır: Misyonerlik faaliyetlerini daha rahat olarak yapabilmek ve Diyarbakır dışından ve özellikle yurt dışından ziyaret amacıyla gelen Hristiyan turistlerin tarihi Meryem Ana Kilisesine uğradıklarında hemen karşısında olan Diyarbakır İncil topluluğuna ait Diyarbakır Kilisesine uğramalarını sağlamaktır. Bugüne kadar (2007 yılına dek) yapılan Misyonerlik faaliyetleri sonucunda elli beş kişinin Müslüman iken Hristiyan olması sağlanmıştır. Bu Hristiyan olanların arasında işsiz olanların çoğunlukta olması dikkati çekmektedir. Burada dikkati çeken önemli bir nokta da Hristiyanlığı seçen Müslümanların büyük çoğunluğunun Müslüman Alevi kimliğine sahip olmasıdır.²³⁸

Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nin faaliyetleri kısaca şöyledir: ücretsiz İncil, Hristiyanlık misyonerliğini gerçekleştirmek amacıyla kitaplar dağıtma ve bulunduğu mahalledeki genç ve çocuklara yönelik sosyal etkinlikler düzenleme gibi çalışmalardan oluşur. Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nin misyonerlik faaliyetleri için ücretsiz olarak dağıttığı kitapların isimlerini önceki konuda belirtmiştik. Bu grup daha çok Hristiyanlığa yatkın olan ve Hristiyanlığı kabul edebilecek kişilerle ilgilenmektedir.

Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi'nin karşısında yer alır. Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nin burada bulunması ve misyonerlik faaliyetleri yapmasından Meryem Ana Kilisesi'ndeki Hristiyan cemaatte de rahatsızlık yaratmaktadır. Çünkü halk nezdinde genellikle bu mahallede bilinen Meryem Ana Kilisesi'dir. Bu nedenle yapılan misyonerlik faaliyetlerinin bu kilise tarafından yapıyormuş gibi yanlış algılara az da olsa rastlamak mümkündür.

Diyarbakır Protestan Kilisesi dini önderi (pastörü) ve Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği kurucusu Ahmet Güvener ile bir görüşme yaptık. Bu görüşmemizde Ahmet Güvener'in hayatı, Diyarbakır Protestan Kilisesi ve Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği hakkında bazı sorularımız oldu. Bunlar özetle şöyledir:

²³⁸Tezokur, "Diyarbakır İncil Topluluğu ve Misyonerlik", **İslam Araştırmaları**, s.193-195.

1. Hayatınız hakkında bilgi verir misiniz sorusuna: “Diyarbakır’ın Bismil ilçesinde 1965 yılında doğdum. Evliyim ve beş çocuğum var. 1997 yılında kilisede hizmete başladım. Yirmi iki yıl boyunca burada çalıştım” şeklinde cevap verdi.

2. Önceki inancınız hakkında bilgi verir misiniz sorusuna: “Önceki inancım Müslümanlıktı. Sekiz yıl kendi çabalarım ile İslam ilahiyatını araştırdıktan sonra 1991 yılında İsa Mesih’e inandım.” diye belirtti.

3. İslam ilahiyatını araştırırken ne oldu da inanç değişikliğine karar verdiniz sorusuna: “Araştırmalarım da cevap bulamadığım binlerce soru vardı. Sekiz yıl kendi çabalarım ile İslam ilahiyatını araştırırken dört yıl ateistlik inancını benimsedim. Bu inancı benimserken de araştırmalarım a devam ettim. Dört yıl sonunda İncil’i okudum. İncil’de Tevrat’tan, Zebur’dan ve peygamberlerden bahsedildiğini gördüm. Tevrat buldum ve okudum. Bu okumalarımın sonuncunda 1991 yılında İsa Mesih’e inandım.” şeklinde cevap verdi.

4. İnancınızı değiştirdikten sonra ailenizin tepkisi nasıl oldu sorusuna: “Anne ve babam ilk olarak sert tepki verdi. Babam bana hep senin yüzünden kıraathane, taziye v.b. bir topluluk içine gidemiyorum. Beni rezil ettin derdi. Ben bu sözleri duyunca üzülyordum.” diye cevap verdi.

5. Hristiyanlık inancını benimsedikten sonra çevrenize ne zaman duyurdunuz sorusuna: “İsa Mesih’e inandığımı hemen duyurdum. İman edince bu duygu ve düşüncüyü herkese anlatmak istedim. Anlatınca da pozitif ve negatif tepkiler oldu.” diye belirtti.

6. Şimdiye kadar dini inancınızı anlatıp da etkilenen insanlar oldu mu? Yani Hristiyanlık dinine geçen oldu mu sorusuna: “Etkilenenler oldu. Benim inancımı anlatmamdan ziyade hayatımdaki değişikliklerden etkilenenler oldu. Biz dokuz kardeşiz. Dört kardeşim benden etkilenip Hristiyan oldu. Diğer dört kardeşim ise Müslüman. Aramızda herhangi bir sorun yok. Hristiyan ve Müslüman kardeşler olarak çok iyi anlaşıyoruz.” diye cevap verdi.

7. Diyarbakır Protestan Kilisesi nasıl kuruldu sorusuna: “2001’de Türkiye’de herhangi bir yerde bir kilise resmi olarak kurulamazdı. Cami inşa edilebilir ya da eski bir kiliseyi restore edilebilirdiniz. Biz o dönemde Sur Belediyesi’ne gittik. Bizim ibadet yerine ihtiyacımız var. Dokuz yıldır evde ibadet

ediyoruz. Polis bizi rahatsız ediyor. On beş metre arkamda polis beni takip ediyor. Biz terör örgütü değiliz, dedim. O dönemin belediye başkanı da birçok cami yapılıyor siz de bir kilise yapabilirsiniz, dedi. 2001 yılında Sur Belediye Başkanı'na resmi olarak kilise kurmak yasak dedim. O bana konut adı altında yapın, kilise unsurları taşıyın, dedi. Ben de kilise ile ilgili bütün unsurları projeye döktüm. 2001'in altıncı ayında inşaaata başladık. Kıyamet koptu. İşte Amerika üs kuruyor, İsrail işidir gibi birçok söylentiler çıktı. Gazeteciler geldi birçok fotoğraf çektiler. Bunun gibi birçok karalama bilgiler vardı. Biz inşaaata başladık. Anormal bir şekilde gazetelerde yazılar yazılıyordu. Korsan kilise, ev değil kilise yaptı gibi birçok şeyler yazıldı. Bu haberler Avrupa İnsan Haklarında da merak uyandırdı. O dönemde Türkiye raportörüne: Siz eğer AB'ye girmek istiyorsanız. Nasıl ki Avrupa şehirlerinde birinde cami varsa Diyarbakır'da da bir kilise olsun. Bu durum Türkiye'yi AB sürecinde zor durumda bıraktı. O dönemde bana dava açıldı ve altı yıl hapis cezası ile yargılanıyordum.” şeklinde cevap verdi.

8. Bazı kaynaklarda Diyarbakır Protestan Kilisesi'nin American Board Derneği ile bağlantılı olduğu söylenir. Bu konu hakkında bilgi verir misiniz sorusuna: “Ben bu derneği sizden ilk defa duyuyorum. Protestan kiliseleri bağımsızdır. Hiçbir hiyerarşiyi kabul etmezler.” diye cevap verdi.

9. Bir dönem Can Nuroğlu²³⁹ bu kilisedeydi. Onun hakkında çeşitli haberler vardı. Bu konu hakkında bilgi verir misiniz sorusuna: “Can Nuroğlu bu kiliseye gelip bir dönem hizmet etti. Gönüllü bir misyonerdi. Şuan burada değil, yurtdışındadır. Çıkan haberlerden dolayı buradan gitti.” diye belirtti.

10. Misyonerlik faaliyetleri yapan misyoner olarak beklentisi (dini inanç açısından) nedir? Bu konu hakkında bilgi verir misiniz sorusuna: “Misyonerlik bizim olmazsa olmazımızdır. Bunu herhangi bir ödül(sevap) için yapmayız. Bizim inancımıza göre İsa Mesih'e inanan anlatmazsa günah işlemiş olur. Bir Müslüman için nasıl ki farz kavramı varsa bizde de alçakgönüllülükle, zorlamayarak ve menfaatsiz bir şekilde İncil'i anlatmak vardır. Fakir olan bir insanın fakirliğinden yararlanarak inancını değiştirmek çirkinlik ve rezilliktir.” diye cevap verdi.

²³⁹Türkiye'de, Türkçe olarak Can Nuroğlu adını kullanan ve asıl adı Jerry Mattix olan yazar, evli ve 3 çocuk babasıdır. Amerika'da Emmaus İncil Üniversitesinde ilahiyat eğitimini tamamlamış olan Nuroğlu yaklaşık 11 yıl Diyarbakır Kilisesinde hizmet edip Kutsal Kitap (Tevrat-Zebur-İncil) öğretmiştir. [http://www.cannuroglu.com/index.php/hakkimda/\(11/05/2019\)](http://www.cannuroglu.com/index.php/hakkimda/(11/05/2019)).

11. Diyarbakır Protestan Kilisesi ilçe olarak neden Sur ilçesinde kuruldu sorusuna: “Meryem Ana Kilisesi tam karşımızda olduğu için burayı seçtik. Karşıda kilise ve Hristiyanlar var olduğu için çevreden fazla tepki olmaz. Buradaki halk, kilise ve Hristiyanlara alıştığından bize de tepki vermezler.” diye belirtti.

12. Diyarbakır Protestan Kilisesi’nin yapısı hakkında bilgi verir misiniz sorusuna: “Kilisemiz Meryem Ana Kilisesi’nin tam karşısındadır. Kilisede iki görevli var. Bunlar; kilise önderi (Ahmet Güvener) ve diyakoz(kilise önderi yardımcısı)dur. Bina 116 metrekare alana sahip ve iki katlıdır. Binanın iki odası ve bir bodrum katı ile bir de bahçesi vardır. İki odadan biri ibadet yeri(ayin) diğer oda ise çok amaçlı kullanılan bir salondur. Bodrum katı ise kreş ve misafirhane olarak kullanılmaktadır.” diye cevap verdi.

13. Diyarbakır Protestan Derneği hakkında bilgi verir misiniz sorusuna: “Derneğin kurucusu benim (Ahmet Güvener). Dernek 2004 yılında kuruldu. Diyarbakır Protestan Derneği derneğin eski adıdır. Yeni adı Diyarbakır Protestan Kilise Derneğidir. Dernekte sürekli çalışan bir görevli şu an bulunmamaktadır. Yakın zamanda birini bu iş için görevlendirerek hizmete açmayı planlıyoruz.” diye cevapladı.

Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi hakkında farklı yerlerden bilgiler verilmişti. Bu bilgiler dışında Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi’nde ismini vermek istemeyen bir yetkiliye de kilise ve misyonerlik çalışmaları hakkında bazı sorular sorarak bilgi edindik. Sorduğumuz sorular ve özet cevapları şu şekildedir:

1. Hristiyanlık dinini nasıl tercih ettiniz sorusuna: “Hristiyanlık dinini merak sonucunda araştırdım ve seçtim” şeklinde cevap verdi.

2. Diyarbakır Kilisesinin maddi kaynağı nedir ve Diyarbakır Kilisesi bir yere bağlı mıdır sorularına: “Diyarbakır Kilisesi’nin maddi kaynağı cemaat üyelerinin maaşlarının %10’unun bağışlamasından gelir. Diyarbakır Kilisesi bir yere bağlı değildir” diye cevap verdi.

3. Diyarbakır genelinde Kilise cemaatinin kaç üyesi vardır sorusuna: “Diyarbakır genelinde kilise cemaati otuz-kırk civarındadır. Diyarbakır’da Hristiyanlığı kabul eden bazı kişiler var ancak çevre baskısından dolayı kiliseye

gelemiyorlar. Bu kişilerle de irtibat kuruluyor. Hristiyanlığı kabul eden kişinin ise Pazar ayininden sonra vaftiz töreni yapılır. Cemaatte Kürt kökenli kişiler de bulunmaktadır. Bu nedenle; ayinde iki ya da üç Kürtçe ilahi söylenir.” şeklinde cevap verdi.

4. Diyarbakır Kilisesinde yapılan Pazar ayininin bazı bölümleri Kürtçe olma sebebi sorulduğunda: “Önce de belirttiğim gibi Cemaatte Kürt kökenli kişiler de var. Bu sebeple ayinin bazı bölümlerini Kürtçe yapıyoruz.” diye belirtti.

5. Kilise çalışanları kimlerdir ve görevleri nelerdir sorusuna: “Kilisedeki görevler Hadi Hoca’nın makalesinde belirttiği gibi olup bir değişikliğe uğramamıştır.²⁴⁰ Yalnız çalışanlar değişebilir. Dışarıdan herhangi bir görevli olmaz. Yeni görevli kişi de cemaat üyelerinden biri olur” şeklinde cevapladı.

6. Diyarbakır’da misyonerlik faaliyetleri için yaptıklarınız nelerdir sorusuna: “Diyarbakır’da misyonerlik faaliyetleri için kiliseye gelen diğer inançtaki kişilere ücretsiz İncil ve bazı kitaplar veriyoruz.” diye cevap verdi.

7. Diyarbakır Protestan Derneği ile bir bağlantınız var mı sorusuna: “Elbette, Diyarbakır Protestan Derneği bizim kiliseye bağlıdır.” şeklinde cevap verdi.

8. Diyarbakır’daki Koreli misyonerler ile bir bağlantınız var mı sorusuna: “Diyarbakır’daki Koreli misyonerler ile bir bağlantımız yoktur.” şeklinde cevap verdi.

9. Diyarbakır Sur olayları (2015-2016 yılları) döneminde Kilise’de ibadet yapılıyor muydu sorusuna: “Diyarbakır Sur olayları döneminde kilisede beş ay ibadet yapamadık.” diye cevap verdi.

2.3.3.2.Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği

Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği’nin²⁴¹ faaliyetleri ise; Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi ile aynıdır. Bu iki grup aslında birlikte hareket etmektedir. İki kurumda aynı kişileri görmek de mümkündür.

²⁴⁰Tezokur,“ Diyarbakır İncil Topluluğu ve Misyonerlik”, **İslam Araştırmaları**, s.193-194.

²⁴¹ Diyarbakır Protestan Derneği ile ilgili fotoğraflar tezin son sayfalarında yer almaktadır.

2.3.3.3.Ev Kiliseleri

Ev kiliseleri faaliyetleri ve amaçları resmi bir kilise ile aynıdır. Fakat bunun dışında buralarda genellikle haftada bir-iki defa toplantı yapılır, Hristiyan olup, çevresinden saklayan kişiler ayine ve duaya katılır ve din ile ilgili bilgilendirilirler. Diyarbakır'da ev kiliselerinin sayısı tam olarak bilinmemekle beraber bir tanenin yeri bilinmekteydi. Adresi bilinen bu kilisenin de şuan yıkılmış olan Aile Sosyal Bakanlığı'na bağlı genç erkek yurduna yakın olması hedef kitlelerini göstermektedir. Burada bu kilise belirli bir süre faaliyetlerde bulunmuştur. Ancak kilisenin faaliyetleri gizli olduğu için çok fazla bilgi elde edilememiştir.

2.3.3.4. Koreli Misyonerler

Koreli misyonerler ²⁴² iki gruba ayrılırlar. Bunlar Koreli aileler ve Koreli öğrenci ya da turist görünümüne gruplardır. Koreli Hristiyanlar hakkında önceki konuda bilgi verilmişti. Diyarbakır'da Koreli misyonerlerin faaliyetlerine şahit olan ve onlarla görüşen bazı Diyarbakırlıları dinledik. Diyarbakırlıların görüşleri şöyledir:

Felat YAŞA ²⁴³ “Okul çıkışında öğrencilerimiz arkadaş gruplarıyla Koşuyolu Parkı'na giderdi. Koşuyolu Parkı'nda Korelileri de görüyordum. İlk olarak turist olduklarını düşündüm. Ta ki öğrencilerimiz, Korelilerin onlarla Hristiyanlık ile ilgili konuları konuştuklarını söyleyince bu düşüncem değişti. Korelilerin bu parka misyonerlik amacıyla geldiğini öğrenmiş oldum.”

Süleyman ARIK ²⁴⁴ “2008-2009 yıllarında Diyarbakır Anadolu Lisesi'nde müdür başyardımcısıydım. Okulumuzda Koreli bir öğrenci vardı. Bu öğrenci Türkçeyi çok iyi konuşuyordu ve başarılıydı. Bu öğrencinin ailesi için misyonerlik faaliyetleri yaptığı söyleniyordu. Bu aile ile birlikte o dönemde Diyarbakır'da Koreli beş aile daha vardı. O dönemde bir gün turist görünümüne bir grup Koreli okulumuza geldi ve okulu gezmek istedi. Okul idaresi de izin verdi. Koreli grup okulu gezdikten

²⁴² Koreli misyonerler ile ilgili fotoğraflar tezin son sayfalarında yer almaktadır.

²⁴³ Diyarbakır Koşuyolu Parkın Karşısı Fatih İHL'de edebiyat öğretmeni.

²⁴⁴ Bağcılar İHO'da Okul Müdürü.

sonra okuldaki bazı öğrencilerimiz bunları evlerine götürdüler. Bir Koreli, bir öğrenci evinde kalacak şeklinde bu grubu öğrencilerimiz evlerinde ağırladılar. Bu Koreli grubun misyonerlik faaliyetleri amacıyla Diyarbakır'ı tanımak için geldiğini öğrendim. Koreli ailelerin de bu Koreli gruba yardım ettiklerini öğrendim.”

E.E.²⁴⁵ “ Bizim karşı komşumuz Koreli bir aileydi. Benim yaşımda çocukları vardı ve ben onunla arkadaş oldum. Evlerine gittim, Hristiyanlık dini ile ilgili birçok şekiller (İncil, haç işareti gibi) vardı. Arkadaşım bana anne-babasının düğününü izlettirdi. Düğün kilisede yapılmıştı. Çok ilgimi çekti. Ben anne ve babama, onları ve evlerini anlattım. Ailem artık oraya gitmeme izin vermedi. Ailem bu ailenin misyonerlik yaptığını belirtti.”

Hanım AYYILDIZ²⁴⁶ “2019 yılının Nisan ayında ben eve doğru yürüyerek gidiyordum. Bana doğru Koreli üç bayan gülererek geldi. Türkçeleri çok düzgündü. Adımı sorup benimle tanışmak istediler. Ben adım Hanım deyince gülererek bana Zübeyde Hanım (Atatürk'ün annesinin ismiyle benzer olduğuna işaret ettiler) iyi dediler. Misyonerlik faaliyetleri amacıyla benimle konuştukları için ben fazla sohbet etmeden oradan ayrıldım.”

Elif KARAKUŞ²⁴⁷ “2016 yılında Melik Ahmet Lisesi'nde on birinci sınıftaydım. Biz okula köyden servisle gelip gidiyorduk. Okul çıkışı servis bizi yarım saat geç alırdı. Biz de bu yarım saatte okula yakın olan Surların diblerindeki parklarda beklerdik. Bir gün yine servisi beklerken biri erkek üçü kadın Koreli bir grup gördük. Arkadaşlarımla bu turistlerle İngilizce konuşalım dedik ve onların yanına gittik. İlk olarak tanıştık. Onlar bizimle güzel Türkçe konuştu. Sonra onlar bize İsa'ya iman etmenin kıyamette kurtuluş yolu olduğunu ve İncil'i anlatmaya başladılar. Bizim servis geldi ve biz oradan ayrıldık. Ertesi gün Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi hocamıza bu durumu anlattık. Hocamız bize onların misyoner olduğunu belirtti.”

²⁴⁵ Ortaokulda okuyan bir öğrencidir.

²⁴⁶ Bağcılar İHO'da Sosyal Bilgiler Öğretmeni.

²⁴⁷ YKS' ye hazırlanan öğrenci.

M. A.²⁴⁸ “Ağabeyimle beraber Ofis semtine gitmek için otobüse bindik. Otobüste Koreli iki kadın vardı. Bize bakarak gülümsedi. Bana adımı sordu. Ben Meryem deyince gülümsediler. İsmimin güzel olduğunu söylediler ve Hz. Meryem hakkında bilgi verdiler. Otobüsten indik ve ağabeyim bana onların misyoner olduğunu söyledi.”

Yasemin GÜL²⁴⁹ “2011 yılında Mehmetçik İlköğretim okulunda görevliydim. Koreli bir öğrencim vardı. Öğrencim derslerinde başarılıydı ve arkadaşlarıyla arası çok iyiydi. Babası hediyelik ve beyaz eşya mağazası işletiyordu. Öğrencim ve ailesi çok düzgün ve güzel Türkçe konuşuyordu. Koreli bir ailenin Diyarbakır’a gelip, bu işle uğraşması dikkatimi çekmişti. Birkaç kişiye sorunca bu ailenin misyonerlik faaliyetleri için buraya geldiği cevabını aldım.”

Son bir yıl içerisinde Koreli üç bayan misyoner Diyarbakır’ın en işlek semti Ofis’te özel bir kız yurdun²⁵⁰ da görülmüştür. Biz de bu yurt yetkilisi ve yurttan kalan bir öğrenci ile görüştük.

Özel Kız Yurdu Yetkilisi²⁵¹ “Yurdumuz ticaret amaçlı bir kurumdur. Yurdumuz; öğretmen, doktor, KPSS ve YKS’ ye hazırlanan, üniversite ve lise öğrencileri gibi bayanlara yönelik hizmet etmektedir. 1 yıl önce üç Koreli bayan yurdumuza geldi. Bu Koreli bayanlar Türkçe dil kursuna gittiklerini ve yurttan kalmak istediklerini söylediler. Yurdumuzda bir Koreli bayan 1 ay, diğer iki Koreli bayan ise 8 aya yakın kaldı. Yurdumuzda kaldıkları süreç içerisinde misyonerlik faaliyetleri yaptıklarına dair herhangi bir şikâyet almadık. Koreli bayanlar bize Kore’den arkadaşlarının geldiklerini ve ayrı eve çıkacaklarını söylediler. Bu sebeple yurttan ayrıldılar. Yurttan ayrıldıktan sonra oda arkadaşlarını aramışlar. İsa Mesih ve Hristiyanlık dini ile ilgili bilgi vermişler. Bu bilgileri verdikten sonra Hristiyanlık inancına inanmaya davet etmişler. Bu Koreli bayanlar yurttan ayrılırken yurttan kalanlara telefon numaralarını vermişlerdi. Koreli bayanlar bu telefon numarasını verince istedikleri zaman arayabileceklerini söylemişler.”

²⁴⁸ Ortaokulda okuyan bir öğrencidir.

²⁴⁹ Bağcılar İHO’da Görsel ve Sanat Öğretmeni.

²⁵⁰ Bu özel yurdun ismi ve tam adresi bizde mevcuttur.

²⁵¹ Görüşüğümüz bayan isminin tezde belirtilmesini istemedi.

Songül SUIÇMEZ²⁵² “Ben YKS’ ye hazırlanan bir öğrenciyim. Ailemle Lice’de yaşıyoruz. YKS’ ye hazırlık için şehir merkezinde kursa kayıt yaptırdım. Ofis semtinde özel bir kız yurdu ayarladım ve yurttaki kalıyordum. Kaldığım odanın karşısında Koreli üç bayan kalıyordu. Bir gün yemek yerken odama Koreli bayanlardan biri girdi. İlk olarak sohbet ettik. Daha sonra bana oruçlu olduğunu söyledi. Ben Müslüman olduğumu düşündüm. Niçin oruç tuttuğunu sordum. İsa Mesih için oruç tuttuğunu söyledi. Ben şaşırdım ve Hristiyanlık dinine nasıl inandığını sordum. Bana ilk olarak ateist olduğunu söyledi. Bir müddet inançla ilgili sorunlarının olduğunu söyledi. Kiliseye gittiğini ve orada papazla konuştuğunu söyledi. Papazla konuşmasından sonra Hristiyanlık inancını seçtiğini söyledi. Ben ona İslam dini ile ilgili bilgi verince bana İslam dininde çelişkili konuların olduğunu söyledi. Kur’an-ı okuduğunu da söyledi. Ben İslam ile ilgili konuları söyleyince Koreli bayanın hoşuna gitmiyordu. Odasından Korece incili getirdi. Bu incilin ilk bölümü yaratılış kısmını bana okudu. Bu konuda benimle biraz daha sohbet ettikten sonra İncil bana hediye etti. Koreli bayanın bana Hristiyanlık dinini öğrettiğini fark edince ders çalışacağımı söyledim ve sohbeti bitirdim. Yurttaki herkes bunların misyoner olduğunu biliyordu. Bir yıla yakın yurttaki kaldılar.”

Şeyma Nur YALÇINKAYA²⁵³ “2017 yılında ben ilahiyat fakültesi ikinci sınıftaydım. Koreliler üniversite kampüsünde broşür dağıtıyordu. Ben ve arkadaşlarım broşürlerden birini aldık. Broşürde üniversite kongre merkezinde Korelilerin etkinliği olduğu ve herkesin davetli olduğu yazılıyordu. Ben ve arkadaşlarım da Korelilere ilgimiz olduğu için bu etkinliğe katılmaya karar verdik. Etkinlik günü kongre merkezine gittik. Etkinliği yirmi-otuz arası Koreli düzenliyordu. Bu Koreliler içerisinde aile olanlarda vardı. Etkinlikte Korelilere ait yöresel kıyafetler vardı. Etkinlik daha çok eğlence havasında geçti. Etkinliğin sonunda ise salondaki tüm Koreliler ayağa kalktı ve hep beraber İsa Mesih ile ilgili bir ilahi söylediler. Ben ve arkadaşlarım etkinlik sonunda bir Koreli ile sohbet ettik. Sohbetimizin konusu dindi. Bize İsa Mesih’i anlatıyordu. İsa Mesih’e iman etmenin öneminden söz ediyordu. Biz de ona İslam dini ile ilgili bilgi veriyorduk. Biz İslam

²⁵² YKS’ ye hazırlanan öğrenci.

²⁵³ Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Öğrencisi.

dini ile ilgili bilgi verince Koreli bayanın morali bozuluyordu. Biz bunların misyoner olduğunu daha sonra anladık.”

C.M.G.²⁵⁴ “Ben ve ailem Suriye’de yaşanan savaş nedeniyle Diyarbakır’a göç ettik. Babamın yaşayıp yaşamadığını bilmiyoruz. Diyarbakır Bağlar ilçesi’nde yaşıyoruz. Ağabeyim on dört yaşında ve evin maddi durumuna katkı bulmak için bir işe başladı. Ağabeyim, Polis Okulunun yakınında bulunan bir fırında çalışıyordu. Bir gün kırk yaşlarında Koreli bir bayan ekmek almak için fırına geliyor ve ağabeyimle tanışıyor. Ağabeyimle tanıştıktan sonra bizim eve de geliyordu. Eve her geldiğinde bir şeyler (yiyecek-içecek) getiriyordu. Koreli bayan, Ağabeyimle bir gün kiliseye (Diyarbakır Protestan Kilisesi) gitti. Ağabeyime orada Arapça İncil verildi. Annem Koreli bu bayanın bizim Hristiyanlık dinimizi geçmemizi istediğini anlayınca fazla görüşmemizi istemedi. Koreli bayanda bize kardeşini ziyarete gideceğini ve geri geleceğini söyledi. Gitti ve daha sonra gelmedi.”

Muhsine BAŞASLAN²⁵⁵ “Erkek kardeşim, 2010 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim fakültesinde okul öncesi öğretmenliğini okuyordu. O yıl erkek kardeşim ve arkadaşları fakültede bulunan tiyatro kulübüne üye oldular. Tiyatro kulübünde bulunan diğer öğrencilerle tanışmışlardı. Bu öğrencilerden biri ERASMUS ile üniversiteye gelen Koreliydi. Kardeşim ve arkadaşları bu Koreli ile arkadaş olmuşlar. Diyarbakır’ın birçok yerini birlikte gezmişler. Bu gezi esnasında Diyarbakır Protestan Kilisesi’ne gitmişler. Kardeşim ve arkadaşlarına İncil hediye edilmiş. Koreli öğrenciyle bu kulüp faaliyetleri içerisinde görüşmeye devam etmişler. Bu görüşmelerden sonra tiyatro kulübünden üç kişi din değiştirmiş ve Hristiyanlık dinine geçiş yapmışlar. Kardeşim bu durumu bize anlatınca tepki verdik. Kardeşim tiyatro kulüp üyeliğinden çıktı ve Koreli öğrenciyle bir daha görüşmedi.”

²⁵⁴Ortaokulda Okuyan Bir Öğrenci.

²⁵⁵ Bağcılar İHO’da Fen Bilimleri Öğretmeni.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM'IN TEBLİĞ FİKRİ VE DİYARBAKIR'DA MİSYONERLERE BAKIŞ

İslam'ın tebliğ fikri ve Diyarbakır'da misyonerlere bakış konusunda öncelikle İslam dininde tebliğ ve dinsel inanç özgürlüğüne değinilecektir.

3.1. İSLAM'DA TEBLİĞ KURUMU VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

Kelime olarak tebliğ; bildirme, erişirme, haber verme, mesaj gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak tebliğ; bir konudan, herhangi bir olaydan, belirli bir mesajdan, yaşanan bir gelişmeden, vahyedilmiş bir dinden haberi olmayanları haberci, ulak, “elçi” ve vaiz gibi araçlarla haberdar etme yöntemidir.²⁵⁶

Tebliğin nasıl olacağı ve nasıl anlaşılacağı Nur süresinde ortaya konulmuştur ve şöyle: “Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, Peygamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğ görevini yapmak), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri yerine getirmeniz)dir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber'e düşen, sadece açık-seçik duyurmaktır.” belirtilir.²⁵⁷ Bu ayetten de anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed(sav)'e tebliğ görevi verilmektedir.

İslam dinine tebliğ görevi; ilk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed(sav)'e Allah tarafından verilmiş görev ve sıfattır.²⁵⁸

Tebliğde zorlama ve baskı bulunmaz, Allah tarafından verilen emir-yasakları insanlara bildirmek ve din hakkında haber vermek amaçlanmaktadır.²⁵⁹

²⁵⁶Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.553.

²⁵⁷ Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.554.

²⁵⁸Küçük-Tümer-Küçük, **Dinler Tarihi**, s.478.

Hız. Muhammed(sav)'in hayatına baktığımızda bulunduğu şehirde kendisi tebliğ etmekteydi.²⁶⁰ Bu görevi yaparken baskı ve zorlama yöntemini kullanmamıştır. Aksine kendisi şiddete ve hakarete maruz kalmıştır. Yine görevi sırasında, Mekke dışında taşlanmış ve hakarete uğramıştır.²⁶¹ Tebliğ İslam dinini seçen herkese yüklenmemektedir.

İslam'da Hız. Muhammed(sav) dışında tebliğ görevi verilen ilk kişi Musab bin Umeyr'dir. Bu sahabenin görevlendirilmesi ise; Mekke'ye gelip Müslüman olan Medineli Evs ve Hazrec kabilelerinin mensupları Peygamber(sav)'den kendilerine İslam dinini anlatacak bir kişiyi istemeleri ile başlar. Bunun üzerine Hız. Muhammed(sav) sahabeden Musab bin Umeyr'i onlarla Medine'ye gönderip İslam dinini anlatması için görevlendirmiştir.²⁶² Bundan dolayı Musab bin Umeyr'e İslam dininin ilk sahabe öğretmeni denilmektedir. Hız. Muhammed(sav)'in vefatından sonra sahabeler farklı şehirlere gidip İslam dinini yaymak istemişlerdir ve bunu yapan sahabelerde vardır. Sahabeler tebliğ görevini yaparken bu görevin ilahi bir emir olması ya da kutsal görev bilinciyle yapmamışlardır. Sadece Allah rızasını kazanmak ve İslam'ın ilk kaynağından öğrendikleri bilgileri insanlara aktarmak amacıyla yapmışlardır. Tebliğ için seçmiş oldukları bölgeler ise özellikle İslam'ı yeni kabul eden insanlardan oluşan şehirlerdi. Bu şehirlerden biri Diyarbakır'dı.

Diyarbakır; 639 yılında İslam ordusu tarafından fethedildikten sonra şehir dini tebliğ etmek maksadıyla gelen yüz civarında sahabe olduğu belirtilir. Bu sahabelerin Diyarbakır'da kalıcı olarak yaşayıp vefat ettiği ve kabirlerinin de şehirde mevcut olduğu düşünülmektedir.²⁶³ İslam'da ve sahabelerin yapmış olduğu tebliğde karşı tarafın özgür iradesi ile seçim hakkı söz konusudur. Karşı tarafa İslam dini anlatılır ve tebliğ görevi biter. Karşı taraf İslam dinini kabul ya da reddetme kişinin iradesine bırakılmıştır. Zorla ve baskıyla bir kişi dini seçerse kalben iman etmemiş olur. Bu durumdaki kişi İslam'a göre iradesiyle dini seçmediği için Müslüman sayılmaz. İslam ordusu Diyarbakır'ı fethederken, şehri kuşatmış ve ellerinde silahları

²⁵⁹ Gündüz ve Aydın, **Misyonerlik**, s.16-18.

²⁶⁰ Talip Ayar, "İslam", **Dinler Tarihi**, (194-231), Grafiker yay., Ankara 2015. s.201-202.

²⁶¹ Adem Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi(1)**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2009, s.193-200.

²⁶² Apak, **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi(1)**, s.220.

²⁶³ Arslanoğlu, **Diyarbakır Peygamberler, Sahabeler ve Medeniyetler Şehri**, s.47.

araçları varken baskı ve zorlamayla tüm halkı İslam'ı kabul etmeye zorlayabilirlerdi. Fakat bu davranış İslam dinindeki tebliğin özüne ters olduğu için tarihte hiç yapılmadığı gibi Diyarbakır'da da yapılmamıştır.

Tebliğ yapılırken karşı tarafa zorlama ve baskı yapılmadığı gibi bu görevi yapan kişinin herhangi bir menfaat ve kazanç elde etmek amacı da olmamıştır. Bundan dolayı tebliğ görevi yapan kişi İslam dinine ait herhangi bir kurumdan maddi destek ve özel bir eğitim almaz. Kendi imkânlarıyla ve tek başına bunu yapar. Aslında her bir Müslüman, günlük yaşantısında yapmış olduğu ibadetlerde tebliğe hizmet eder. Buna diğer dindeki insanların bir Müslüman'ın yaptığı ibadetleri gözlemleyip Müslüman olması örnek verilebilir.

İslam dininde tebliğ konusuna değinilirken tebliğin karşı tarafa kendi dini hakkında haber verme ve bildirme olduğunu belirtmiştik. Kişi İslam hakkında bilgi sahibi olduktan sonra İslam dinini seçmeme hakkına da sahiptir. Bu da İslam dininde her insanın iradeye sahip olduğunu gösterir.

İslam dininin, diğer dinlere bakışı hakkında bilgi edinmek için bize Kur'an ayetleri ve Hz. Muhammed(sav)'in hayatındaki uygulamaları yol göstermektedir. Kur'an Kerim'de Bakara süresinde; "Dinde zorlama yoktur....."(256. Ayeti), Kafirun Suresi'nde: "Sizin dininiz size, benim dinim banadır!" (6. ayeti) ayetlerinde insan iradesine hoşgörü gösterilmesi ve saygı duyulması gerektiği vurgulanmaktadır. İslam dininde insan akıllı bir varlık olduğu için kendi iradesiyle seçmiş olduğu inancı özgür bir ortamda yaşama hakkına sahip olduğu belirtilir. İslam'da bir Müslüman nasıl ki inanç özgürlüğüne sahip ise diğer inançlardaki kişilerde bu hakka sahiptir.²⁶⁴ Bunun en güzel örneği Hz. Muhammed(sav)'in hayatındaki uygulamalarıdır. Hz. Muhammed(sav) Medine şehrine hicret ettikten sonra burada yaşayan diğer inanç grupları, Yahudi ve müşriklerle Medine Antlaşması'nı yapmıştır. Medine Antlaşması, İslam dininin diğer inanç sahiplerine verdiği özgür inanç ortamını kanıtlamaktadır. Çünkü antlaşmada, Yahudiler dinlerini özgürce yaşayabilecek ve

²⁶⁴Osman Cilalı, **Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik**, s.18-19.

Müslüman-Yahudiler barış içinde yaşayacak maddeleri bulunmaktadır.²⁶⁵ Bu durum İslam'ın din hürriyetine verdiği önemi göstermektedir.

İslam'ın diğer inançlara özgür bir ortam sunması ve hoşgörülü olması sadece bununla sınırlı değildir. Tarihteki birçok İslam devleti ve beyliği inanç özgürlüğü ve hoşgörülük anlayışıyla yönetilmiştir. Bu anlayışla yönetilmeye en güzel örneklerden biri Diyarbakır şehridir.

639 yılında İslam ordusu tarafından fethedilen Diyarbakır, Osmanlı devleti dâhil on dokuz İslam devleti ve beyliği tarafından idare edilmiştir.²⁶⁶ İlk olarak Hz. Ömer döneminde şehirde yaşayan farklı kültür ve inanç sahiplerine herhangi bir baskı, zorlama yapılmamış onlara hoşgörü ile yaklaşmıştır. Hz. Ömer'in Diyarbakır'da yaşayan Süryanilere bu yaklaşımı, Süryaniler tarafından Hz. Ömer'e Faruk(kurtarıcı) adını vermeyle karşılık bulmuştur.²⁶⁷ Bu durum on dört asır boyunca devam etmiş ve şehir İslam dinine mensup kişilerce yönetilmiştir. Şehirde bu süre zarfında farklı inançlara sahip kişilerde varlığını sürdürmüştür. İslam, Hristiyan (Keldani, Süryani, Ermeni gibi), Yahudi, Zerdüş, Yezidi, Şemsi inançlarına sahip kişiler asırlarca inanç özgürlüğünün ve barışın olduğu ortamda birlikte yaşamışlardır. Şehir uzun yıllar boyunca ezan ve çan seslerinin birbirine karıştığı bir inanç renkliliğine ev sahipliği yapmış ve günümüzde de yapmaktadır. Bu durum İslam dininin özünde, diğer dinlerdeki kişilere verilen inanç özgürlüğünü kanıtlamaktadır.

3.2. TÜRKİYE'DE MİSYONERLİK FAALİYETLERİNE KARŞI KURUMSAL ÇALIŞMALAR

3.2. 1.Diyanet'in Çalışmaları

Ülkemizde İslam'ın resmi kurumu Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Diyanet; ülke genelinde İslam ile ilgili birçok çalışma yapmaktadır. Bu çalışmalar ülkede çoğunlukta olan Müslümanların dinleri hakkında doğru bilgilendirilip, onları bilinçlendirmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Fakat bu çalışmalar yönetimdeki

²⁶⁵Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*(1), s.243-246.

²⁶⁶Arslanoğlu, *Diyarbakir Peygamberler, Sahabeler ve Medeniyetler Şehri*, s.11.

²⁶⁷Tuncer, *Diyarbakır Kiliseleri*, s.185.

siyasi partilere göre zaman zaman artmakta ve azalmaktadır. Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmaları artmıştır. Bu çalışmalar ülke genelinde olduğu gibi Diyarbakır'da da artmıştır. Diyanetin Diyarbakır'da yapılan misyonerlik faaliyetlerine karşı özel ve doğrudan bir çalışması ya da faaliyeti şimdiye kadar bulunmamaktadır.²⁶⁸ Fakat Diyarbakır'da yapılan misyonerlik faaliyetlerine karşı Diyanet'in doğrudan olmasa da dolaylı çalışmaları olmuştur. Bunlar:

- Çocuk, yetişkin ve yaşlı fark etmeksizin her yaştan Müslüman için Kur'an Kursları imkânının sunulması
- Diyarbakır'ın birçok kırsal kesiminde de Kur'an Kursları imkânının sunulması
- Son dönemlerde özellikle yetişkin kadınlar (anneler) için dini seminer ve kurslar açılarak gelecek nesillerin din eğitiminin sağlam olmasına katkı sunulmuştur.
- Son dönemlerde çok olmasa da ücretsiz Kur'an ve meali, elif-ba, Dinimi Öğreniyorum(1-2-3), Diyanet İlmihali gibi kitapların dağıtılması
- İslam dini ile ilgili çeşitli veya güncel konularda seminerler düzenlenmesi
- Müslüman genç ve çocuklara medrese eğitimi olanağının sunulması

Bu tür faaliyetler doğrudan olmasa da dolaylı olarak misyonerlik çalışmalarına karşı etkili olmaktadır. Fakat sadece bunlar yeterli olmamaktadır. Diyarbakır'da Müslüman halkında bilinçlenmesi için yapılan misyonerlik faaliyetlerine karşı doğrudan çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Müslümanların hangi tür faaliyetlerle karşı karşıya oldukları ve nasıl davranmaları gerektiği konusunda bilgilenmeleri gerekir.

3.2.2. Vakıf ve Derneklerin Çalışmaları

Diyarbakır'daki İslami vakıf-dernekler, Diyanet Kurumu kadar geniş olmasa da Müslümanların dinleri hakkında bilinçlenmelerini sağlamaktadır. Diyarbakır'da bulunan bazı İslami vakıf-dernekler şöyledir:

²⁶⁸ Bu konu hakkında Diyarbakır il müftülüğüne 2018 yılında dilekçe verilerek bilgi alındı.

Davet ve Kardeşlik Vakfı (Ay-Der)²⁶⁹

Diyarbakır Önder İmam Hatipliler Derneği²⁷⁰

Ensar Vakfı²⁷¹

HASEV Vakfı²⁷²

TUGVA Vakfı²⁷³

Özgür-Der²⁷⁴

Anadolu Gençlik Derneği(AGD)²⁷⁵dir.

Bunun dışında görüşme imkânımız olmayan dernek ve vakıflar da vardır. Bu İslami vakıf-derneklerin Diyarbakır'da yapılan misyonerlik çalışmalarına karşı şimdiye dek doğrudan herhangi bir çalışmaları olmamıştır. Bu İslami vakıf-derneklerle yapılan görüşmelerde bu konu hakkında özel bir çalışmalarının olmadığını belirtmişlerdir.

Sonuç itibarıyla Diyanet ve İslami vakıf-derneklerin Diyarbakır'da yapılan Hristiyan misyonerliğine karşı tedbir ve çalışmaları şimdiye kadar olmadığı anlaşılmıştır.

3.3.DİYARBAKIR'DA DİNLERE BAKIŞ

Diyarbakır'da tarihin getirmiş olduğu birikimle farklı kültür ve inançlara sahip insanlar bir aradadır. Diyarbakır uzun yıllar Sur ilçesinde ibaretti. İlçenin etrafı surlarla kaplıydı ve sur kapıları belirli saatlerde kapanırdı. Bu ilçeyi bir ev, içindeki insanları da aile olarak düşünebiliriz. Çünkü uzun yıllar bir arada yaşayan farklı

²⁶⁹ Dernekte görevli Felat YAŞA ile görüşme yapıldı.

²⁷⁰ Dernek başkanı Av. Sıraç ÖZTOPRAK'la görüşme yapıldı.

²⁷¹ Dernek binasındaki görevliyle görüşüldü.

²⁷² Dernek binasındaki görevliyle görüşüldü.

²⁷³ Dernek binasında yetkili ile görüşülemedi. Web sayfasındaki telefon numarası ile iletişime geçilerek görüşme yapıldı.

²⁷⁴ Dernek binasındaki görevliyle görüşüldü.

²⁷⁵ Dernek binasında yetkili ile görüşülemedi. Web sayfasındaki telefon numarası ile iletişime geçilerek görüşme yapıldı.

özellikteki bu insanların bazı kültürel yapıları da birbiriyle kaynaşmıştı. Alışverişe giden biri, altın almış ise bir Ermeni ile puşi almış ise bir Süryani ile aktara gittiye bir Keldani ile Melik Ahmet caddesinde alışveriş yaptıysa bir Yahudi ile karşılaşabilirdi. Bu inançlara sahip insanlar arasında sırf farklı oldukları için bir olayın yaşandığı görülmemiştir. Eğer yaşanmışsa da tarafların farklı amaç ve faaliyetler içinde olduklarıdır. Mesela 6-7 Ekim olaylarında birtakım mahfillerin kışkırtıcı, provakatif davranışları sebebiyle elim şiddet ve saldırı olayları vuku bulmuştur.²⁷⁶ Diyarbakır'daki yerel halk tarafından bırakın kendi inancından birine saldırı yapmasını farklı inançtaki kişi ve kuruluşlara bile sırf ibadetlerini yapıyor diye herhangi bir tepki ve saldırı yapıldığı görülmemiştir.

3.4.HALKIN MİSYONERLERE BAKIŞI

Diyarbakır'da yapılan misyonerlik faaliyetlerini Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi, Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği, ev kiliseleri ve Koreli aileler-öğrenciler adlı gruplar sürdürmektedirler. Bu grupların misyonerlik faaliyetleri farklı olduğu için halk tarafından karşılığı da farklı olmaktadır.

Bu gruplardan ilki Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nin faaliyetleridir. Bunların faaliyetleri daha önceki konu da belirtmiştik. Bu grup daha çok Hristiyanlığa yatkın ve Hristiyanlığı kabul eden kişilerle ilgilenmektedirler. Özellikle Hristiyanlığı kabul eden kişilerle ilgilenmektedirler. Bu grubun yaptığı faaliyetler hakkında bulundukları mahalledeki halk bilgi sahibi olmadığı için tepki vermemiştir. Çünkü kilisenin dış görünüşü şehirdeki diğer kiliselere benzememektedir. Bu nedenle buranın misyonerlik faaliyeti yürütülen bir yer ve dahası bir kilise olduğunu bilmeyen insanlar bile vardır. Sadece kilisenin açıldığı ilk yıllarda çevredeki bazı gençlere misyonerlik hakkında aşırı ve abartıcı bilgiler verilmesiyle bıçaklı bir kişi Meryem Ana Kilisesi'nde çalışana saldırmıştır. Bu olayın Meryem Ana Kilisesi'nde çalışan kişiye yapılma sebebi ise Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nin yapmış olduğu misyonerlik çalışmalarının Meryem Ana Kilisesi tarafından yapıldığı düşüncesidir. Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nin burada bulunması ve misyonerlik faaliyetleri yapmasından Meryem Ana

²⁷⁶Ali Yıldız, "6-7 Ekim Olaylarının Dördüncü Yılı", **Anadolu Ajans**, 5 Ekim 2018.

Kilisesi'ndeki Hristiyanlarda rahatsızlık yaratmaktadır. Çünkü halk nezdinde genellikle bu mahallede bilinen Meryem Ana Kilisesi'dir. Bu nedenle yapılan misyonerlik faaliyetleri bu kilise yapıyormuş gibi yanlış algılara az da olsa rastlanabilmektedir.

Bu gruplardan ikincisi Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği'nin faaliyetleridir. Aslında bu grup Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'ne bağlıdır. Bu iki grup birlikte hareket etmektedir. Bu dernek hakkında şehirdeki insanların çoğu tam bilgi sahibi değildir. Bu nedenle onlara herhangi bir tepki vermesi de mümkün değildir.

Bu gruplardan üçüncüsü ev kiliseleri faaliyetleridir. Diyarbakır'da kaç tane ev kilisesinin olduğu tam olarak bilinmemekle beraber bir tanenin yeri bilinmekteydi. Bu ev kiliselerinin nerede olduğu ve faaliyetleri hakkında şehirdeki insanlar bilgi sahibi olmadığı için faaliyetlerine karşı herhangi bir tepki vermeleri de mümkün olmamıştır.

Bu gruplardan dördüncüsü Koreli Hristiyanların faaliyetleridir. Bunlar iki gruptur. Koreli aileler ve Koreli öğrenci ve turist görünümlü misyonerlerdir. Bunlar misyon görevlerini yaparken misyoner olduklarını bilenler tepki gösterip onları dinlememekte, fakat misyoner olduklarını bilmeyenler ise herhangi bir tepki vermeyip onları dinlemektedirler. Şimdiye kadar bunların misyoner olduğunu anlayanlar sözlü ve fiili hakaret ve şiddete başvurmamışlardır.

3.5.YEREL BASINDA MİSYONERLER

Diyarbakır'da dört yoldan misyonerlik faaliyetleri yapıldığı gözlemlenmiştir. Bunlar: Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi, Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği, gizli ev kiliseleri ve Koreli aileler- öğrencilerdir. Bu gruplara Diyarbakır'daki halk tarafından nasıl karşılık verildiği ve bunlarla ilgili basında çıkan haberlere değineceğiz.

Diyarbakır'da son yıllarda yapılan misyonerlikle ilgili basında birçok haber çıkmıştır. Özellikle Diyarbakır'da bölücü terör örgütü ve yandaşlarının Sur ve Bağlar

ilçelerinde çıkardıkları olayların yaşandığı dönemlerde (2015-2016) Koreli misyonerler çalışmalarını arttırmıştır. Sur ve Bağlar ilçelerinde yaşanan olaylardan mağdur olan gençler başta olmak üzere insanları etkileyip Hristiyanlaştırmak amacındaydılar. Bu ilçelerde misyonerlerin sayısı ve çalışmaları artınca basının dikkatini çekmiş ve haber konusu yapmışlardır. Haber başlıkları şöyle; “Misyonerlik Faaliyetleri Görmezden Geliniyor”²⁷⁷, “Misyonerler Diyarbakır’da da Görüldü”²⁷⁸, “Misyonerlere Dokunan Yok”²⁷⁹, “Diyarbakır'da Para Karşılığında Din Değiştirildiği İddiası”²⁸⁰, “Diyarbakır'da Misyonerlik Faaliyetleri Başladı”²⁸¹, “Gençlerimize Misyonerlik Kuşatması Had Safhada”²⁸², “Hristiyan Misyonerlerin Bölgedeki Faaliyetleri Sürüyor”²⁸³ yer almıştır. Bu haberlerde kısaca şunlar yer almaktadır:

- Misyonerlerin genelinin Koreli olduğu ve daha çok gençlere (üniversitede, parklarda, alışveriş merkezleri) yöneldikleri
- Konuştukları kişilere İsa Mesih’i anlattıkları ve Hristiyanlık dininin öğretilerinden söz ettikleri
- Misyonerlerin çok iyi Türkçe ve Kürtçe konuştukları
- Misyonerlerin örgüt olaylarında mağdur olmuş insanların ortamından ve hastanelerde uzun süreli hastalıklara yakalanan hastaların bulunduğu zayıf ortamdan faydalanarak faaliyetler yaptıkları
- Konuştukları kişilere Hristiyanlık dini ile ilgili broşür ve kitaplar verdikleri
- Halk arasında dikkat çekmemek için yöresel kıyafetler giydikleri
- Birçok otelde ve eğlence merkezlerinde Koreli misyonerlerin var olduğu

²⁷⁷ **Diyarbakır’ın Sesi**, “Misyonerlik faaliyetleri görmezden geliniyor.”, 1 Ocak 2017.

²⁷⁸ Emrah Deniz ve M. Hüseyin Temel, “Misyonerler Diyarbakır’da da görüldü.”, **İlka Haber Ajansı**, 29 Ocak 2016.

²⁷⁹ **Diyarbakır Söz**, “Misyonerlere Dokunan Yok”, 25 Şubat 2016.

²⁸⁰ **Haberler(Güneydoğu Ekspres)**, “Diyarbakır'da Para Karşılığında Din Değiştirildiği İddiası”, 11 Kasım 2014.

²⁸¹ **Mihrap Haber**, “Diyarbakır'da Misyonerlik Faaliyetleri Başladı.”, 11 Nisan 2016.

²⁸² Muhammed Vefa, “Gençlerimize misyonerlik kuşatması had safhada”, **Milli Gazete**, 14 Ocak 2018.

²⁸³ **İlka Haber Ajansı**, “Hristiyan misyonerlerin bölgedeki faaliyetleri sürüyor.”, 1 Ocak 2018.

- Bölücü terör örgütünden dolayı çatışma yaşanan mahallelerde misyonerlerin kiralık ev aradığı ve mahallelerdeki halkın bu duruma tepki gösterdiği ifade edilmiştir.

SONUÇ

Her insan sahip olduğu inancı başka bir bireye aktarma ve onunla paylaşma hakkına sahiptir. Bu davranış sosyal bir varlık olan insan için kaçınılmazdır. Fakat inanç paylaşılırken menfi amaçlar, hedefler bulunursa ve karşı tarafın gönüllü olmaması ya da zaafından faydalanma yer alıyorsa bu insani olmayan bir davranış olur. Kişi kendi inancının çıkarları ve amaçları doğrultusunda bir toplumda değişim yapmak istiyorsa bu bencil bir davranış olur. Maalesef misyonerlik çalışmalarında bu davranışlar görülmüştür.

Diyarbakır; tarihin getirmiş olduğu birikimle farklı medeniyet, kültür, dil ve inançlara ev sahipliği yapmıştır. Bu sebepten Diyarbakır gökkuşağı gibi renkli kişilik ve kimlikle anılan karma bir toplum yapısına sahip olagelmıştır. Şehrin bu özelliği ise kimi mahfillerce hedef alınıp, menfi amaçlar için kullanılmıştır.

Diyarbakır'da yaşayan insanlar, son kırk yıldır bölücü terör örgütünün etkisiyle kargaşa ortamı, iç göç, iç karışıklık, işsizlik, yoksulluk, karmaşıklık, güvensizlik, korku ve endişe ile yüz yüze getirilmeye çalışılmıştır. İnsanların bu duygu ve düşünceleri ise misyonerleri mknatıs gibi şehre çekmiştir. Artık şehirde misyonerlerin faaliyetlerini sürdürmeleri için uygun ortam ve koşullar oluşmuştur.

Tüm Türkiye'de olduğu gibi Diyarbakır'da da misyonerlerin amaçları ortak ve aynıdır. 1994 yılında şehirde gayri resmi olarak ev kilise faaliyetleri ile somut adım atılmıştır. Bu faaliyetler Diyarbakır İncil Topluluğu Kilisesi'nin resmi olarak açılmasıyla meyvesini verene dek sürmüştür. Protestan misyonerler kiliseyi açarak açıktan misyonerlik yapabilmişler ve misyonerler faaliyetlerini artırarak devam etmişlerdir. Diyarbakır Protestan Kilisesi'nin faaliyetleri Sur ilçesinde sürdürülmektedir. Diyarbakır Protestan Kilisesi'ne bağlı Diyarbakır Protestan Derneği'nin faaliyetleri ise Bağlar ilçesinde yapılmaktadır. Bu grup çalışmalarını sürdürürken Koreli aileler ve öğrenci misyonerlerin çalışmaları başlamıştır. Koreli

Hristiyan misyonerler de bu iki ilçeyi tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Son on beş yıldır da Koreli misyonerlerin çalışmaları artarak devam etmektedir. Özellikle Sur ve Bağlar ilçelerinde bölücü terör örgütünün etkisiyle yaşanan olaylar esnasında misyonerler bu iki merkez ve çevresinde faaliyetlerini sürdürmüştür. Bölücü terör örgütünün etkisiyle yaşanan olayların etkisinde kalan halk misyonerlerin faaliyetlerini fark edince onlara tepki vermiştir. Misyonerler, son üç yılda ise faaliyetlerini daha çok insanların tercih ettikleri Bağlar, Kayapınar ve Yenişehir ilçelerindeki alışveriş merkezinde ve parklarda sürdürdükleri gözlemlenmiştir.

Diyarbakır'daki Hristiyan misyonerlerin faaliyet alanlarını şu başlıklar altında tespit edebiliriz: 1.Misyonerler, Hristiyanlığın ana mezheplerinden biri olan Protestanlık çerçevesinde faaliyetlerini yürütmektedir. 2.Diyarbakır Protestan Kilisesi misyon faaliyetlerini açıktan yapıp, inkar etmemektedirler. Koreli Hristiyan misyonerlerinde misyon faaliyetlerini açıktan yapmakta fakat misyoner olduklarını inkar etmektedirler. 3.Misyonerler, lise-üniversite öğrencileri ile maddi-manevi sorunları yaşayan insanları seçmektedir. 4.Kitap ve broşürleriyle kendi düşüncelerini propaganda etmektedirler. 5.Diyarbakır Protestan Kilisesi maddi kaynaklarını cemaat üyelerince karşılandığı belirtirken, Koreli misyonerlerin ise maddi kaynaklarını nasıl sağladıkları bilinmemektedir. Bu durumda misyonerlere destek veren, devletler, kiliseler, siyasiler, holdingler ve bilim çevreleri vardır ²⁸⁴ düşüncesi doğrulanmaktadır. 6.Diyarbakır Protestan Kilisesi'nde 2003 yılından günümüze dek sürdürdükleri misyonerlik faaliyetleri sonucu yetmiş ile seksen arası kişinin vaftiz ²⁸⁵ edildiği belirtildi. Koreli misyonerlerin sürdürmüş olduğu faaliyetleri sonucu ise üç üniversite öğrencisinin din değiştirdiği belirtildi. Aslında Koreli misyonerlerin sayılarına ulaşamadığımız gibi tam olarak kaç kişiyi etkiledikleri bilgisine ulaşamadık. Bu durumun nedenlerin biri Koreli misyonerlerin faaliyet süreçlerindeki zaman diliminde bulunduğumuz içindir. 7.Diyarbakır Protestan Kilisesi'ndeki misyonerler ile Koreli misyonerler her ne kadar ayrı hareket ettiklerini belirtirler ve izlenim verseler de aynı program ve strateji çerçevesinde hareket etmektedirler.

²⁸⁴ Remzi Kılıç, "Misyonerlik ve Türkiye'ye yönelik misyoner faaliyetleri", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 2006. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/156865> (22/07/2019) , s.327-342.

²⁸⁵ Bu sayı Diyarbakır Protestan Kilisesi'nin vaftiz defterinde kayıtlıdır.

Amaçları ve gayeleri ortaktır. 8. Misyonerlerin, Dünya hâkimiyetini, Hıristiyanlığın egemenliği altında sağlama anlayışları değişmeyen felsefeleridir. Misyonerlere destek veren, devletler, kiliseler, siyasiler, holdingler ve bilim çevreleri vardır²⁸⁶ Bu düşünceden hareketle Diyarbakır'daki misyonerlere belli devlet ve derneklerin destek verdiği söylenebilir. Özellikle de Koreli misyonerler için söylenebilir. Koreli misyonerlerin belli zaman aralıklarla şehirde görev yaptıkları ve görev yerlerinin değiştiği gözlemlenmiştir. Bu durumda misyonerlerin, bazı devlet ya da kurumlarca yapılan program çerçevesinde görevli olarak şehre gönderildiklerini gösterir.

²⁸⁶ Remzi Kılıç, “Misyonerlik ve Türkiye’ye yönelik misyoner faaliyetleri” , s.327-342.

KAYNAKÇA

- ADAM, Baki.“Yahudilik ve Misyonerlik Anlayışı”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, 299-332.
- ADAM, Baki.“Yahudilik”, **Dinler Tarihi**, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, 56-123.
- AKIN, Bülent-EKİCİ, Metin.“Diyarbakır Yöresi Alevi Ocakları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 2012, sayı 63, 231-246, https://www.academia.edu/28045018/D%C4%B0YARBAKIR_Y%C3%96RES%C4%B0_ALEV%C4%B0_OCAKLARI_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_DE%C4%9EEERLEND%C4%B0RME_-_AN_EVALUATION_ON_ALEWI_OCAKS_IN_THE_REGION_OF_D%C4%B0YARBAKIR (02/03/2019).
- AKYUL, Mustafa, “**Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839-1923)**” Yüksek Lis. Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- ALBAYRAK, Kadir.“Keldânîler“, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV yay., c.:25, s.207-210. Ankara 2002.
- ALICI, Mehmet. “Maniheizm”, **Dinler Tarihi**, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, 268-286.
- APAK, Adem. **Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (1)**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2009.
- ARIK, Süleyman, -okul müdürü- “Koreli aile” konulu görüşme, Bağlar İlçesi 04/04/2019.
- ARSLANOĞLU, A.Kadir. **Diyarbakır Peygamberler, Sahabeler ve Medeniyetler Şehri**, Atalay matbaası, İstanbul 2014.
- AYAR, Talip. “İslam”, **Dinler Tarihi**, Grafiker yay.,Ankara 2015, 194-231.
- AYDIN, Mehmet. “Türkiye’ye Yönelik Katolik Misyonerliğin Dünyası ve Bugünü”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, 93-134.

- AYYILDIZ, Hanım, -öğretmen- “Koreli misyoner” konulu görüşme, Bağlar İlçesi 05/04/2019.
- BAŞASLAN, Muhsine, -öğretmen- “Koreli misyoner” konulu görüşme, Bağlar İlçesi 05/04/2019.
- BAYZAN, Ali Rıza. **Küresel Vaftiz**, IQ Kültür sanat yayıncılık., İstanbul 2004.
- BAYZAN, Ali Rıza. **Misyoner Örgütlerin Kürt ve Alevi Operasyonu**, IQ Kültür sanat yayıncılık, İstanbul 2008.
- BEYSANOĞLU, Şevket(der.). **Diyarbakır: Müze Şehir**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000.
- BEYSANOĞLU, Şevket. **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Başlangıçtan Akkoyunlular’a Kadar**, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yay., cilt: 1, Ankara 1998.
- BRUÏNESSEN, Martin Van-BOESEHOTEN, Hendrik, **Evliya Çelebi Diyarbakır’da**, Tansel(çev.) GÜNEY, iletişim yay., İstanbul 2003.
- BULUT, Yücel. “Oryantalizm”, **TDV İslam Ansiklopedisi** TDV Yayınları, cilt: 33, s:428-437, Ankara 2007.
- CİLALI, Osman. **Hristiyanlık Propagandası Ve Misyonerlik**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005. s.45.
- ÇELEBİ, Neriman. “Diyarbakır’daki Ezidiler Midyat’taki Kampa nakledildi”, **İhlas Haber Ajansı**, 26 Şubat 2017.
- ÇELİK, Mehmet. **Süryaniler Tarihi(1)**, Ayraç Yay., Ankara 1996.
- DENİZ, Emrah-TEMEL, M. Hüseyin. “Misyonerler Diyarbakır’da Da Görüldü.”, **İlka Haber Ajansı**, 29 Ocak 2016.
- Diyarbakır Söz**, “Misyonerlere Dokunan Yok”, 25 Şubat 2016.
- Diyarbakır’ın Sesi**, “Misyonerlik Faaliyetleri Görmezden Geliniyor.”, Ocak 2017.
- EKMEKÇİLER, Ümit Serkan. “**Türkiye’de Kırdan Kente Göç: Diyarbakır Üzerine Bir Alan Araştırması**”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2014. Sayı 66-67, s.159-197. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383767> (02/07/2019).
- ERDEM, Mustafa .“Türkiye’deki Hristiyanlar Arasında Misyonerlik Faaliyetleri”, **Türkiye’deki Misyonerlik Faaliyetleri**, Ensar neşriyat, İstanbul 2005, 161-214.

EROĞLU, Ahmet hikmet .“Hristiyanlık”, **Dinler Tarihi**, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, 130-187.

EROĞLU, Ahmet hikmet .“Türkiye’de Ortodoks Misyonerlik”,**Türkiye’deki Misyonerlik Faaliyetleri**, Ensar neşriyat, İstanbul 2005, 135-160.

GÜL, Yasemin,-öğretmen- “Koreli misyoner” konulu görüşme, Bağlar İlçesi 05/04/2019.

GÜNAY, Nasuh, **Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2005.

GÜNAY, Nasuh, **Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri**, Tuğra Matbaası, Isparta 2006.

GÜNDÜZ, Şinasi, AYDIN, Mahmut. **Misyonerlik**, Kaknüs yay., İstanbul 2002.

GÜNDÜZ, Şinasi. “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, 349-404.

GÜNDÜZ, Şinasi. “Misyonerlik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yay., cilt: 30, Ankara 2005.

GÜNDÜZ, Şinasi. “Sih Dini”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, TDV yay., Ankara 2010, 373-397.

GÜNGÖR, Erol. **Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri**, Bedir Yayınevi, İstanbul 1999.

GÜVENER, Ahmet, -kilise dini önderi-“Diyarbakır Protestan Kilise” konulu görüşme, Sur İlçesi 24/04/2019. Bu görüşme kayıt altına alınmıştır.

HABERLER Güneydoğu Ekspres), “Diyarbakır’da Para Karşılığında Din Değiştirildiği İddiası”, 11Kasım 2014.

HARMAN, Ömer Faruk. “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, 25-82.

HAYDAROĞLU, İlknur Polat. **Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

<http://mukaddime.artuklu.edu.tr/tr/>/(Erişim 2019)

<http://www.cannuroglu.com/index.php/hakkimda/>(11/05/2019)

<http://www.diyarbakirmuzesi.gov.tr/diyarbakir.aspx?did=1006/>(Erişim 2018)

<http://www.diyarbakirnufus.com/?SyfNmb=1&pt=Anasayfa/>/(Erişim 2018)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5afb10865c53b1.30479127/ (Erişim 2018)

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-140254/diyarbakir-surlari-ve-hevsel-bahceleri-dunya-miras-list-.html> /(25/08/ 2019).

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/383767/> (Erişim 2019)

<https://diyarbakir.ktb.gov.tr/TR-160003/diyarbakir-tanitim-filmi.html> /(Erişim 2019)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/> (Erişim 2018)

<https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir/> (05/11/2018)

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/6-7-ekim-olaylarinin-dorduncu-yili/1273411> /(Erişim 2019)

<https://www.kutsalkitap.org/online-incil-oku/> (10/04/ 2019)

İlka Haber Ajansı, “Hristiyan Misyonerlerin Bölgedeki Faaliyetleri Sürüyor.”, 1 Ocak 2018.

JİMİN, KİM,-misyoner- “Koreli misyonerler” konulu görüşme, Yenişehir İlçesi

KAÇAR, Turhan. **Geç Antikçağ’da Hristiyanlık**, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul 2009.

KARAKUŞ, Elif,-öğrenci- “Koreli misyoner” konulu görüşme, Bağlar İlçesi 03/02/2018.

KILIÇ, Remzi. “Misyonerlik ve Türkiye’ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 2006, sayı 19, s.327-342. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/156865> (14/07/2019).

KIZIL, Hayreddin **“Diyarbakır ve Çevresindeki Dini Anlayışta Mitolojik Unsurların Etkisi”**, (“Yayınlanmamış Doktora Tezi” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2010.

KÜÇÜK, Abdurrahman-TÜMER, Günay-KÜÇÜK, M. Alparslan. **Dinler Tarihi**, Berikan yay., Ankara 2015.

LEE, Ji Hyun. **“Türkiye’deki Misyonerlik: Güney Koreli Protestan Misyonerlerin Faaliyetleri”**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2004.

MALKOÇ, M. Numan. “Türkiye’de Protestan Misyonerliği”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, 161-214.

MARGOSYAN, Mıgırdıç, **Söyle Margos Nerelisen?**, Aras yay., İstanbul 1995.

- Mihrap Haber**, “Diyarbakır'da Misyonerlik Faaliyetleri Başladı.”, 11Nisan 2016.
- MOLLAHÜSEYİNOĞLU, Beyhan. “**Türkiye’de Ortodoks Misyonerliği**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2006.
- OYMAK, İskender. **Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri**, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010.
- ÖZCOŞAR, İbrahim. “Osmanlı'da Hristiyan Cemaatler Arası İlişkiler: Ermeni-Süryani Örneği”, **Mukaddime**, 2014, Cilt. 5, s.1-14, <http://mukaddime.artuklu.edu.tr/tr/download/article-file/184151> (05/07/2019).
- ÖZKAN, Selim Hilmi, “Hristiyan Birliği Projeleri ve Ermeniler (XVII ve XVIII. Yüzyıl)”, **Yeni Türkiye**, 2014, SAYI 61, <http://haypedia.com/makale/Osmanl%C4%B1%20Tarihi/888eef7a-d35a-492d-80f9-2bdd45bdea33.pdf> (05/07/2019) , s.1313-1320.
- ÖZTOPRAK, Sıraç,-Avukat-“ Önder İmam hatipliler Derneğinin misyonerlere karşı faaliyetleri” konulu görüşme, Yenişehir İlçesi 03/02/2019.
- SEYFELİ, Canan. “Osmanlı’ya Kadar Diyarbakır ve Çevresinde Ermenilerin Dini Durumları”, **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu**, Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır 2004. s.763-772.
- SEYFELİ, Canan. **Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin**, Çizgi Kitabevi yay., Konya 2015.
- SEYFELİ, Canan. **Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler**, Çizgi Kitabevi yay., Konya 2015.
- SEYFELİ, Canan. **İstanbul Ermeni Patrikliği Kuruluşu ve İdari Yapısı**, Çizgi Kitabevi yay., Konya 2019.
- SUIÇMEZ, Songül,-öğrenci- “Koreli misyoner” konulu görüşme, Bağlar İlçesi 31/05/2019.
- ŞİMŞEK, Mehmet. **Süryaniler ve Diyarbakır**, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2003.
- TAŞĞIN, Ahmet ,“Yezidiyye”, **TDV İslam ansiklopedisi**, TDV yay., c:43, Ankara 2013.
- TAŞĞIN, Ahmet ,**Güneydoğu Anadolu’da Türkmen Aleviler**, Ataç yay.,İstanbul 2006.
- TAŞĞIN, Ahmet ,**Yezidiler**, Aziz Andaç yay., Ankara 2005.

- TAŞKIN, Faruk. “Diyarbakır’da Bir Misyoner Hastanesi: Diyarbakır Amerikan Hastanesi (1908-1915)”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 2017, cilt:3, sayı:3, 110-122,<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/389878> (08/04/2019).
- TEZOKUR, M. Hadi. “Diyarbakır İncil Topluluğu ve Misyonerlik”, **İslam Araştırmaları**, cilt 20, Ankara 2007, 192-205.
- TOPRAK, M. Faruk.“Diyarbakır Keldani Katolik Patrikliği”, **Tüm Yönleriyle Diyarbakır 2. Sempozyumu**, Diyarbakır Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, Diyarbakır 2011, s.105-110.
- TUNCER, Orhan Cezmi. **Diyarbakır Kiliseleri**, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara 2002.
- VEFA, Muhammed .“Gençlerimize Misyonerlik Kuşatması Had Safhada”, **Milli Gazete**,14 Ocak 2018.
- YALÇINKAYA, Şeyma Nur,-öğrenci- “Koreli misyoner” konulu görüşme, Bağlar İlçesi 23/05/2019.
- YAŞA, Felat, -öğretmen- “Koreli misyoner” konulu görüşme, Bağlar İlçesi 30/01/2018.
- Yeni Haber**, “İllere Göre Cami Sayısı”,2 Şubat 2017.
- YILDIZ, Ali.“6-7 Ekim Olaylarının Dördüncü Yılı”, **Anadolu Ajans**, 5 Ekim 2018.

EKLER

DİYARBAKIR'DAKİ MİSYONERLİĞE DAİR FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Geleneksel kadın kıyafeti giymiş Koreli misyoner (yerel basından)-Yenişehir İlçesi

Fotoğraf 2. Geleneksel kadın kıyafeti giymiş Koreli misyonerin dağıttığı broşür (yerel basından)-Yenişehir İlçesi

Fotoğraf 3. Koreli misyonerlerin dağıttığı broşür (yerel basından) –Yenişehir İlçesi

Fotoğraf 4. Dağkapı meydanından Koreli misyonerler (yerel basından)–Yenişehir İlçesi

Fotoğraf 5. Sur dibi parklarda oturan kadınlarla konuşan Koreli misyoner(yerel basından) – Yenişehir ilçesi

Fotoğraf 6. Kaynartepe mahallesinde (2014-2015 yıllarında terör olayları sırasında) kiralık ev arayan Koreli misyonerler (yerel basından)–Bağlar İlçesi

Fotoğraf 7. Diyarbakır Kadın Hastalıkları Doğum ve Çocuk hastanesinde hastaları ziyaret eden Koreli misyonerler (yerel basından) –Bağlar İlçesi

Fotoğraf 8. Diyarbakır Kadın Hastalıkları Doğum ve Çocuk hastanesinin bahçesinde Koreli misyoner (yerel basından) –Bağlar İlçesi

Fotoğraf 9. Diyarbakır Ulu cami'nin önünde (2019) Berat Kandili gecesinde Koreliler-Sur ilçesi

Fotoğraf 10. Diyarbakır Protestan Kilisesine bağlı dernek –Bağlar İlçesi

Fotoğraf 11. Diyarbakir Protestan kilisesi dış görünümü -Sur ilçesi

Fotoğraf 12. Diyarbakir Protestan kilisesi giriş bölümü -Sur ilçesi

Fotoğraf 13. Diyarbakır Protestan kilisesinin dinlenme ve sohbet amaçlı salonu - Sur ilçesi

Fotoğraf 14. Diyarbakır Protestan kilisesinin ayin yapılan salonu -Sur ilçesi

Fotoğraf 15. Diyarbakır Protestan kilisesinin ayin yapılan salonun kapısında bulunan misyonerlik faaliyetleri için dağıtılan ücretsiz kitaplar -Sur ilçesi

Fotoğraf 16. Diyarbakır Protestan kilisesinin bahçesi -Sur ilçesi

Fotoğraf 17. Diyarbakır Protestan kilisesinin bahçesinde cemaat üyelerinin çocuklar için oyun alanı–Sur ilçesi

Fotoğraf 18. Diyarbakır Protestan kilisesinin bahçesinde cemaat üyelerinin çocuklar için oyun alanı -Sur ilçesi

Fotoğraf 19. Korelilerin Dicle Üniversitesi Kongre Merkezinde düzenledikleri etkinlik -Sur İlçesi

Fotoğraf 20. Korelilerin Dicle Üniversitesi Kongre Merkezinde düzenledikleri etkinlik -Sur İlçesi

Fotoğraf 21. Korelilerin Dicle Üniversitesi Kongre Merkezinde düzenledikleri etkinlik -Sur İlçesi